

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU
ANA BİLİM DALI

SUÇ DAVRANIŞININ AÇIKLANMASINA YÖNELİK
MODERN ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA
BİYOSOSYAL YAKLAŞIM VE İNSAN HAKLARI TEMELLİ
ELEŞTİRİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

GÜLBAHAR BAKIR YÖŞ

Ankara - 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU HUKUKU
ANA BİLİM DALI

SUÇ DAVRANIŞININ AÇIKLANMASINA YÖNELİK
MODERN ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA
BİYOSOSYAL YAKLAŞIM VE İNSAN HAKLARI TEMELLİ
ELEŞTİRİLER

Yüksek Lisans Tezi

Gülbahar BAKIR YÖŞ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Bülent ALGAN

Ankara – 2020

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
(KAMU HUKUKU ANABİLİM DALI)
(GENEL KAMU HUKUKU)

SUÇ DAVRANIŞININ AÇIKLANMASINA YÖNELİK
MODERN ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA
BİYOSOSYAL YAKLAŞIM VE İNSAN HAKLARI TEMELLİ ELEŞTİRİLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Bülent ALGAN

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ

Adı ve Soyadı

- 1- Prof. Dr. Türker YALGIN
- 2- Doç. Dr. Bülent ALGAN
- 3- Dr. Salim İSİK
- 4- *Özge*
- 5-

İmzası

[Handwritten signatures of the jury members]

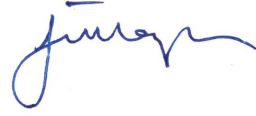
Tez Savunması Tarihi

10.01.2020 .

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. 10.01.2020

Gülbahar Bakır YÖŞ

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM.....	7
MODERN ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA BİYOSOSYAL YAKLAŞIM	7
1.1.GENETİK – ÇEVRE TARTIŞMASI (Nature vs Nurture)	7
1.2.BİYOSOSYAL YAKLAŞIM TANIMI VE KAPSAMI	11
1.3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR	16
1.3.1.BİYOLOJİK BELİRTEÇLER	16
1.3.1.1.Beyindeki Fonksiyon Bozuklukları.....	17
1.3.1.2.Testosteron Hormonu.....	25
1.3.1.3.Kalp Atış Hızı ve Deri İletkenliği.....	28
1.3.1.4.Beslenme.....	30
1.3.2. DAVRANIŞSAL GENETİK	33
1.3.2.1. İkiz Çalışmaları.....	35
1.3.2.2.Evlat Edinme Çalışmaları.....	37
1.3.3.MOLEKÜLER GENETİK	40
MAOA Geni.....	43
1.4.GEN – ÇEVRE ETKİLEŞİMİ	45
İKİNCİ BÖLÜM	49
BİYOSOSYAL YAKLAŞIM VE İNSAN HAKLARI ODAKLI ELEŞTİRİLER	49
2.1. BİYOSOSYAL YAKLAŞIMIN ÖNERDİĞİ SUÇ ÖNLEME POLİTİKALARI	50
2.1.1. ERKEN GELİŞİM DÖNEMİNDEKİ UYGULAMALAR.....	51
2.1.1.1.Sağlık ve Beslenmeye Yönelik Uygulamalar.....	52
2.1.1.2.Ev Ziyareti Uygulamaları.....	53
2.1.1.3.Okul Temelli Programlar.....	54
2.1.2.RİSK ALTINDAKİ ÇOCUK VE GENÇLERE YÖNELİK UYGULAMALAR.....	55
2.1.2.1.Çocuk Merkezli Programlar.....	56
2.1.2.2.Ebeveynlik Programları.....	57
2.1.2.3.Okul Temelli Programlar.....	58
2.1.3.SUÇLULARIN REHABİLİTESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR	59
2.1.3.1.Bilişsel Davranışçı Terapi.....	60
2.1.3.2.Madde Bağımlılığına Yönelik Tedaviler.....	61
2.1.3.3.Fiziksel Sağlığın Geliştirilmesi.....	62
2.2.BİYOSOSYAL KRİMİNOLOJİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER	63
2.2.1.GENETİK KADERCİLİK (DETERMİNİZM) TEHLİKESİ	66

2.2.2.TIBBİ MÜDAHALELER	69
2.2.2.1.Farmakolojik Müdahaleler.....	70
2.2.2.2.Hadım Uygulamaları.....	72
2.2.2.3.Genetik Müdahaleler.....	74
2.2.2.4.Nörolojik Müdahaleler.....	76
2.2.2.5.Tıbbi Müdahaleler ve Zorunlu Aşı.....	77
2.2.3.IRKÇILIK VE CİNSİYETÇİLİK TEHLİKESİ.....	79
2.2.4.ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİNİ İHLAL	81
2.2.5.POTANSİYEL SUÇLULUK VE GÖZETLENME	83
2.2.6.AKIL HASTALIĞI ve ETİKETLENME.....	84
2.2.7.KUSUR VE CEZAİ SORUMLULUK.....	86
2.2.8.RİSK VE TEHLİKE ANALİZİ	88
2.2.9.BİLİRKİŞİ GÖRÜŞÜNÜN YARGILAMAYA ETKİSİ.....	89
S O N U Ç	91
KAYNAKÇA.....	.97
ÖZET.....	106
ABSTRACT.....	107

KISALTMALAR

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AİHM	: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS	: Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AYM	: Anayasa Mahkemesi
BM	: Birleşmiş Milletler
TCK	: Türk Ceza Kanunu
Bkz.	: Bakınız
C	: Cilt
Çev.	: Çeviren
S	: Sayı
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve devamı

GİRİŞ

Genel manada “suç” ve “suçluluğu” açıklamaya çalışan suç teorilerinin, bu amaç doğrultusunda “suçlu davranışa” yol açan faktörler üzerinde durdukları bilinmektedir. Modern kriminolojide, “insanlar neden suç işler” (ya da neden suç işlemez) sorusuna ağırlıklı olarak çevresel (fiziki ve sosyal) faktörlerde yanıt arandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Sosyoloji alanından gelen akademisyenler tarafından geliştirilen çok sayıda teori “suç davranışını” biyolojik faktörlerden ziyade bireyin yetiştirme biçimi; ailesi, arkadaşları, okul ve mahalle çevresiyle olan etkileşimi; büyüdüğü veya yaşadığı çevrenin özellikleri; zaman içerisinde geliştirdiği sosyal bağların niteliği; çevresel etkenlerin yarattığı baskı gibi sosyolojik nedenlerle açıklamaktadır.

Bunların başında suç teorilerinin üç temel ayağı olarak kabul edilen ve uzun yıllardır alanı domine eden *gerilim* (strain) teorileri, *kontrol* teorileri ve *öğrenme* teorileri gelmektedir. Suçlu davranış konusunda farklı olmakla birlikte sosyoloji eksenli açıklamalar öne süren bu yaklaşımlar zaman içerisinde hem ilk teorisyenler hem de sonradan bu alanda çalışan akademisyenler tarafından güncellenmiş, test edilmiş ve yeni versiyonları geliştirilmiştir. Her ne kadar hâlihazırda farklı isimler altında çok sayıda suç teorisi bulunsa da, bahse konu üç ekolün kriminoloji teorileri alanında etkisini büyük ölçüde sürdürdüğünü söylemek mümkündür.¹

“Suç davranışının” ortaya çıkmasına büyük ölçüde fiziki ve sosyal çevrenin neden olduğu görüşünü benimseyen yaklaşımın kriminoloji alanında genel kabul halini almadan önceki hakim görüş, bireylerin sahip oldukları bir takım (farklı) biyolojik özelliklerin onları suça yönelttiği düşüncesi idi. Bu düşünce erken dönem (klasik) biyolojik teoriler tarafından geliştirilmiştir. Suçlu davranış biyolojik ve psikolojik

¹ Francis CULLEN- Robert AGNEW-Pamela WILCOX, **Criminological Theory: Past to Present: Essential Readings**, Sixth Edition, New York: Oxford University Press, 2017, s. 60 vd.

faktörlerde arayan söz konusu teoriler, bu faktörlerin ancak bilimsel araştırma ve gözlemlerle ortaya çıkarılabileceği görüşünü savunan pozitivist kriminolojinin öncülerinden Lombroso, Garofalo ve Ferri gibi bilim adamlarının çalışmaları ile ivme kazanmıştır.²

İnsanlardaki anatomik, genetik ve fizyolojik bozukluklara odaklanan klasik biyolojik teoriler, çevresel faktörleri dışlayarak suçluluğu tümüyle biyolojik nedenlere indirgemeleri ve böylece deterministik (bireyin suçlu olup olmadığının doğuştan ve/veya çocukluktan itibaren belli olduğu) bir anlayışı benimsemeleri nedeniyle zaman içerisinde etkilerini yitirmiş ve yerlerini daha modern yaklaşımlara bırakmışlardır. Bu teorilerin kriminoloji alanında söz sahibi olamayışının diğer bir nedeni de dayandıkları araştırmaların ve sundukları delillerin bilimsellikten oldukça uzak olmasıdır.

Günümüzde biyoloji eksenli kriminoloji çalışmaları geçmişe nazaran daha bilimsel ve çok-disiplinli bir hal almıştır. Bu kapsamda son yıllarda genlerin, sinir sisteminin, beynin ve bazı hormonların antisosyal davranış üzerindeki etkisini teknolojik yöntemlerle inceleyen araştırmalar yapılmakta, bu doğrultuda yeni teoriler geliştirilmektedir. Bu çalışmanın merkezinde yer alan ve biyososyal kriminoloji olarak adlandırılan yaklaşım, bahse konu güncel biyolojik teorilere dayanmaktadır. Bu yaklaşım biyolojik özellikleri suç davranışını ortaya çıkaran belirleyici faktörler olarak değil, suçun işlenmesine etki eden unsurlar olarak görmektedir.³ Diğer bir ifadeyle, biyososyal perspektif, erken dönem biyolojik teorilerin aksine suçlu davranışın kökenini yalnızca biyolojik faktörlerde aramak yerine, bu faktörlerin çevre ile girdikleri dinamik etkileşime odaklanmakta ve suç davranışını bu etkileşimin bir ürünü/sonucu olarak ele almaktadır. Bu noktada, biyososyal yaklaşımın insanların hem toplum içerisinde

² Füsün Sokullu AKINCI, **Kriminoloji**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2014, s. 128 vd.

³ Osman DOLU, **Suç Teorileri**, Global Politika ve Strateji Yayınları, Ankara, 2015, s. 162.

yaşayan sosyal bir varlık hem de gen, beyin ve hormonlardan müteşekkil canlı bir organizma olduğu gerçeğinden hareket ettiği söylenebilir.⁴

Kriminoloji alanında biyolojik teorilere karşı geçmişten beri var olan önyargıların ve insan hakları temelli endişelerin etkisiyle bir müddet görmezden gelinen biyoloji eksenli güncel teoriler, özellikle son 10-15 yılda büyük bir ivme kazanmıştır. Bu süreçte yapılan nitelikli bilimsel araştırmalar ve bu araştırmalar sonucu elde edilen bulgular, biyososyal yaklaşım tarafından ileri sürülen tezlere destek sağlamıştır. Yaşanan gelişmeler doğrultusunda kriminoloji alanında, eskiye nazaran bu yaklaşıma daha fazla ilgi duyulmaya başlandığı söylenebilir. Ancak biyososyal yaklaşımın henüz genel bir kabul görmediği de bilinmektedir.

Bu yaklaşımın öncü isimlerinden olan ve Journal of Contemporary Criminal Justice dergisinin editörlüğünü yapan Anthony Walsh, adı geçen derginin 2012'deki "Biyososyal Kriminoloji" adlı özel sayısına yazdığı "giriş"te, anılan gelişmelere değinmektedir. Biyososyal yaklaşımın, insan davranışını (suç dahil) biyolojik faktörlerle çevresel faktörlerin etkileşiminin ürünü olarak gördüğünü belirten Walsh, ağırlıklı olarak sosyoloji ekolünden gelen kriminologların çeşitli nedenlerle bu yaklaşıma mesafeli davrandıklarını, esasen korkulacak bir durum olmadığını söylemektedir.⁵ Kimyanın 1880'lere kadar fiziğe ve onun atomik teorisine direndiğini, biyolojinin 1950'lere kadar kimyanın moleküler yaklaşımına karşı çıktığını ve psikolojinin 1980'lere kadar biyolojinin genetik yaklaşımını kabullenmediğini vurgulayan Walsh'a göre, kriminoloji alanında da aynı durum geçerli olmuştur.⁶

Oysa ki, nasıl diğer bilim dalları birbirlerinden aldıkları katkıyla daha çok ilerleme kaydetmişlerse, kriminoloji de biyososyal perspektifin ortaya koyduğu bulguları teori ve

⁴ Anthony WALSH, "Editor's Introduction: Tingeren's Four Questions and the Holism of Biosocial Criminology", **Journal of Contemporary Criminal Justice**, 28(3), 2012, s. 232 vd.

⁵ WALSH, s. 233.

⁶ WALSH, s. 232.

pratiğine entegre etmek suretiyle ilerleyecektir.⁷ Kriminoloji alanında önde gelen isimlerinden biri olan Francis Cullen da aynı noktaya dikkat çekerek, sosyolojik yaklaşımın “suçun kökenlerine ilişkin olarak yapılacak çalışmalara bir rehber olma noktasında kendisini tükettiğini” ve bu yaklaşımın yakın gelecekte yerini “daha geniş ve daha güçlü olan” biyososyal paradigmaya bırakacağını ileri sürmektedir.⁸

Öte yandan, biyososyal kriminoloji, sert eleştirilere de maruz kalmaktadır. Bu eleştiriler, büyük ölçüde insan hakları temelli risk, tehdit ve endişelerden kaynaklanmaktadır. Biyososyal kriminolojinin, suç davranışının önlenmesi açısından faydalı gördüğü/göreceği tedbir ve müdahalelerin, insan haklarına ilişkin ciddi problemler yaratacağı, çünkü bu yaklaşımın, suçu, bireyin biyolojik özelliklerinde aradığı, “biyoloji kaderdir” manasına gelen bir anlayışa sahip olduğu, suçluları “tedavi edilmesi gereken” kişiler olarak gördüğü, dolayısıyla sorunu çözmek adına bireye müdahale edilmesinin kaçınılmaz olacağı, bu tür müdahalelerin ise insan haklarına ilişkin ciddi sorunlar yaratacağı belirtilmektedir.

Ayrıca, biyososyal kriminolojinin, iddia edildiği gibi yenilikçi bir yaklaşım olmadığı, geçmişteki biyolojik suç teorilerinden esinlendiği ve aslında bu teorilerden çok da farklı olmadığı, bu yönüyle Lombroso’nun izinden gidildiğine dair eleştiriler de söz konusudur.⁹

Biyososyal kriminolojiye yönelik eleştirilerin yalnızca suç önleme politikaları/stratejileriyle sınırlı olmadığını belirtmek gerekir. Bu yaklaşıma yönelik olarak akademik çevrelerde yer alan karşıtlığın ve eleştirilerin diğer bir odak noktası, biyososyal yaklaşımın temelini oluşturan anlayışın (biyolojinin suç davranışına önemli

⁷ WALSH, s. 236.

⁸ Francis CULLEN, “Foreword”, **Biosocial Criminology: New Directions In Theory And Research**, (Ed.) Anthony Walsh - Kevin Beaver, NY: Routledge, New York, 2009, s. xv-xvii.

⁹ Nicolas CARRIER- Kevin WALBY, “Ptolemizing Lombroso: The pseudo-revolution of biosocial criminology”. **Journal of Theoretical and Philosophical Criminology**, 6(1), 2014, s. 1-45.

ölçüde etki ettiği) geçmişte yol açtığı vahim sonuçlardır (öjenik ve ırkçı hareketler, Nazi uygulamaları gibi).

Bu anlayışın, gelecekte, benzeri uygulamaların tekrar gündeme gelmesine yol açabileceğinden endişe edilmektedir. Suç davranışını biyolojik kökenlerde arayan bir yaklaşımın, ilerleyen dönemlerde, ceza adalet sistemindeki genel kabul görmüş pratikler yerine tartışmalı bazı uygulamalara yer verilmesine neden olabileceği değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, biyososyal kriminoloji, tehlikeli sularda yüzmekle, geçmişte büyük trajediler/sorunlar yaratan anlayışlara yeniden kapı aralamakla itham edilmektedir.¹⁰

Özellikle milliyetçiliğin, ırkçılığın ve popülizmin giderek artmaya başladığı bir dünyada, biyolojinin suçla fazlaca ilişkilendirilmesi tehlikeli bir yaklaşım olarak görülmekte ve bu yaklaşımın gelecekte oldukça hatalı uygulamalara zemin hazırlayabileceği düşünülmektedir.¹¹

Bu çalışmanın amacı, son yıllarda kriminoloji alanında giderek daha fazla ilgi çeken ve artan oranda akademik yayına konu olan biyososyal kriminolojik yaklaşımı ve bu yaklaşıma yönelik insan hakları temelli eleştirileri incelemektir. Bu doğrultuda, birinci bölümde biyososyal yaklaşımın tanımı, kapsamı ve ortaya koyduğu bulgular üzerinde durulacaktır. Anılan yaklaşımın daha iyi anlaşılabilmesi adına, öncelikle genetik ve çevre tartışmalarına yer verilecek, sonrasında biyososyal yaklaşımın ne olduğu, diğer suç teorilerinden farklı olarak ne söylediği ve hangi yeni bulgulara sahip olduğu modern araştırmalar ışığında değerlendirilecektir. Biyososyal yaklaşımın esas aldığı araştırma yöntemleri, bu araştırmalardan elde edilen bulgular ve nihayetinde suç davranışını doğurduğu iddia edilen gen-çevre etkileşimi açıklanacaktır.

¹⁰ CARRIER- WALBY, s. 1-45.

¹¹ CARRIER- WALBY, s. 1-45.

İkinci bölümde ise biyososyal kriminolojik yaklaşıma yönelik olarak dile getirilen ve büyük ölçüde insan haklarına dair kaygılardan beslenen eleştiriler dikkate sunulacaktır. Öncelikle, biyososyal kriminolojinin öne sürdüğü suç önleme politika ve stratejilerine kısaca değinilecektir. Daha sonra biyososyal yaklaşımın suç davranışının önlenmesi açısından faydalı gördüğü tedbir ve müdahalelerin, insan haklarına ilişkin olarak yaratacağı problemler üzerinde durulacaktır. Eleştiriler bununla sınırlı kalmayıp, biyososyal yaklaşımın, insan hakları açısından gelecekte yol açması muhtemel olumsuz sonuçlarına ve buna dair kaygılara yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

MODERN ARAŞTIRMALAR IŞIĞINDA SUÇ DAVRANIŞINA BİYOSOSYAL YAKLAŞIM

Kriminoloji alanında son yıllarda giderek artan bir ilgi gören biyososyal yaklaşım, suç davranışının nedenini -diğer suç teorilerinden farklı olarak- genetik ve çevresel faktörlerin etkileşiminde aramaktadır. Bu yönüyle, ne biyolojik suç teorileri gibi suçluluğu bireysel farklılıklara indirgemekte ne de sosyolojik suç teorileri gibi yalnızca çevresel etkenlere odaklanmaktadır. Biyososyal yaklaşım, suç davranışının ortaya çıkmasında hem biyolojik hem de sosyolojik faktörlerin rol oynadığını iddia etmektedir.

Biyososyal yaklaşımı daha iyi anlamak adına öncelikle genetik ve çevre tartışması ele alınacaktır.

1.1.GENETİK – ÇEVRE TARTIŞMASI (Nature vs Nurture)

Biyososyal yaklaşımı incelemeye başlamadan önce, insan davranışının kökenine ilişkin süregelen bir tartışmaya değinmekte fayda vardır. Bunun için öncelikle İngilizce kökenli “nature” ve “nurture” kelimelerini açıklamak gerekir. Başlıkta her ne kadar genetik kelimesi tercih edilmiş olsa da, “nature” kelimesinin dilimize “tabiat”, “doğa”, “yaratılış”, “mahiyet”, “mizaç” olarak çevrildiği görülmektedir. Dolayısıyla “nature” kelimesi ile ifade edilen bireyin doğuştan gelen özellikleridir. Diğer bir ifadeyle gen aktarımı (kalıtım) yoluyla aileden bireye intikal eden biyolojik hususiyetlerdir. Başlıkta çevre olarak kullanılan “nurture” kelimesi ise “terbiye”, “yetişme”, “bakıp/besleme”, “büyütme” gibi anlamlar içermektedir. Dolayısıyla anlatılmak istenen bireyin ailesi, büyüdüğü ortam, kişisel deneyimler gibi etkenler temelinde doğumdan sonra edindiği özelliklerdir.

Bu noktada tartışma bireyin kişiliği ve davranışları üzerinde hangisinin daha etkili olduğudur. Çevreci görüşün ünlü temsilcilerinden John Locke tarafından ortaya atılan

ve konuya ilişkin literatürde sıklıkla atıf yapılan “*tabula rasa*”¹² (boş levha) önermesine göre insanlar boş bir levha gibi doğar, herkes aynı beyazlıkta ve saflıktadır, davranışsal özelliklerinin tümünü (veya büyük çoğunluğunu) sonradan çevresel faktörlerin etkisiyle edinir.¹³ Davranışsal Psikolojinin öncülerinden olan John Watson da bu tartışmada çevreci görüşü savunanlar arasındadır. Konuya ilişkin sıklıkla atıf yapılan sözleri şu şekildedir: “*Bana istediğim yerde ve istediğim şekilde büyütmek üzere bir düzine sağlıklı, düzgün çocuk verin. Ben de size onlardan –yeteneklerine, eğilimlerine, istidatlarına ve ırklarına bakmaksızın- istediğimi doktor, avukat, artist veya tüccar, istediğimi de dilenci ve hırsız yapacağımın garantisini vereyim*”.¹⁴ Aslında Watson, “Davranışçılık” adlı kitabında yer verdiği bu iddialı cümleleri, o dönem bu tartışmada diğer görüşü radikal bir şekilde savunan öjenikler (*eugenics*¹⁵) için söylemiştir. Nitekim, konjonktüre göre geliştirdiği değerlendirilen bu radikal çevreci görüşleri kariyerinin ilerleyen dönemlerinde esnetmiştir.

Esasen bizim kültürümüzde de konuya ilişkin bilimsel olmayan bazı karşıt düşüncelerin var olduğu bilinmektedir. Atasözlerine yansımış olan bu düşüncelerin kimi

¹² Bu kavramın, Locke tarafından 1690 yılında yazılan “An Essay Concerning Human Understanding” adlı eserde geçtiği kabul edilmektedir. Locke’un bu görüşü Descartes’e eleştiri niteliğindedir ve o dönem sert eleştirilere maruz kalmıştır. Bu görüşün rağbet görmesi ancak 20. Yüzyılda sosyolojinin etkisini artırması ile mümkün olmuştur.

¹³ Gürkan ÖZTÜRK, “Nurture ve Nature (Genetik ve Çevre)”, **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, 2013-2014, s.18-21, Erişim Adresi: <http://www.sdplatform.com/Dergi/753/Nurture-ve-nature-Genetik-ve-cevre-.aspx>, (20.08.2018)

¹⁴ John WATSON, **Behaviorism**, (Revised edition), University of Chicago Press, Chicago, 1930, s. 104, Erişim Adresi: <https://education.stateuniversity.com/pages/2543/Watson-John-B-1878-1958.html>, (20.08.2018)

¹⁵ Yunanca kökenli bir kelime olan “**Eugene**” “asil”, “iyi doğan” manasına gelmektedir. 1900’lu yılların başında ABD’de ortaya çıkan **Öjenik** hareketi insan ırkının, genetik açıdan ayıklanarak ıslah edilmesi ya da genetik kalitesinin artırılması anlayışını esas almaktadır. Ayıklanacak kişiler genetiği sorunlu olan uyumsuz, sağlıklı, kötü (suçlu) bireylerdir. 1909 yılında ABD’nin Indiana, California, Washington ve Connecticut eyaletlerinde bu doğrultuda yasalar çıkarılmıştır. 1. Dünya savaşından sonra ABD’ye akın eden göçmenlerin ve değişen toplum yapısının (suçların artması) da etkisiyle öjenik hareketi güç kazanmış ve fikirleri dünyaya yayılmıştır. 1923’te kurulan Amerikan Öjenik Topluluğu doğacak çocukların genetiğine müdahale edilerek olumsuz görülen bazı özelliklerin yok edilmesine, yine bu özelliklere sahip kişilerin çiftleşmesinin önüne geçilmesine yönelik çalışmalar yapmışlardır. Bu fikirlerden etkilenen Adolf Hitler “üstün ırk” hayaliyle 1930-1940’lı yıllarda Nazi Almanyası’nda milyonlarca kişiyi öldürmüştür.

zaman çevreyi ön plana aldığı (örneğin; zalimden alim, alimden zalim doğar, beş parmağın beşi birbirine benzemez vb.) kimi zaman da kalıtımı veya mizacı vurguladığı (örneğin; anasına bak kızını al, kurt yavrusu kurt olur vb.) anlaşılmaktadır.

Bahse konu tartışma “suç davranışı” konusunu da yakından etkilemiştir. *Darvinizmin* kalıtım ve doğal seleksiyon tezlerinden etkilenen erken dönem biyolojik teoriler, suç davranışını açıklarken çevresel faktörleri tümüyle görmezden gelmişlerdir. Suç davranışının insan doğasına (nature) ait bir özellik olduğunu ileri süren *Lombroso*; psikiyatri, antropoloji, biyoloji ve sosyal darvinizmden alıntılar yaparak ortaya koyduğu çalışmalarını 1876’da “Suçlu İnsan” adı altında yayınlamıştır. Temel olarak suçluluğun kalıtsal olduğunu ve suçluların suçlu olmayanlardan bazı fiziksel özellikler bağlamında ayrıştığını ileri süren *Lombroso*, kullandığı bilimsel yöntemler nedeniyle kriminoloji alanında bir ilki gerçekleştirmiş ve bu alanı kayda değer biçimde etkilemiştir. Nitekim biyolojik suç teorileri 19. yüzyılın büyük bir kısmında ve 20. yüzyılın başlarında kriminoloji alanını domine etmişlerdir.¹⁶

Sosyoloji biliminde yaşanan ilerlemelerin kriminoloji sahasını etki altına almasıyla birlikte biyoloji-odaklı açıklamalar ciddi eleştirilere maruz kalmıştır.¹⁷ *Durkheim*, *Weber* ve *Marx* gibi ünlü düşünürler suçun nedenini bireysel farklılıklarda değil; toplumsal faktörlerde aramışlardır. Devam eden süreçte, suçlu davranışı çevresel faktörlere bağlayan çok sayıda teori geliştirilmiştir. Örneğin, 1939 yılında *Sutherland* tarafından formüle edilen ve bireyin suç davranışını sosyalleşme sürecinde girdiği etkileşimler sonucu öğrendiğini ileri süren *öğrenme teorisi* büyük bir etki yaratmıştır. Öyle ki 1940’lı yıllardan itibaren, öğrenme ve diğer sosyolojik teorilerin kriminoloji alanında genel kabul görmüş ve bunun etkisiyle biyolojik teoriler alandan neredeyse

¹⁶ Michelle COYNE – John Paul WRIGHT, “Nature versus Nurture”, 2013, Erişim Adresi: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0163.xml>, (12.06.2019).

¹⁷ Sulhi DÖNMEZER, *Kriminoloji*, Beta Yayınevi, İstanbul, 1994, 8. Bası, s.30 vd.

silinmiştir.¹⁸ Ancak bu defa da sosyolojik teoriler tümüyle çevreye (nurture) odaklanmış, “insan biyolojisinin de, çevrenin yanısıra, suç davranışı üzerinde pay sahibi olabileceği” ihtimalini görmezden gelmişlerdir. Biyolojik teorilerin hatalı metodolojiler içeren araştırmalar üzerine inşa edilmiş olması ve deterministik bir anlayış doğrultusunda öngördükleri ilkel/ayrımcı/anti-demokratik suç önleme politikaları (veya en azından bu tür politikalara zemin hazırlamaları) bu tavrın gelişmesine önemli katkı sunmuştur.

Geçmişten beri süregelen tartışmalarda, bu iki olgunun (nature vs nurture) insan davranışını açıklarken karşıt tezler sundukları veya birbirlerinin antitezi oldukları kanaatinin hâkim olduğu gözlenmektedir. Ancak son dönemde yapılan araştırmalar, bu iki faktörün birbirleriyle etkileşim içerisinde olduğu ve bu etkileşimin bireyin kişilik/davranış geliştirme sürecine etki ettiğini göstermektedir. Diğer bir ifadeyle, birey üzerinde ne kalıtım ne de çevre tek başına söz sahibidir. Kişilik, karakter ve davranış her iki faktörün etkileşiminin ürünüdür. Konuya ilişkin literatürde sıklıkla referans verilen bir anekdot bulunmaktadır. Buna göre ünlü psikolog Donald Hebb’in kendisine yöneltilen “genetik mi yoksa çevre mi kişiliğe daha çok katkı sunar” sorusuna, “bir dikdörtgenin alanına kısa kenar mı yoksa uzun kenar mı daha çok katkı sunar?” cevabını vermiştir.¹⁹ Bu noktada modern yaklaşımın söz konusu tartışmayı verimsiz ve geride kalmış bilgi düzeyinin bir ürünü olarak gördüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Nihayetinde, genelde kişilik ve davranış özelde ise suçlu kişilik ve suç davranışıyla ilgili olarak biyoloji, moleküler genetik, biyokimya, nöroloji, psikiyatri gibi alanlarda yapılan nitelikli bilimsel çalışmalar bireyin sahip olduğu bazı biyolojik, nörolojik ve hormonal özelliklerin belirli bir oranda suç davranışına etki ettiğine işaret etmektedir.

¹⁸ COYNE - WRIGHT, 2013.

¹⁹ Timo HANNAY, 2014: What scientific idea is ready for retirement? Erişim Adresi: <https://www.edge.org/response-detail/25365/>, (10.10.2019).

Bu etki ağırlıklı olarak bahse konu hususiyetlerin çevreyle girdiği etkileşim sonucu ortaya çıkmaktadır. Biyososyal kriminoloji bu etkileşimin ne şekilde ve hangi yollarla gerçekleştiğini araştırmaya ve anlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla, biyososyal kriminoloji “genetik mi çevre mi?” yaklaşımını reddederek “gen ve çevre etkileşimi” tezini savunmaktadır.

1.2.BİYOSOSYAL YAKLAŞIM TANIMI VE KAPSAMI

Kriminolojide biyososyal yaklaşımın çıkış noktası, biyolojinin davranış üzerindeki etkisidir. Yapılan araştırmalar insan ve diğer canlılar tarafından sergilenen davranışların belirli bir ölçüde biyolojiden etkilendiğini göstermektedir. Dolayısıyla eğer davranış biyolojiden etkileniyorsa, suç davranışı için de bu durum dikkate alınmalıdır. Suç davranışının kökenini yalnızca çevrede aramanın kısıtlı bir bakış açısına yol açtığını, bu nedenle sosyoloji temelli mevcut suç teorilerinin suçluluğu açıklamada yetersiz kaldığını belirten biyososyal yaklaşım, bu eksikliğin ancak biyoloji-çevre ilişkisinin detaylı olarak incelenmesi ve bulguların suç teorilerine entegre edilmesiyle giderilebileceğini düşünmektedir.

Biyososyal yaklaşım, nobel ödüllü Nikolas Tinbergen’in ünlü dört sorusu ile uyumludur. Tinbergen, *homo sapiens* de dahil olmak üzere herhangi bir hayvanın sergilediği davranışı anlamak için dört soru sormanın gerekli olduğunu belirtmiştir:

Bu sorulardan birincisi, davranışın uyarlanabilir fonksiyonunu açıklamaya çalışır. Yani bu fonksiyon diğer tüm canlı organizmaların yaşamsal ve üreme konularındaki çekincelerine nasıl katkıda bulunabilir? İkincisi, bu davranışın evrimsel tarihini sorgular ve söz konusu davranışın bugünkü formuna nasıl ulaştığı bilgisini araştırır. Üçüncüsü, bireylerin davranışlarındaki farklılıkların oluşmasında gen ve çevrenin etkisini değerlendirir. Son olarak, bu davranışı tetikleyen nedensel mekanizmaların neler olduğu

ortaya konulmaya çalışılır.²⁰ Tinbergen'in canlıların davranışını açıklamak için geliştirdiği soru kalıbı aslında biyosoyal yaklaşımın antisosyal davranışları açıklamak için kullandığı metodolojiye ışık tutar.

Bu kapsamda Walsh ve Beaver, geçmişten-günümüze insan davranışını, neden-sonuç ilişkisine dayanarak bir tablo halinde açıklamaya çalışmışlardır. Bu çalışmaya göre; insan doğası, türümüzün çevresel etkenlere karşı gösterdiği uyumun toplamı olarak değerlendirilir. Genler ise bu uyumun altında yatan etken unsurdur. Doğal seleksiyon, özel gen oluşumlarına neden olur. Doğal seleksiyon ile bireylerin genlerin farklı varyasyonlarına sahip olmaları farklı karakter, kişilik ve yeteneklerin doğmasına sebebiyet verir. Böylelikle her birey kendine özgü davranış genlerine sahip olur. Davranışa neden olan genler ve tecrübeden kaynaklanan çevre beyin gelişimini etkiler. Özgün genotipler, tecrübeden kaynaklanan gelişimi etkileyerek *traits* dediğimiz kişiye özgü hususiyet, karakter oluşur.²¹

Her bireyin, şu anki davranışı yukarıda sayılan tüm etkenlerle kişinin içinde bulunduğu durum hakkındaki subjektif yorumunun etkileşimidir. İnsanlar farklı genler ve farklı tecrübeler sahibi olduklarından benzer durumlara farklı tepkiler verirler. Sosyal bilimler kişilerin subjektif değerlendirmelerine bir analiz imkanı sağlar. Sosyal bilimler sosyoloji, psikoloji, antropoloji vs. insan davranışını kişinin içinde bulunduğu mikro ve makro çevrenin bağlamı haricinde açıklayamaz.

Biyososyal yaklaşım da insana ait bir davranış türü olan antisosyal davranışı incelerken bütüncül olmaya çalışır. Biyososyal yaklaşımın ortaya çıkış nedenini, Wright ve Cullen, "*Biyososyal Kriminolojinin Geleceği: Akademisyenlerin Meslek*

²⁰ WALSH, s. 233-234.

²¹ Anthony WALSH - Kevin BEAVER, **Biosocial criminology: New directions in theory and research**, NY: Routledge, New York, 2009, s.25

İdeolojilerinin Ötesinde” isimli makalelerinde dört başlık altında cevaplamışlardır.²² İlk olarak, Moffit’in 1993 yılında yayımlanan “*Yaşam Boyu Devam Eden Suçlar Ve Ergenlik Dönemiyle Sınırlı Suçlar*”²³ adlı makalesi ana akım kriminolojide ciddi bir etki göstermiş, böylece kriminologlar biyososyal teoriyle tanışmışlardır. Moffit, kriminologların biyolojik etkenlere iki şekilde dikkatlerini çekmiştir: Öncelikle biyolojik belirteçlerle sosyal etkenleri birlikte incelemiştir. Ve bu analizi yaparken ifade dili bakımından Lombroso’dan bu yana kullanılan biyolojik kalıplardan ziyade bilimsel kalıpları kullanmıştır. Örneğin, beyin fonksiyonlarını tanımlamak için nöropsikolojik eksiklikler gibi bilimsel ifadeler ve araştırmalara yer vermiştir.²⁴

İkinci olarak, Wright ve Cullen kriminolojinin statik olmadığını dolayısıyla gelişen, değişen teknolojiye dayanması gerektiğini savunmuşlardır. Biyososyal yaklaşımın ortaya koyduğu araştırmalar dikkate alındığında, klasik teorilerde ısrar etmenin diğer bilim dallarında olduğu gibi sadece geciktirici etkisi olabileceğini vurgulamışlardır. Biyososyal yaklaşım ile kriminolojinin, ideolojiden ziyade bilim ve ampirik gözlemlere dayanan bir alan haline gelebileceğini, böylelikle kriminolojinin farklı disiplinlerle ve araştırma metodolojileriyle etkileşime girebileceğini değerlendirmişlerdir. Sonuç olarak biyososyal yaklaşım, kriminolojiyi iddia edildiğinin aksine bir ideolojiye hapsedmeyip çok boyutlu ve bütünsel bir çerçeveye oturtacaktır.²⁵

Üçüncü olarak, farklı bilim dallarında baş döndürücü gelişmelerin yaşandığı bir zamanda, kriminolojinin 1960’lı yılların bilgi ve teorileriyle bağlı kalması doğru bulunmamaktadır. İnsanın genetik haritasının çıkarılabildiği 21. yüzyılda, suç davranışının kökenine ilişkin sürekli yeni bilgiler ortaya çıkmaktadır. Kriminolojinin,

²² John Paul WRIGHT - Francis T. CULLEN, “The Future of Biosocial Criminology: Beyond Scholars’ Professional Ideology”, *Journal of Contemporary Criminal Justice*, 28(3), 2012, s. 244.

²³ WRIGHT - CULLEN, s. 237 vd.

²⁴ WRIGHT - CULLEN, s. 240 vd.

²⁵ WRIGHT - CULLEN, s. 242 vd.

bu gelişmeleri yok sayması bilimsel açıdan sürdürülemezdir. Diğer bilim dallarının ortaya koyduğu bilgi ve gelişmelerden insan haklarını önde tutacak şekilde azami ölçüde faydalanmak, kriminoloji için en doğru yol olarak değerlendirilmektedir.²⁶

Dördüncüsü, ileri sürülen yeni metotlar, paradigmlar insan davranışını açıklamaya daha geniş bir zemin sunuyorsa, bilimsel olarak ölçülebilirse ve yeni araştırma konularına imkan tanıyorsa mutlaka dikkate alınacaktır. Dolayısıyla yükselen ve yenilenen bu araştırmaların insanlığa faydalı bir zemine oturtulması bilim insanlarının bir ödevi olmalıdır. Sonuç olarak biyososyal yaklaşım ile kriminolojinin daha bilimsel bir hüviyet kazanacağı ve antisosyal davranışı açıklamada daha geniş bir perspektif sunacağı değerlendirilmektedir.²⁷

Bu kapsamda biyososyal yaklaşıma dayanan suç teorileri; suç davranışının bazı bireylerde var olan birtakım biyolojik, nörolojik veya hormonal özelliklerin büyüme, yetiştirme ve sosyalleşme sürecinde çevresel faktörlerle girdiği etkileşim sonucunda ortaya çıktığını öne sürmektedir. Bu yaklaşımı benimseyen akademisyenler biyolojik özellikleri geniş kapsamda (genetik sorunlar, biyolojik ve nörolojik hasarlar, hormonlar vb.) ele almakta ve bu özelliklerin suça nasıl yol açtığını açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu yaklaşım doğrultusunda yapılan araştırmalar ikna edici ve güvenilir olmak için delil odaklı bir anlayış üzerine inşa edilmektedir.

Wright ve Cullen, biyolojik teorilere itirazın kriminoloji alanında uzun süreden beri var olan bir ezbere dayandığını belirtmektedir. Bu ezbere göre; biyolojik kuram “tehlikelidir”, çünkü bu düşünce Nazizm’i yaratmış, ırkçılık ve cinsiyetçiliği meşrulaştırmak için kullanılmış, ayrıca ABD’de öjenik hareketlerin ortaya çıkmasına

²⁶ WRIGHT - CULLEN, s. 240 vd.

²⁷ WRIGHT - CULLEN, s. 237 vd.

yol açmıştır.²⁸ Bu nedenle kriminoloji alanındaki hâkim ideoloji (veya mesleki ideoloji) biyolojik teorileri alandan kazımak için uğraşmıştır.²⁹

Nitekim Wright ve diğerleri tarafından yayınlanan bir makale³⁰, biyolojik teorilerin ABD’de kriminoloji alanındaki doktora programlarında nadiren öğretildiğini, her yıl tamamlanan doktora tezleri arasında biyolojik yaklaşımları dikkate alan tezlerin neredeyse hiç bulunmadığını ve biyolojik yaklaşım içeren çalışmaların ana akım kriminoloji dergilerinde çok az yer bulduğunu ortaya koymaktadır. Bu durumun en önemli nedenlerinden biri başta psikiyatri profesörü Lombroso olmak üzere erken dönem biyolojik teorisyenler tarafından geliştirilen indirgemeci yaklaşımdır.

Buna ek olarak biyolojik düşünce kötüye kullanılarak özellikle yoksul ve azınlıklara yönelik politikalar oluşturulduğu inkar edilemez. Ancak geline noktada, geçmişteki biyolojik teorilerin deterministik yaklaşımından ve zayıf metodolojisinden oldukça uzak çalışmalar söz konusudur. Bazı biyolojik faktörlerin bireyde suça meyilli özelliklerin gelişmesine katkı sunduğunu güvenilir bilimsel yöntemlerle ortaya koyan bu çalışmalar sayesinde, güncel biyolojik teorilere olan ilgi giderek artmaktadır.

Wright ve Cullen’a göre bu ilgi, biyolojik teorilerle geleneksel sosyal araştırmaları birleştiren yeni bir kriminoloji yaratmıştır.³¹ Biyososyal kriminoloji olarak bilinen bu anlayış kriminoloji alanındaki teorik ve ampirik ilerleme üzerine inşa edilmektedir. Bu ilerlemenin devam etmesi halinde kriminoloji alanında köklü bir paradigma değişimi mümkün olacaktır. Bu değişim ise kriminolojiye bir bilim dalı niteliği kazandıracak ve suç davranışıyla ilişkili sosyal ve biyolojik nedenlerin anlaşılması hususunda daha

²⁸ WRIGHT - CULLEN, s. 235 vd.

²⁹ WRIGHT - CULLEN, s. 237 vd.

³⁰ John Paul WRIGHT - BEAVER, KM. - DELISI, M. - VAUGHN, M. - BOISVERT, D., - VASKE, J., “Lombroso’s legacy: The miseducation of criminologists”, **Journal of Criminal Justice Education**, 19, 2008, s. 325.

³¹ WRIGHT - CULLEN, s. 238.

bütüncül bir perspektif sunacaktır.³² Biyososyal kriminoloji bilimsel bir uzlaşma alanı sağlamaktadır. İnsan şiddetine yeni bir bakış açısı kazandıracağı ve suç davranışını yönetmenin daha insancıl yollarının bulunacağı düşünülmektedir.

1.3. ARAŞTIRMA VE BULGULAR

Delil-odaklı bir anlayış benimseyen biyososyal yaklaşım bu amaç doğrultusunda tezlerini son yıllarda yapılan nitelikli bilimsel araştırmalara dayandırmaktadır. Bu araştırmalarda, erken dönem biyolojik teorilerde yapılan bazı temel hatalar (örneklem, kontrol grubu eksikliği vb.) dikkate alınmak suretiyle daha titiz ve kapsamlı araştırma dizaynları kullanılmıştır. Biyolojik faktörlerin suçlu davranışı üzerindeki etkisini göstermek üzere yararlanılan deliller üç farklı kaynaktan gelmektedir. Bunlar; *biyolojik belirteçler* (biological markers), *moleküler genetik* ve *davranışsal genetik*dir.

1.3.1.BİYOLOJİK BELİRTEÇLER

Biyolojik belirteçler, kan basıncından nabza kadar vücuttaki biyolojik süreçlerin sonucu olarak ortaya çıkan, somut göstergeleri olan ve kliniklerde doğru bir şekilde ölçülebilen karakteristik durumlardır. David Rowe konuya ilişkin olarak yapılan araştırmaları özetledikten sonra *beyindeki fonksiyon bozuklukları*, *hormonlar*, *kalp atış hızı* ve *deri iletkenliği* (skin conductance) gibi bazı biyolojik belirteçlerin bireyde *suça eğilimli bir kişiliğin* (crime-prone personality) ya da *özelliklerin* (traits) gelişmesine katkı sunabileceğini belirtmektedir.³³ Bu kapsamda, bahse konu belirteçlerle suç davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar üzerinde durulacaktır.

³² WRIGHT - CULLEN, s. 250.

³³ David ROWE, “Does the Body Tell? Biological Characteristics and Criminal Composition” , **Criminological Theory: Past to Present**, (Ed. CULLEN and AGNEW), Roxbury Publishing, Los Angeles, 2003, (Present), s. 64 vd.

1.3.1.1. Beyindeki Fonksiyon Bozuklukları

Beyin, kafatasının içinde bulunan iki lobdan oluşmaktadır. Bu lobların üzerini örten kısma ise beyin korteksi (kabuğu) denilmektedir. İnce bir tabaka olmasına rağmen beyin korteksi, neredeyse on milyar nöron barındırmaktadır. Beyin aracılığıyla insanların hem düşünsel faaliyetleri gerçekleştirilmekte hem de iç organlarının çalışmaları düzenlenmektedir. Beyin vücut kütesinin sadece %2'si kadar olmasına rağmen beden enerjisinin %20'sini tüketmektedir.³⁴ Beyin, işlevini yerine getirirken birçok enstrüman kullanmaktadır. Bu işleyişe zarar verecek tüm unsurların insan davranışına yansımaları olduğu yapılan bilimsel araştırmalarla ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

19. yy'a kadar suçluların beyinlerinin ölüm sonrası incelenmeleri sıkça görülen bir araştırma yöntemi olmuştur. Seri katil John Wayne Gacy'nin beyni de bu kapsamda idam edildikten sonra incelenmiştir. Ancak işlediği suç ile beyin yapısı arasında bir nedensellik bağı o zamanın bilimsel enstrümanları ile kurulamamıştır.³⁵ Günümüzde beyinle ilgili inceleme yapılırken birçok nörogörüntüleme tekniği kullanılmaktadır. Öte yandan, beyin üzerinde bazı hormonların (serotonin, dopamin vb.) ve sinir hastalıklarının (DEHB, şizofreni, epilepsi vb.) etkileri de beyin dalgaları ölçümleri ve kan tahlilleri dikkate alınarak ortaya konulabilmektedir.

Beyin görüntüleme çalışmaları, günümüzde çeşitlilik kazanmıştır. Tek foton emisyonlu tomografi (SPECT), pozitron emisyonlu tomografi (PET), manyetik rezonans görüntüleme (MRG) ve fonksiyonel MRG (fMRI) gibi yeni fonksiyonel ve yapısal nörogörüntüleme tekniklerinin mevcudiyetiyle şimdilerde bölgesel beyin fonksiyon

³⁴ Anthony WALSH, "Biosocial Approaches", **Introduction to Criminology**, (Ed. Anthony WALSH & Craig HEMMENS), 2008, Section 8, (Approaches), s. 279.

³⁵ WALSH, Approaches, s. 279.

bozukluğunu önceki tekniklerle mümkün olandan daha yüksek hassasiyetle incelemek mümkün hale gelmiştir.³⁶

Tomografi ve EEG çalışmalarıyla antisosyal davranış ve beyindeki fonksiyonel bozukluklar ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Jana Bufkin ve Vickie Luttrell tarafından yapılan 17 nörogörüntüleme çalışması, dürtüsel şiddet davranışlarının PFC (prefrontal korteks) açıkları ile ilişkili olduğunu kesin olarak göstermektedir.³⁷ PET (pozitron emisyonlu tomografi) çalışmaları da PFC (prefrontal korteks) aktivitesiyle dürtüsel suç davranışı arasında bağlantılar ortaya koymaktadır.

Beyin dalgaları genel olarak ikiye ayrılmaktadır: İlki, hızlı ve düzenli olan alfa beyin dalgaları, ikincisi yavaş ve düzensiz olan delta beyin dalgalarıdır. Beyin dalgaları kafa derisi üzerine yerleştirilen elektrotlarla ölçülmektedir. EEG sonuçlarına dayanan çalışmalar suçluların beyin dalgalarının delta niteliği taşıdığını yani yavaş ve düzensiz dalgalar şeklinde olduğunu saptamıştır. Bu da suça eğilimli bireylerin beyinlerinin alt derecede uyarılmaya meyilli olduğunu göstermektedir.³⁸ İlerleyen bölümlerde düşük nabız ve deri iletkenliğinin de bu alt derecede uyarılmayla ilişkili olduğu açıklanacaktır.

Şiddet suçlularının büyük gruplar halinde incelendikleri iki ayrı araştırmada, vakaların %50'sinde EEG anormallikleri gözlemlenmiştir. En yaygın anormallik EEG'nin aşırı yavaş dalgalar şeklinde olduğu vakalar olmuştur.³⁹ Buna ek olarak, 124 erişkin uyuşturucu bağımlısının incelendiği başka bir araştırmada ise saldırganlığın, teta

³⁶ WALSH, Approaches , s. 280.

³⁷ WALSH, Approaches , s. 298.

³⁸ WALSH, Approaches , s. 298.

³⁹ Adrian RAINE, ‘‘The Biological Basis of Crime’’, **Chapter in Crime:Public Policies for Crime Control** , (Ed. J.Q.Wilson and J. Petersilia), ICS Press, Oakland-California, (Control), 2002, s. 51.

(yavaş dalga) aktivitesinin artması ve alfa (hızlı dalga) aktivitesinin azalmasıyla ilişkili olduğu ortaya konulmuştur.⁴⁰

Yakın zamanda yapılan araştırmalarda, katillerin sağ beyinlerinde sol beyinlerine nazaran daha fazla EEG eksikliği gözlemlenmiştir. Özellikle sağ temporal kortekste birden fazla anormallik olduğu dikkat çekmiştir. Şiddet suçlularını inceleyen bir araştırmada, sağ beyinde anormallikler bulunduğu tespit edilmiştir.⁴¹ Beyin ön lobları, yani planlama, karar verme ve yürütme işlevlerini düzenleyen alan üzerinde yapılan bir araştırmaya göre, şiddet suçlularının EEG anormallik sıklıkları %25-50 arasında iken normal bireylerde bu oran %5-20 arasındadır.⁴²

EEG anormalliklerinin yanı sıra hamilelik sürecinde annenin alkol, sigara ve uyuşturucu madde kullanımının çocuk üzerinde nöro-psikolojik problemlere yol açabildiği bilinmektedir.⁴³ Yapılan bazı araştırmalar bu tür süreçler yaşayan çocukların suça yönelme riskinin arttığını göstermektedir.⁴⁴ Ayrıca doğum esnasında yaşanan komplikasyonlar ve erken çocukluk döneminde meydana gelen kafa çarpmaları/yaralanmalar da beyin üzerinde olumsuz etki doğurmaktadır. Raine ve Lui, yaptıkları araştırmalar sonucunda muhtelif nedenlerle beyin fonksiyonlarında meydana gelen bozukluklar ile suç davranışı arasında bir korelasyon tespit etmişlerdir.⁴⁵ Buna göre, psikolojik tepkileri de kontrol eden beynin ön lobunda meydana gelen hasar veya

⁴⁰ RAINE, Control, s. 51 vd.

⁴¹ RAINE, Control, s. 65 vd.

⁴² RAINE, Control, s. 45 vd.

⁴³ DOLU, s. 165.

⁴⁴ Lee ELLIS, "A Theory Explaining Biological Correlates of Criminality", **European Journal of Criminology**, 2(3), London, 2005, s. 287 vd.

⁴⁵ Adrian RAINE - Jiang Hong LUI, "Biological Predispositions to Violence and their implications for Biosocial Treatment and Prevention", in Psychology, **Crime and Law**, 4, 1998, s. 107 vd.

bozukluklar çeşitli yollarla şiddet davranışına neden olabilmektedir. Ayrıca meydana gelen hasarın büyüklüğü şiddet gösterme eğilimini artırmaktadır.⁴⁶

Bununla birlikte stresli ve travmatik olayların erken yaşta gerçekleştiği beyinler, aynı sinir boyunca olayları iletme eğilimindedir. Bu erken yaşta gerçekleşen travmatik olaylar tarafından ortaya konulan sinir yolları; yaşamın sonraki dönemlerinde ortaya konulan sinir yollarından daha dirençlidir ve daha zor şekillendirilir. Bu şekilde erken yaşlarda olumsuz olaylara, deneyimlere maruz kalan bir beynin, antisosyal davranış için olgunlaştığı değerlendirilmektedir.⁴⁷

Biyoloji ve Suç (2002) adlı kitabında Rowe⁴⁸, biyolojik süreçlerin oldukça karmaşık olması itibarıyla dışarıdan kafatasına bakmakla suçlu kişiyi veya davranışı tahmin etmenin gerçekçi olmadığını belirttikten sonra, bireyi suç işlemeye meyilli hale getiren durumun aslında beynin ön lobundaki (prefrontal cortex) bir probleminden (hasar vb.) kaynaklandığını ileri sürmektedir. Rowe'a göre; plan yapma, karar alma, anlık düşünce ve hazları kontrol etme gibi birçok karmaşık fonksiyonun icra edildiği bu kritik loba problemler bireyi antisosyal davranış sergileme hususunda daha dezavantajlı bir konuma getirmektedir.⁴⁹

Prefrontal korteks; empati yeteneğinin kullanıldığı ve ahlaki yargılarda bulunan bir bölgedir. Öte yandan PFC sayesinde, insanların birbirleriyle ilgili ön bilgi sağlanmaktadır. Böylece karşımızdaki kişilerin davranışlarını, endişelerini ve beklentilerini göz önünde bulundurarak bizi davranışlarımızı düzeltmeye

⁴⁶ RAINE - LUI, s. 107 vd.

⁴⁷ WALSH, *Approaches*, s. 280.

⁴⁸ David ROWE, **Biology and Crime**, Roxbury Publishing, Los Angeles, 2.Baskı, 2002, s.100 vd.

⁴⁹ *Phineas Gage* isimli bir demir yolu ustasının geçirdiği bir kaza sonrası (kafasına demir saplanması) gösterdiği değişim beyin hasarları ile davranış bozukluğu arasındaki ilişki konusunda örnek bir vaka olarak gösterilmektedir. Kaza öncesi çevresinde yetenekli, çalışkan, dikkatli, sorumluluk sahibi düzgün bir kişi olarak bilinen Phineas, başından yaralandıktan sonra, her ne kadar görünürde tümüyle iyileşmiş olsa da, tamamen farklı bir karaktere bürünmüştür. Vurdumduymaz/umursamaz tavırlar sergileyen, verdiği sözleri tutmayan, gelişigüzel ve küfürle konuşmaya başlayan Phineas bir daha eskisi gibi olmamıştır.

yönlendirmektedir. Prefrontal ve/veya amigdalar disfonksiyonu olan insanlar, başkalarının yüz ifadeleri, mimikleri gibi çevresel ipuçlarını yanlış yorumlayabilmekte ve basit bir tehdide karşı ölçüsüz bir tepki verebilmektedirler.⁵⁰ Bu nedenle, prefrontal aktivitesinde azalma olan kişiler, diğer insanlara nazaran negatif duygularını bastırmakta daha büyük zorluk yaşamaktadırlar. Sonuç olarak, ölçüsüz tepkiler üreten beyin bozukluğu nedeniyle antisosyal davranış sergileme riski artmaktadır.

Katillerin beyni üzerinde yapılan görüntülemelerde; prefrontal korteksin zayıf çalıştığı gözlemlenmiştir. Azalan prefrontal işleyişin, agresif duygulara yol açtığı tahmin edilmektedir. Prefrontal hasar ayrıca risk almayı, sorumsuzluğu, kural tanımamayı, duygusal ve agresif patlamaları, tartışmayı teşvik etmektedir. Yine şiddet suçlularının, öğrenme eksikliği ile prefrontal korteks bozuklukları arasında bir ilişkiye rastlanmıştır.⁵¹

Moffit ve diğerleri tarafından yapılan bir araştırma; beyinde salgılanan önemli bir kimyasal olan *serotonin* hormonu ile suçlu davranış arasında ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır.⁵² Diğer birçok araştırma da bu bulguyu desteklemektedir.⁵³ Serotonin, beyindeki sinir hücreleri arasında elektrik sinyallerini taşımakta, böylelikle beyin içi iletişimin sorunsuz gerçekleşmesini sağlamaktadır. Öte yandan insana mutluluk, canlılık ve zindelik hissi veren serotonin, bu özelliği nedeniyle birçok anti-depresan ve anti-anksiyete ilacında kullanılmaktadır. Serotonin seviyesinde meydana gelen azalmalar kişide huzursuzluk, gerilim ve davranış bozukluğuna neden olmaktadır. Çok sayıda araştırma düşük serotonin seviyesinin suçlu davranışla bağlantılı olduğunu

⁵⁰ WALSH, Approaches, s. 281.

⁵¹ WALSH, Approaches, s. 281.

⁵² Terrie MOFFIT - BRAMMER GL. - CASPI A. - FAWCETT JP. - RALEIGH M. - YUWILER A. - SILVA P., "Whole blood serotonin relates to violence in an epidemiological study", **Biological Psychiatry**, 43(6), 1998, s. 446 vd.

⁵³ ELLIS, s. 287 vd.

göstermektedir.⁵⁴ Hatta bazı araştırmalar düşük serotonin seviyesinin psikopatiye yol açtığını veya zemin hazırladığını iddia etmektedir.⁵⁵

Bir diğer beyinsel aktivite unsuru nörotransmitterler, bilginin beyin boyunca iletilmesinin temelini oluşturmaktadır. Beyinde bulunan iki sistem BAS ve BIS nörotransmitterlerle etkileşim halinde çalışmaktadır. BAS; davranışsal aktivasyon sistemi iken BIS; davranışsal inhibitasyon sistemidir. BAS, nörotransmitterlerden dopamin ve beyindeki zevk alanlarıyla ilişkilidir. BIS ise yine nörotransmitter olan serotonin ve hafızayı yöneten beyin yapıları ile ilişkilidir.⁵⁶ BAS, ödüle karşı hassastır ve ödüllendirici uyaranlar aramak için motive edici bir hızlandırıcıya benzetilmektedir. BIS ise, ceza tehditlerine karşı hassastır ve bir kişinin çok hızlı ilerlemesini durduran bir fren niteliği taşıdığı değerlendirilmektedir. Teori, suçluların özellikle kronik suçluların baskın bir BAS sahibi olduğunu, bu özelliğin de ödüle karşı hassasiyeti ve cezaya karşı duyarsızlığı getirdiğini ifade etmektedir.⁵⁷

Serotonin, önemli bir nörotransmitterdir. Düşük serotonin aktivitesi/seviyesi birçok çalışmada suçla ilişkilendirilmiştir. Serotonin beyin snapslarının yüzde 0.1'inden daha azında verici madde olduğu düşünülmektedir. Ancak beyin ve davranış bağlamında son derece etkili olduğu değerlendirilmektedir. Örneğin, serotonin, nöropinefrin, dopamin, şizofreni ve depresyon gibi major bozuklukların etiyolojisinde yer almaktadır. Serotonin ile ilgili yapılan 29 araştırmanın meta-analizi, düşük serotonin seviyesinin antisosyal davranışla ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.⁵⁸

⁵⁴ ELLIS, s. 287 vd.

⁵⁵ ROWE, Present, s. 64 vd.

⁵⁶ WALSH, Approaches, s. 280.

⁵⁷ WALSH, Approaches, s. 281.

⁵⁸ RAINE, s. 69 vd.

Buna ek olarak çocukluk çağı antisosyal davranışları ile serotonin seviyesinin düşük olması arasında pozitif korelasyon bulunmaktadır. Bu ilişkinin kaynağı olarak da beynin ön lobunun serotonin seviyesinin düşüklüğü nedeniyle aktif faaliyet gösterememesi görülmektedir.⁵⁹ Kısacası, düşük serotonin seviyesi artan suçluluğa neden olmaktadır.

Sonuç olarak, antisosyal-agresif bireylerin düşük serotonin seviyesine sahip oldukları gerçeği ışığında, Prozac (bir serotonin geri alım inhibitörü) gibi ilaç tedavileri ile yükseltilebilir serotonin seviyesi sayesinde antisosyal davranışlarda düşüş beklenmektedir. Bu yöntemin erişkinlerde ve gençlerde işe yaradığına dair kanıtlar bulunmaktadır.⁶⁰

Kortizol hormonu, çevresel değişikliklere ve taleplere cevap veren dinamik bir sistemin parçasıdır. Stres hormonları olarak adlandırılan birkaç hormon; anksiyete, stres ve korku zamanlarında çoğunlukla adrenal bezler tarafından salgılanır. Bunlar arasında suçlulukla bağlantılı olarak en çok araştırılan hormon kortizol hormonudur. Kortizol hormonu ile ilgili yapılan beş çalışma suçlu ve suçlu olmayanların kortizol seviyelerini karşılaştırmıştır. Sonuç olarak, suçluların kortizol seviyelerinin normalin altında olduğu ölçülmüştür.⁶¹

Epilepsi, tipik bir nörolojik hastalıktır. Nöbetler, beyindeki elektriksel fırtınalara benzetilmektedir. Nöbetlerin kaynağı genellikle, beyinde fiziksel yaralanma, viral enfeksiyonlar, doğum travması, çeşitli kimyasallara maruz kalma gibi değişik çevresel faktörlerdir. Nöbetler ayrıca hipoglisemi ile ilişkili hormonal değişikliklerden de kaynaklanabilmektedir.⁶² Çalışmalar; genel nüfusun ortalama 150-200 kişisinden

⁵⁹ WALSH, Approaches, s. 280 vd.

⁶⁰ Adrian RAINE, "The Biological Crime: implications for society and the criminal justice system", **Revista de Psiquiatria do Rio Grande do Sul**, vol.30, no.1, Jan-Apr 2008,(Implications), s. 3.

⁶¹ ELLIS, s. 302,

⁶² ELLIS, s. 300 vd.

birinde epilepsi olduğu yönündedir. Ancak bu oran cezaevindeki kişiler bakımından elli kişiden bir kişiye düşmektedir. Cezaevi popülasyonunda epilepsi olanlar oran olarak neredeyse diğerlerinden üç kat daha fazladır. Dahası birden fazla suç işleyen kişilerde bu oran daha da artış göstermektedir.⁶³

DEHB (Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu) nörogelişimsel bir bozukluktur. Sıklıkla antisosyal ve cezai davranışlarla birlikte ortaya çıkmaktadır. Ve uzunlamasına çalışmalar yani çocukluktan-erişkinliğe takip edilen vakalarda *DEHB*'in antisosyal davranışa yol açtığını göstermektedir. Uzunlamasına örneklem kullanılarak antisosyal davranış ile *DEHB* arasındaki değişkenliğin kısmen ortak genler tarafından oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Zeka ile suç arasındaki ilişki bakımından, *DEHB* tanısı konulan ve suç işleyen çocukların beyni ile *DEHB* tanısı olmayan ve suç işlemeyen çocukların beyni karşılaştırıldığında, *DEHB* tanısı konulan çocukların beyninin diğerlerine göre anlamlı ölçüde küçük olduğu ortaya konulmuştur.⁶⁴

Doğum komplikasyonları, beyinde meydana gelebilecek travmaların yaşamın erken dönemlerinde oluşmasının en büyük nedeni olarak görülmektedir. Doğum komplikasyonları ve çevresel (örneğin, maternal-anne tarafından- reddedilme) etmenlerin antisosyal davranış üzerindeki etkilerinin irdelendiği bir çalışmada Danimarka Kopenhag'da 4269 canlı erkek, örneklem grubu olarak seçilmiştir. Doğum komplikasyonlarının tanısı, kadın doğum uzmanları ve ebeler tarafından konulmuştur. Bu çocuklar 18 yaşına gelinceye kadar gözlemlenerek nihayetinde antisosyal davranışları ile doğum komplikasyonları ve maternal reddediliş arasında bir ilişki kurulmaya çalışılmıştır. 4269 erkek çocuğun bir kısmı doğum travması, bir kısmı maternal red (biyolojik anne tarafından kabullenmeme), bir kısmı iki durumu birlikte yaşamış, diğer bir kısmı ise ne maternal red ne de travma yaşamıştır. Grubun sadece

⁶³ ELLIS, s. 300 vd.

⁶⁴ ELLIS, s. 294 vd.

%4'ünde hem travma hem de maternal ret faktörü etkili olmuştur. Ancak bu yüzde dörtlük grup tarafından işlenen suç oranı, tüm örneklemin işlediği suçların %18'ini oluşturmaktadır. Suç işleme eğiliminin maternal ret ya da travma olmadığında azalma gösterdiği de araştırmanın diğer bir bulgusudur. Bu araştırma daha sonra Amerika/Philadelphia'da 867 erkek ve kadın üzerinde yapılan başka bir araştırma ile de desteklenmiştir.⁶⁵

Beynin insan davranışlarını yönetmedeki rolü düşünüldüğünde, sağlıklı bir beyin antisosyal davranış sergileme riskini azaltabilecektir. Bu amaç doğrultusunda anne karnında dahi birtakım ultrasonografi çalışmaları yapılabilmektedir. Yukarıda anlatılan beyindeki fonksiyon bozuklukları birçok farklı nedenden kaynaklanabilmektedir. Beyin fonksiyon bozuklukları nörotransmitter kaynaklı ise (serotonin, dopamin vb.) geri alım inhibitörü taşıyan ilaçlar sayesinde tedavi edilebilmektedir. Ancak doğum travmaları ya da sonrasında meydana gelen beyin hasarlarının tedavisi kolay olmamaktadır.

1.3.1.2. Testosteron Hormonu

Erkek cinsiyet hormonu olarak bilinen *testosteronun* da suç davranışıyla ilişkili olduğunu gösteren araştırmalar bulunmaktadır. Hastalık ve genetik faktörlerden etkilenen testosteronun muhtelif nedenlerle miktarında artma veya azalma görülebilmektedir. Saldırganlık/şiddet davranışıyla testosteron arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaları meta-analize tabi tutan Jacobson ve Rowe sonuç olarak yetişkin erkeklerdeki testosteron seviyesi ile saldırganlık arasında bağ olduğunu belirtmektedirler.⁶⁶ Bununla birlikte, Ellis ve diğerleri, 2008 yılında ABD'de yaşayan 3762 erkek ve 7665 kadın üniversite öğrencisinden oluşan bir örneklemden toplanan veriye dayalı olarak yaptıkları analizde, kadın veya erkek fark etmeksizin artan

⁶⁵ RAINE, Control, s. 62.

⁶⁶ Kristen JACOBSON – David ROWE, “Genetic and environmental influences on the relationships between family connectedness, school connectedness, and adolescent depressed mood: sex differences”, *Developmental Psychology*, 35 (4), 1999, s. 926.

testosteron miktarının suçlu davranış sergileme ihtimalini artırdığını ortaya koymaktadır.⁶⁷

Booth ve Osgood, 1964-1965 yıllarında Amerikan ordusunda görev yapan 4462 kişiyle 1985-1986 yıllarında yaptıkları görüşmelere dayalı olarak topladıkları verileri çeşitli analizlerden geçirmiş ve testosteronun saldırganlığa yol açarak hem yetişkin hem de çocuk ve genç suçluluğu üzerinde etkili olduğu sonucuna varmışlardır.⁶⁸ Adı geçen araştırmacılar, testosteronu tek başına suçlu davranışa yol açan bir faktör olarak görmekten kaçınarak, bunun yerine testosteronun çevresel faktörlerle girdiği etkileşime dikkat çekmeye çalışmışlardır. Diğer bir ifadeyle, testosteronun saldırganlık davranışına yol açma ihtimalinin çevresel faktörlere bağlı olarak artış veya azalış gösterdiğini belirtmektedirler.⁶⁹

Kadınlar da erkekler gibi testosteron hormonu üretmektedir. Ancak birinci trimestırda yani hamileliğin ilk üç ayında kadın ve erkekte eşit seyreden testosteron seviyeleri, ikinci trimestırda (hamileliğin 3. ve 6. ayı arası olan dönem) ve özellikle ergenlik döneminde erkeklerde yükselişe geçmektedir; kadınlarda ise bu oran belirli seviyelerde devam etmektedir. Yaşlanmayla birlikte hem erkek hem kadında testosteron hormonu oranlarında ciddi miktarda azalma gözlenmektedir.⁷⁰ Kalıtsal özellik taşıyan testosteron hormonu en büyük etkisini ergenlik dönemindeki erkekler üzerinde göstermektedir. Susman ve Ponirakis'in ergenlik dönemindeki erkeklere orta doz testosteron enjekte etme çalışmaları sonucunda, 21. aya gelindiğinde söz konusu popülasyonda agresif davranış sergileme oranında artış gözlemlenmiştir. Bu araştırma,

⁶⁷ Lee ELLIS - Shymal DAS - Hasan BUKER, "Androgen-promoted physiological traits and criminality: A test of the evolutionary neuroandrogenic theory", **Personality and Individual Differences**, 44, 2008, s. 699 vd.

⁶⁸ Alan BOOTH - Wayne OSGOOD, "The Influence Of Testosterone On Deviance In Adulthood: Assessing and Explaining the Relationship", **Criminology**, 31, 1993, s. 93 vd.

⁶⁹ BOOTH-OSGOOD, s. 93 vd.

⁷⁰ ELLIS, s. 291.

artan testosteron seviyeleri ile agresif davranış arasındaki birebir ilişkiyi göstermesi bakımından önemli bulunmaktadır.⁷¹

Ergenlik döneminde sergilenen agresif davranışlara ilişkin bir başka çalışma da 1987 yılında Olweus tarafından yapılmıştır. Araştırmada örneklem grubu, 15-17 yaş aralığındaki erkek çocuklardan seçilmiştir. Araştırma kaynağı olarak elde edilen testosteron verileri plazma (anne karnı) testosteron seviyelerine ilişkindir. Alınan bu veriler örneklem grubu ergenlik çağına gelinceye dek korunmuştur. Analiz plazma testosteron seviyesine ilişkin olduğundan ayrıca ergenlik dönemi testosteron seviyeleri ölçülmemiştir. Hem dürtüsel hem de dürtüsel olmayan agresif davranışlar değerlendirilmiştir. Bu çalışma neticesinde, yüksek testosteron ile agresif davranışların pozitif ilişkili olduğu ortaya konulmuştur. Öte yandan plazma testosteron düzeyi yüksek olan erkeklerin, ergenlik döneminde şiddet içeren suçlardan en az birini işledikleri, testosteron düzeyi düşük olan erkeklerin ise böyle bir davranış sergilemedikleri değerlendirilmiştir.⁷²

Ehrenkranz, Bliss ve Sheard 1974 yılında mahkumların plazma testosteron düzeylerinin daha yüksek olduğunu ortaya koyan bir çalışma yayımladılar.⁷³ Bu çalışma kapsamında, üç grup mahkumun testosteron düzeyleri incelenmiştir. Bu mahkum grupları sırasıyla; kronik olarak agresif, sosyal olarak baskın ve saldırgan olmayan, son olarak saldırgan olmayan ve sosyal olarak baskın olmayan kişilerden oluşmuştur. Yapılan araştırma sonucunda testosteron seviyeleri ile agresyon oranı arasında pozitif ilişki tespit edilmiştir. Buna göre, testosteron düzeyleri en yüksek olanlar kronik olarak

⁷¹ RAINE, Control, s. 67.

⁷² Lisabeth Fisher DILALLA- Irving I. GOTTESMAN, “Biological and Genetic Contributors to Violence- Widom’s Untold Tale”, **Psychological Bulletin**, Vol.109, No.1, 1991, s. 127.

⁷³ DILALLA-GOTTESMAN, s. 127.

agresif grupta gözlenirken, saldırgan olmayan ve sosyal olarak baskın olmayan kişilere gidildikçe bu oran azalmaktadır.

Kadınların testosteron seviyelerinin incelendiği bir çalışmada örneklem hapishanedeki kadın mahkum popülasyonundan seçilmiştir. Her ne kadar kadınların testosteron seviyeleri erkeklere nazaran çok düşük oranlarda seyretmekte ise de kadın mahkumların testosteron seviyelerinin yüksek olduğu saptanmıştır. Bu da yine testosteron seviyesindeki artışıyla cinsiyet ayrımı olmaksızın antisosyal davranışın ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır.⁷⁴

Yukarıda belirtilen çalışmalar sonucunda kadın ve erkeklerde testosteron seviyesiyle antisosyal davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya konulmaktadır. Bu ilişki dezavantajlı çevresel koşullarla birleştiğinde antisosyal davranış sergileme riski büyük oranda artmaktadır.

1.3.1.3. Kalp Atış Hızı ve Deri İletkenliği

Kalp atış hızı, sürekli çalışan kalbin kasılıp gevşeyerek kan damarlarına uyguladığı kuvvettir. Nabız kısaca kalbin bir dakika içerisinde kaç defa kasıldığının ölçülmesidir. Deri iletkenliği ter ile sağlanır. Ter; yüksek miktarda sodyumdan oluşur ve sodyum iyi bir elektrik iletkenidir. Yaklaşık yüz yıl önce GSR adı verilen aletle deri iletkenliği ölçülebilir hale gelmiştir. Kalp atış hızı ile deri iletkenliği, vücudun fiziksel gerekliliğinin yanında, insanların gündelik hayatta verdikleri tepkiyi ölçmeye yarayan bir belirteç olarak değerlendirilmektedir.⁷⁵

Kalp atış hızı ile deri iletkenliği; yorucu egzersizlerde, stresli zamanlarda ya da korkutucu, kaygı verici anlarda genel olarak yükselme eğilimindedir. Çalışmalar suçluların kalp atış hızı ile deri iletkenliğinin diğer insanlara nazaran daha düşük

⁷⁴ RAINE, Control, s. 67.

⁷⁵ RAINE –LUI, s. 107 vd.

seviyelerde olduğunu ortaya koymuştur. Bu sonuç, çocuk ve yetişkin suçluların her ikisi bakımından da geçerlidir.⁷⁶ Böylelikle, düşük kalp atış hızı şiddetin bağımsız bir göstergesi olarak görülmektedir.

Kalp atış hızı ile suç arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar düşük kalp atış hızının suç işleme eğilimini artırdığını göstermektedir. Bunun yanında deri iletkenliğinin zayıf olması da suçlu davranışa yönelme riskini artırmaktadır. Örneğin, Raine ve Lui, 15 yaşındaki 101 çocuğun aralarında deri iletkenliği ve kalp atış hızının da bulunduğu biyolojik belirteçlerini klinik ortamında ölçüp kaydetmişlerdir. Daha sonra bu çocukların 24 yaşına gelene kadarki süreçte işledikleri suçlarla bahse konu ölçümleri bir araya getirip analiz etmiş ve bazı biyolojik belirteçlerle işlenen suç sayıları arasında oldukça yüksek bir korelasyon bulmuşlardır. Buna göre, kalp atış hızıyla deri iletkenliği seviyesi düştükçe suç sayısında artış gözlenmiştir. Yapılan çalışmalarda yine suç sayısı yüksek olan çocukların kalp ritim frekansının diğer çocuklara göre daha yavaş olduğu belirlenmiştir.⁷⁷

Bazı çalışmalarda, suçlu ebeveynlerin çocuklarının kalp atış hızının düşük olduğuna ilişkin sonuçlar elde edilmiştir.⁷⁸ Bu da kalp atış hızının kalıtsal olabileceğini düşündürmektedir. Bu nedenle kalp atış hızı antisosyal davranış açısından genetik bir belirteç olarak değerlendirilebilmektedir.

Yaşam boyu antisosyal davranış sergileyen kişilerde düşük kalp atış hızının karakteristik olduğu Moffit tarafından yapılan bir araştırmayla ortaya konulmuştur. Bu çalışmaya göre, 7, 9 ve 11 yaşlarındaki çocukların düşük kalp atış hızları ile erken dönem nörobiyolojik travmalar arasında ilişki bulunmuştur. Moffit'e göre yaşam boyu

⁷⁶ RAINE –LUI, s. 107 vd.

⁷⁷ RAINE –LUI, s. 110 vd.

⁷⁸ RAINE –LUI, s. 115 vd.

süregelen antisosyal davranışların temelinde erken dönemde yaşanan travmalar yatmaktadır. Sergilenen antisosyal davranışlara hem kadınlarda hem erkeklerde düşük kalp atış hızı eşlik etmektedir.⁷⁹ Dolayısıyla cinsiyet ayrımı olmaksızın düşük kalp atış hızının antisosyal davranışa etki eden bir belirteç olduğu değerlendirilebilecektir.

Düşük uyarılmanın iki şekilde antisosyal davranışa kapı araladığı düşünülmektedir. Bunlar, korkusuzluk ve uyarım arayan kuramlardır. Korkusuzluk teorisine göre, normal insanları tedirgin edecek eşik, antisosyal bireyler bakımından çok yükseklerde seyretmektedir. Bu durum “düşük korku seviyesi” olarak adlandırılmaktadır.⁸⁰ Düşük korku seviyesi nedeniyle antisosyal bireyler normal olan davranışı sergilemekten uzaklaşarak, gerçeklikten kopabilmektedirler.

Uyarım arayan teoriye göre ise, suçluların uyarım seviyeleri düşüktür ve düşük uyarım seviyelerini yükseltmek maksadıyla suç işleme istekleri artmaktadır.⁸¹ Düşük kalp atış hızının ve deri iletkenliğinin daha az uyarılmaya neden olması temel olarak beynin daha az uyarılması ile de ilişkilendirilmektedir. Düşük uyarılma kişiyi korkusuzluğa ve daha fazla uyarım aramaya itmektedir. Sonuç olarak düşük uyarılmanın antisosyal davranışa etki eden bir unsur olabileceği kabul edilmektedir.

1.3.1.4. Beslenme

İnsan bedeni gündelik faaliyetlerini yerine getirirken enerjiye ihtiyaç duymaktadır ve bu enerjiyi de tükettiği besinlerden karşılamaktadır. Toplanan enerjinin büyük bir kısmı ise beyin tarafından harcanmaktadır. Dolayısıyla düşünsel faaliyetin düzgün bir şekilde icra edilebilmesi için sağlıklı beslenmeye ihtiyaç vardır. Araştırmacılar yetersiz beslenmenin antisosyal davranışlara neden olabileceğini değerlendirerek bir takım

⁷⁹ RAINE, Control, s. 54 vd.

⁸⁰ RAINE, Control, s. 57 vd.

⁸¹ RAINE, Control, s. 58 vd.

analizlerde bulunmuşlardır. Vitamin eksikliği ya da hormonal dengesizlik gibi birçok beslenme sorunu antisosyal davranışa yol açabilmektedir. Aşağıda antisosyal davranışla ilişkilendirilmiş birkaç çalışmaya yer verilecektir.

İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte Almanya Hollanda'dan çekilirken bölgede birkaç aya varan gıda ablukası ve kıtlığı yaşanmıştır. Bu sırada hamile olan kadınlar uzun süreli açlıklar yaşamışlardır. Antisosyal kişilik bozukluklarının tespit edilebilmesi için bu kadınların erkek çocukları ergenlik dönemlerine kadar takip edilmiştir. Kontrol grubu olarak da anneleri hamilelik döneminde yeterli beslenen kişiler seçilmiştir. Sonuç olarak anneleri abluka altında kalan ve açlık çeken erkeklerin, kontrol gruplarına nazaran iki buçuk kat antisosyal davranış sergiledikleri tespit edilmiştir.⁸² Yine yapılan başka bir araştırmaya göre çocukluk ve ergenlik dönemlerini kapsayan uzun süreli antisosyal davranış bozukluklarının, doğumdan sonraki ilk üç yılda çocukların yeterince beslenmemiş olmasıyla ilişkili olduğu düşünülmektedir.⁸³

Çinko, böbreklerde, karaciğerde, kas ve kemiklerde yüksek oranda bulunan bir mineraldir. Gebelikte çinko eksikliği, bozulmuş DNA ve RNA'ya neden olmaktadır. Ve çinko azlığı nedeniyle vücutta yapılması beklenen protein sentezinin tam anlamıyla gerçekleşmemesi nedeniyle beyin anormallikleri görülebilmektedir.⁸⁴ Yapılan bir araştırmada saldırgan davranış öyküsü olan erkeklerin kanlarındaki çinko oranının, saldırgan olmayanlara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir.⁸⁵

⁸² RAINE, Control, s. 64 vd.

⁸³ RAINE, Implications, s. 3.

⁸⁴ RAINE, Control, s. 54 vd.

⁸⁵ RAINE, Control, s. 65.

Demir, vücutta oksijenin taşınması için kullanılan önemli bir mineraldir. Çocuklarda antisosyal davranışı inceleyen bir çalışmaya göre, daha çok erkeklerden oluşan çocuk suçlu sayısının üçte birinin kan tahlilleri analizinde demir eksikliğine rastlanmıştır.⁸⁶

Balık yağı, hücre zarının yüzde kırkını oluşturan uzun zincirli bir yağ asidi olan Omega-3 bakımından zengin bir besindir. Cezaevindeki mahkumlar üzerinde yapılan bir çalışmada mahkumlara Omega-3 takviyesi verilmiştir. Bu sayede, mahkumlarda beyinsel gelişim bakımından IQ artışı sağlandığı tespit edilmiştir. Diyet takviyesi sonucunda IQ artışı sağlanarak antisosyal davranışta azalma gözlenmiştir.⁸⁷

Glukoz, beynin kullandığı temel maddedir. Hipotalamus, glukoz seviyelerini belirleyici mesajı pankresa gönderir aynı zamanda glukoz seviyelerini sabit tutmak için pankreastan serbest bırakılan insülin seviyelerini düzenler.⁸⁸ Hipoglisemi, kısaca kandaki glukoz seviyelerindeki dengesizlik anlamına gelir yani hipotalamusun işlevini tam anlamıyla yerine getirememesidir. Özellikle, beyin glukozundaki dramatik dalgalanmalar düşüncelerde ve ruh hallerinde kafa karışıklığı, zor odaklanma ve sinirlilik gibi geçici rahatsızlıklara neden olabilmektedir.

Bununla birlikte, 1970’li yıllardan bu yana yapılan çalışmalar hipoglisemi ile antisosyal davranış ya da suçluluk arasında pozitif ilişki bulmuştur. Her ne kadar hipoglisemi teşhisi konulanlar genel nüfusun %1’ini oluştursalar da, suçlular arasındaki hipoglisemi vakaları dikkat çekici orandadır. Diğer yandan, şiddet içeren antisosyal davranış sergileyen bireylerde örneğin katillerde, prefrontal korteks incelemelerinde azalmış glikoz metabolizması olduğu tespit edilmiştir.⁸⁹

⁸⁶ RAINE, Control, s. 54 vd.

⁸⁷ RAINE, Implications, s. 3 vd.

⁸⁸ ELLIS, s.299.

⁸⁹ ELLIS, s. 299.

*Hamilelikte sigara kullanımına ilişkin 1990'dan bu yana 6 önemli çalışma yapılmıştır. Bu çalışmaların sonucunda sigara içiciliği ile antisosyal davranış arasında birkaç bağlantı tespit edilmiştir. Buna göre, karbonmonoksit ve sigara dumanında bulunan toksin maddelere cenin maruz kaldığında, beynin bilişsel yönü olan IQ etkilenmekte ve ileri hayatta beyin gerekli faaliyetleri ortaya koyamamaktadır. Bunun sonucunda sigara kullanımıyla suçluluk arasında pozitif bir ilişki doğmaktadır. Öte yandan suç davranışlarını etkileyen genler ile nikotin bağımlılığı arasında da anlamlı bir ilişki bulunmuştur.*⁹⁰ Yakın tarihli bir çalışmada çocuklukta davranış bozukluklarının temelinde sigara içiciliğinin olduğu düşünülmektedir.

Diyet takviyesi sayesinde gebelik döneminden itibaren yaşam boyu maruz kalınan hastalıkların etkisi hafifletilebilmektedir. Günümüzde, kan tahlilleriyle insan vücudunda yetersiz olan vitamin ve mineraller tespit edilebilmektedir. Sağlıklı beslenebilmek elbette toplumların refah düzeyleriyle ilişkilidir. Ancak temel besin takviyelerinin sağlanması toplum sağlığı ve kamu yararı bakımından önem arz etmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde de yapıldığı gibi bebeklik döneminden itibaren toplumda yaygın bir şekilde eksikliği bulunan besinlere yönelik gerekli takviyeler ücretsiz olarak karşılanmakta ya da bu konuda toplum bilinçlendirilmeye çalışılarak söz konusu besinlerin tüketimi teşvik edilmektedir.

1.3.2. DAVRANIŞSAL GENETİK

Biyolojik belirteçlerle ilgili araştırma ve bulguların kısaca özetlenmesinin ardından kalıtım yoluyla kişiye intikal eden genlerle suç davranışı arasındaki ilişkiye odaklanılacaktır. Ten rengi, göz rengi, boy gibi fiziksel özelliklerin kalıtsallık taşıdığı bilinmektedir; peki öfkeli olma, tez canlılık, umursamazlık gibi davranışsal özellikler de

⁹⁰ ELLIS, s. 298.

kalıtsallık içermekte midir? Davranışsal genetik bu sorunun cevabına odaklanmaktadır. Eğer davranışlarda kalıtsallık varsa, o halde kişileri suça eğilimli kılan agresiflik, saldırganlık gibi davranışların da kalıtsallık içerdiği, böylece suç davranışının bir ölçüde genetikle/biyoloji ile bağlantılı olduğu anlaşılabacaktır.

Genetik çalışmaları geleneksel olarak; *aileler*, *ikizler* ve *evlatlıklar* olmak üzere üç farklı kaynaktan alınan örneklemeler üzerine bina edilmektedir. Bu araştırma yöntemlerinin altında yatan düşünce suçlu davranışı konusunda genetik ile çevrenin etkisini birbirlerinden ayırmaktır.⁹¹ Dolayısıyla bu araştırma dizaynları, her ne kadar “genetik çalışmaları” olarak adlandırılrsa da, inceledikleri değişkenlerin aynı zamanda çevresel faktörlerden etkilenme durumunu da ele almaktadırlar.

Aynı çevre koşullarına (aile ve muhit gibi) maruz kalan bireylerin yetişkin hale geldiklerinde farklı kişilik ve davranış özellikleri geliştirdikleri gözlenmektedir. Genetik çalışmaları, aynı aile ve çevreye sahip kardeşler arasındaki davranış farklılıklarını anlamak ve açıklamak üzere aile çalışmaları yapmaktadır. Aynı aileye mensup fertlerin hem ortak genlere hem de ortak çevreye sahip olmaları nedeniyle, aile çalışmalarının suçlu davranış üzerindeki gen-çevre etkisini ölçmekte faydalı olacağı düşünülmüştür.

Eğer belirli bir davranış konusunda aile üyeleri arasında bir ilişki/benzeşme yoksa, bu ne genetiğin ne de *paylaşılan ortak çevrenin*⁹² bahse konu davranış üzerinde bir etkisinin bulunduğu sonucuna götürecektir. Diğer taraftan eğer davranış konusunda aile fertleri arasında bir ilişki tespit edilirse, bu sefer de anılan ilişkinin çevreden mi yoksa

⁹¹ DİLALLA - GOTTESMAN, s. 125.

⁹² Burada *paylaşılan çevre* (shared environment) ile *paylaşılmayan çevre* (non-shared environment) konusuna değinmek gerekmektedir. Paylaşılan çevreden kasıt aile bireylerinin içinde bulunduğu ortak fiziki çevredir. Mesela ikiz ya da ikiz olmayan kardeşler aynı evde yaşıyor, aynı ekonomik durumu paylaşıyor, anne-babadan aynı yaklaşımı görüyor, aynı okula gidiyor, aynı arkadaş ortamlarına dahil oluyorlarsa bu onların birlikte maruz kaldıkları veya paylaştıkları çevredir. Paylaşılmayan çevre ise aynı fiziki çevrede yaşayan aile bireylerinin (tek yumurta ikizleri de dahil) maruz kaldıkları farklı durum veya ortamlardır. Mesela anne-babanın çocuklara farklı yaklaşımı, farklı okul ve arkadaş çevresi gibi. Çocukların birbirlerinden farklı olması muhtemel “iç dünyaları” da paylaşılmayan çevreye dahildir. Dolayısıyla ailedeki çocuklardan biri sakin yapıdayken diğerinin neden agresif olduğunu açıklamak ancak hem kalıtım hem de çevresel faktörleri birlikte ele almakla mümkündür.

genlerden mi kaynaklandığına odaklanılacaktır. Ancak belirtmek gerekir ki, aile çalışmalarında sadece gen etkisine ilişkin üst limit belirlenebilmektedir. Diğer bir ifadeyle davranışın en fazla (x) oranında kalıtsal olduğu belirlenebilmekte, çevre-gen etkisinin davranış üzerindeki ayrıştırılmış etkisi tespit edilememektedir.⁹³ Bu sorunu gidermek üzere ikiz ve evlatlık çalışmaları yapılmaktadır. Konuya ilişkin olarak yapılan aile çalışmalarını meta-analize tabi tutan Beaver, genetiğin antisosyal davranışların veya özelliklerin (traits) gelişmesine yaklaşık olarak %50 oranında katkı sunduğunu belirtmektedir.⁹⁴

Davranış üzerindeki gen etkisini çevreden ayırmaya imkan veren çalışmalar davranışsal genetik kapsamına girmektedir. Bu çalışmalar ikiz kardeşler ve evlatlık edinen çocuklardan oluşturulan örneklemeler üzerinde yapılan incelemelere dayanmaktadır. İkiz çalışmaları, tek yumurta ikizlerinin genlerinin %100'ünü, çift yumurta ikizlerinin ise genlerinin %50'sini paylaştıkları gerçeğinden hareket etmektedir. Böylelikle, iki farklı tip ikiz arasındaki uyuma oranlarını kıyaslamak suretiyle suçlu davranış üzerindeki kalıtsallık oranı ortaya çıkarılmaktadır. Geriye kalan oran ise çevresel faktörlere ve ölçüm hatasına bağlanmaktadır. İleri teknoloji kullanan sofistike araştırma teknikleriyle paylaşılan ve paylaşılmayan çevrenin etkisi de birbirinden ayrılabilir.

1.3.2.1. İkiz Çalışmaları

İkiz çalışmaları, belirli bir davranışın kalıtım yoluyla aktarılabilir olup/olmadığını kontrol eder. Bu nedenle hem tek yumurta (monozigot) ikizler hem de çift yumurta (dizigot) ikizler kullanılır. Tek yumurta ikizleri gen aktarımı bakımından %100

⁹³ DILALLA - GOTTESMAN, s. 125.

⁹⁴ Kevin BEAVER, "Nonshared environmental influences on adolescent delinquent involvement and adult criminal behavior", *Criminology*, 46 (2), 2008, s. 341 vd.

benzerlik gösterirler, çift yumurta ikizleri arasındaki gen benzerliği ise tek yumurta ikizlerinin altında, ikiz olmayan kardeşlerin üzerinde bir benzerlik taşımaktadır.⁹⁵

Literatürde ikizlerle ilgili yapılmış olan çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Bu araştırmaların temel tezi; eğer suç davranışı kalımsalsa (genetik yoluyla iletiliyorsa) tek yumurta ikizlerinin suç işleme konusunda çift yumurta ikizlerine göre daha fazla benzeşmesi gerektiğidir. Yapılan genetik araştırmaları bu tezi destekler niteliktedir.⁹⁶ Christiansen, Danimarka'daki 3596 ikiz kardeş üzerinde yaptığı çalışmada, tek yumurta ve çift yumurta ikizlerinin polis ve adli sistemdeki suç kayıtlarını analiz etmiş ve sonucunda tek yumurta ikizlerinin çift yumurta ikizlerine göre suç işleme konusunda daha yüksek oranda benzeştiklerini bulmuştur.⁹⁷ Ancak belirtmek gerekir ki ikizlerin aynı çevreyi paylaştıkları varsayımı tartışmalıdır.

Başka bir araştırma da Cloninger ve Gottesman tarafından 1987 yılında Danimarkalı erişkin ikizler üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmada incelenen konu kalıtımın suç türleri üzerindeki etkisini analiz etmeye yöneliktir. Araştırmanın sonucunda, kalıtım etkisi mülk suçları için %76 iken insana karşı şiddet suçları için %50 olarak bulunmuştur. Böylece, şiddet içeren davranışlar bakımından çevresel faktörlerin de en az kalıtım kadar etkili olduğu sonucuna varılmıştır.⁹⁸

İkizlerin suç işleme benzerliklerinde dikkate alınması gereken bir diğer husus, kardeşlerin birbirlerini etkileme olasılığıdır. Yapılan araştırmalar kardeşlerin antisosyal davranışları sergilerken işbirliği yaptıklarını ve suça ortak olduklarını göstermiştir.

⁹⁵ RAINE, Control, s. 44.

⁹⁶ Terrie MOFFIT, "Genetic and Environmental Influences on Antisocial Behaviors: Evidence from Behavioral-Genetic Research", **Advances in Genetics**, Vol.55, 2005, s. 42 vd.

⁹⁷ Karl CHRISTIANSEN, "Preliminary Study of Criminality Among Twins", **Biosocial Bases of Criminal Behavior**, (Ed. MEDNICK, AS. - CHRISTIANSEN, K.), Gardner Press, New York, 1977.

⁹⁸ DILALLA-GOTTESMAN, s.126.

Monozigot(tek yumurta) ikizler bakımından birlikte suç işleme eğilimi dizigot(çift yumurta) ikizlere oranla daha yüksektir.⁹⁹

İkiz çalışmaları ile, ikizler arasındaki DNA benzerlik oranı ölçülebilir nitelik taşıdığından antisosyal davranış bakımından çevresel faktörlerle kalıtım etkisinin oransal etkisi kıyaslanabilir hale gelmektedir. Ancak, söz konusu oransal etki düzeyini hesaplamak, ikizlere ait bilinmeyen çevresel etkenler (paylaşılan çevre/paylaşılmayan çevre), ikizlerin birbirini iyiye ya da kötüye kanalize etme ihtimali, kalıtsallık dışında yaşam boyu maruz kalınan farklı hastalıklar-travmalar nedenleriyle tartışmalı bir boyut kazanmaktadır. Bu noktada, tek yumurta ikizleri ile çift yumurta ikizlerinden elde edilen verilerin kıyası antisosyal davranış üzerindeki kalıtım etkisini görece ölçülebilir kılınmaktadır.

1.3.2.2. Evlat Edinme Çalışmaları

Evlat edinilen çocukları incelemek suretiyle suç davranışı üzerindeki genetik ve çevre etkisini ayırıştırarak bulmayı amaçlayan araştırma yöntemi, evlatlıkların biyolojik ebeveynleriyle genlerinin aynı, çevrelerinin farklı olması; evlatlık olarak gittikleri aileyle de çevrelerinin aynı fakat genlerinin farklı olması gerçeğinden hareket etmektedir. Dolayısıyla, eğer suçlu davranış veya bu davranışa yol açan özellikler (traits) genetik yoluyla aktarılıyorsa, çocuğun -tümüyle farklı bir çevrede büyümüş/yetişmiş olsa da- biyolojik ebeveynlerine benzerlik göstermesi beklenir. Ancak çocuklar biyolojik ebeveynleri ile benzeşmek yerine evlatlık olarak verildikleri ebeveynlere özgü davranışları/özellikleri taşıyorlarsa, bu durumda çocukların genetik faktörlerden değil çevresel faktörlerden etkilendikleri sonucuna varılır. Başka bir deyişle, eğer suç kalıtsalsa, suçlu ailede doğan ancak suçlu olmayan bir aile tarafından büyütülen çocukların yaşamlarının ilerleyen aşamalarında suça bulaşmaları

⁹⁹ RAINE, Control, s.44 vd.

beklenecektir. Cullen ve Agnew konuya ilişkin olarak yapılan araştırmaların çoğunun bu tezi destekler nitelikte bulgular ortaya koyduğunu belirtmektedir.¹⁰⁰

Bu konudaki en popüler çalışmalar Mednick ve diğerleri tarafından Danimarka’da evlatlık olarak büyüyen 14.427 çocuğun uzun süreli (1924-1927) takibiyle oluşturulan veri tabanından yararlanılmak suretiyle yapılmış; sonuç olarak suç davranışının (veya suça meylettiren özelliklerin) belirli bir ölçüde genetik kökenli olduğu anlaşılmıştır.¹⁰¹ Bulgulara göre; incelenen erkek çocuklar arasında suça en çok meyledenler hem biyolojik ailesi hem de evlatlık gittiği aile suçlu olanlardır (%24,5). Daha sonra yalnızca biyolojik ailesi suçlu olanlar gelmektedir (%20). Son sırada ise biyolojik ailesi suçlu olmayıp yalnızca evlatlık gittiği aile suçlu olanlar gelmektedir (%13). Bu durum, genetiğin suç davranışı konusunda pay sahibi olduğunu aynı zamanda çevrenin de suçlu davranışa önemli ölçüde etki ettiğini göstermiştir.¹⁰² Birkaç farklı evlatlık çalışmasını inceleyen Cadoret ve diğerleri, genetik faktörlerin (alkolik bir biyolojik aileye sahip olmak da dahil) antisosyal davranış üzerinde çevresel faktörlere (istikrarsız ev hayatı gibi) nazaran daha fazla pay sahibi olduğunu öne sürmektedir.¹⁰³

Bununla birlikte, 1982 yılında yapılan bir araştırmanın sonucunda yetişkin erkek evlatlıklardan biyolojik ebeveynleri suçlu olmadığı halde çevresinde suçlu akrabaları olanların, biyolojik ebeveynleri ve akrabaları suçlu olmayanlara göre en az iki kat daha fazla suça eğilimli oldukları görülmüştür. Suç işleme eğiliminin hem biyolojik hem de evlatlık verildikleri aile suçlu olan kişilerde, on dört kata kadar çıktığı gözlemlenmiştir.

¹⁰⁰ CULLEN - AGNEW, s. 441 vd.

¹⁰¹ Sarnoff MEDNICK - William GABRIELLI - Barry HUTCHINGS, “Genetic Influences in Criminal Convictions: Evidence From an Adoption Cohort”, *Science*, 224, 1984. s. 891 vd.

¹⁰² Şizofrenin genetik olup olmadığını evlatlıklar üzerinde yaptığı çalışmalarla test eden Heston (1968), biyolojik ailesinde şizofreni bulunan bir çocuğun şizofreni olma ihtimalinin, ister biyolojik ailesinde isterse başka bir ailede büyüsün, aynı olduğunu tespit etmiştir. Bu şizofrenin genetik olduğunu büyüme/yetiştirme ortamı veya tarzı ile alakalı olmadığını ortaya koymuştur.

¹⁰³ Remi CADORET-Colleen CAIN - Raymond CROWE, “Evidence for gene-environment interaction in the development of adolescent antisocial behavior”, *Behavior Genetics*, 13(5), 1983, s. 301 vd.

Bu şekilde suç işleme oranları dikkate alındığında genetik ve çevresel etkilerin çarpımsal ya da tamamen etkileşimli bir etkisinin olduğu anlaşılmıştır. Genetik faktörlerin, çevresel etkenlerden daha büyük bir rol oynadığı tespit edilmiştir. Her iki etken de (gen ve çevre) olumsuz manada birleştiğinde, daha sonraki suçluluk riskini büyük oranda artırmıştır.¹⁰⁴

Bu konuyla ilgili başka bir çalışma da Crowe tarafından 1974-1975 yıllarında yapılmıştır.¹⁰⁵ Söz konusu çalışmaya göre, biyolojik annesi suçlu olan evlatlıklar ve biyolojik annesi suçlu olmayan evlatlıklar kontrol grubuna alınmıştır. Çevresel etkilerin çok farklılaşmadığı bu iki kontrol grubu arasında biyolojik annesi suçlu olan grubun ergenlik döneminde antisosyal davranış sergileme oranı diğer gruba nazaran daha yüksek bulunmuştur.

Evlat edinme çalışmalarına dayanarak genetik etkinin iki cinsiyet için de önemli olduğu görülmektedir. Ancak bireysel genetik risk faktörünün kadın suçlular için daha fazla olduğu düşünülmektedir. Kalıtım etkisi ise işlenen suçların türüne göre farklılık göstermektedir. Özellikle şiddet içermeyen suç türlerinde genetik risk faktörünün etkisi şiddet içeren suçlara nazaran daha yüksektir.

Biyoloji ve suç ilişkisi alanında yaptığı bilimsel çalışmalar nedeniyle son yıllarda kriminoloji alanında en sık referans alan araştırmacılardan biri olan Terrie Moffit bir çalışmasında konuya ilişkin olarak yapılmış olan araştırmaları inceledikten sonra bulguların genetik etkiyi doğrular nitelikte olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁶ Anılan makalede, ikiz ve evlatlık odaklı davranışsal genetik çalışmalarının arttığını, istatistiksel analizlerin daha sofistike bir hal aldığını ve daha geniş kapsamlı örneklemelerin kullanıldığını

¹⁰⁴ DILALLA-GOTTESMAN, s.126.

¹⁰⁵ DILALLA-GOTTESMAN, s.126.

¹⁰⁶ MOFFIT, s. 42 vd.

söyleyen Moffit, sonuç olarak genlerin antisosyal davranış üzerinde yaklaşık olarak %50 oranında pay sahibi olduğunu, kalan kısımda % 20'lik payın aile fertleri tarafından paylaşılan çevreye, % 20-30'luk payın ise aile fertleri tarafından paylaşılmayan, hususi çevreye ait olduğunu dile getirmiştir.¹⁰⁷

Moffit'in davranışsal genetik çalışmalarından derlediği diğer bazı bulgular ise şu şekildedir: suç davranışının kalıtsallığına ilişkin cinsiyete dayalı bir farklılığın mümkün görüldüğü ancak eğer varsa bile çok düşük seviyede olduğu; kalıtsallığın fiziksel şiddet içeren davranışlar açısından -diğer suçlara göre- farklılaşmadığı (yine %50 civarında olduğu); psikopatik davranışın kalıtsallık yönünün bulunduğunu düşünmenin gerçekçi olduğu ancak buna ilişkin delillerin bir çıkarsamada bulunmak için yeterli olmadığı şeklindedir.¹⁰⁸

Nihayetinde, 100'den fazla davranışsal genetik çalışması, suça meylettiren bazı özelliklerin yaklaşık %50 civarında kalıtsal olduğunu göstermektedir.¹⁰⁹ Ancak bu durum, suçun %50 oranında kalıtsal olduğu manasına da gelmemektedir. Çünkü bu özelliklerin –suç işleme riskini arttırsa da- doğrudan suç işlemeye neden olduğunu söylemek tam olarak mümkün değildir. İkiz ve evlatlık çalışmaları suç davranışının bir ölçüde genetikten etkilendiğini ortaya koymakta ancak suçun tam olarak ne kadarının genetik kaynaklı olduğunu ve hangi genlerin suç davranışına yol açtığını belirtmemektedir.

1.3.3.MOLEKÜLER GENETİK

Suç davranışında genlerin de pay sahibi olduğu gerçeği başka bir soruyu gündeme getirmiştir: Hangi spesifik genler bireyi suç işlemeye sevkeder/meylettirir? Bu noktada,

¹⁰⁷ MOFFIT, s. 42 vd.

¹⁰⁸ MOFFIT, s. 42 vd.

¹⁰⁹ CULLEN - AGNEW, s. 441 vd.

davranışsal ve mental özelliklerle ilişkili genleri tespit etmek üzere moleküler genetik çalışmaları devreye girmektedir.¹¹⁰ Buradaki temel düşünce, bazı genlerin hem beynin çalışmasını hem de kişideki karakteristik özellikleri (onu suça eğilimli kılanlar da dahil) etkilemek suretiyle antisosyal davranışa neden olduğudur.

Literatürde, bireyde var olan ve belirli ölçüde kalıtsallık arz eden bazı biyolojik özelliklerin, onu suça daha meyilli hale getirdiği ileri sürülmektedir. İngilizce de “traits” olarak adlandırılan, dilimize “özellik”, “nitelik” ve “hususiyet” olarak çevrilen bu kavram, Amerikan Heritage Bilim Sözlüğüne göre “*genetik yoluyla belirlenen, fiziksel veya davranışsal olabilen karakteristiği ya da durumu*” anlatmaktadır. Diğer bir tanıma göre ise bireyin kendisi ve çevresini düşünme/algılama ve bu doğrultuda davranma konusundaki görece istikrarlı halleridir. Mesela bir kişi eğer düşünmeden hareket ediyorsa, bu kişinin “düşüncesizlik” özelliğine sahip olduğu söylenebilir.

Ellis ve Walsh tarafından incelenen konuya ilişkin araştırmalar dürtüsellik (impulsivite), sinirlilik (irritability), duyarsızlık (insensitivity), düşük empati, heyecan arzusu, düşük sözel IQ, öğrenme bozuklukları, hiperaktivite/dikkat eksikliği, zayıf problem çözme yeteneği gibi bazı özelliklerin¹¹¹ suç işleme olasılığını artırdığını göstermektedir.¹¹² Araştırmacıların temel iddiası bu özelliklere sahip bireylerin diğer insanlardan olumsuz tavır görme (veya onların davranışlarını olumsuz yorumlama) ve

¹¹⁰ David WASSERMAN, “Is There Value in Identifying Individual Genetic Predispositions to Violence?”, **The Journal of Law, Medicine & Ethics**, Spring 2004:32, s. 25.

¹¹¹ CASPI ve diğerleri (1994) anılan bu özellikleri üç ana grup altında sınıflandırmaktadır; negatif duygusallık, sınırlama/kendini tutma (constrait) ve pozitif duygusallık. Bu yaklaşıma göre negatif duygusallık ve sınırlama/kendini tutma, kişide “suça eğilimli bir kişilik” geliştirmek suretiyle suç davranışı sergileme ihtimalini arttırmaktadır. Negatif duygusallık, öfke, anksiyete ve irrite olma gibi durumlara yatkınlığı belirtmektedir. Zayıf sınırlama yeteneği ise içten gelen dürtüleri kontrol etmede zorluk çekilmesidir.

¹¹² Lee ELLIS - Anthony WALSH, “Crime, delinquency, and intelligence: A review of the worldwide evidence”, **The scientific study of general intelligence: Tribute to Arthur R. Jensen**, (Ed. H. NYBORG), Elsevier Publishing, New York, 2003.

olumsuz/negatif bir çevreye girme/yönelme olasılığının diğer bireylere nazaran daha fazla olduğu, bu durumun da suç davranışı sergileme ihtimalini artırdığıdır.¹¹³

Yukarıda da açıklandığı gibi genetik araştırmalar bireyi suça eğilimli hale getiren bahse konu özelliklerin yaklaşık % 50 civarında kalıtsal olduğunu (gen yoluyla aktarıldığını) ortaya koymaktadır.¹¹⁴ Örneğin; şiddet, intihar ve depresyonla bağlantılı olan serotonin seviyesindeki düşüşün öfke, huzursuzluk, endişe gibi duyguları etkilediği ve dürtüleri kontrol etme yeteneğini azalttığı gerçeğiyle bu hormonun belirli ölçüde kalıtsal olarak çocuğa geçtiği birlikte değerlendirildiğinde konu daha anlaşılır olacaktır. Plomin, konuya ilişkin literatürü taradıktan sonra, genetik faktörlerin vücut yapısı, nörolojik durum, mental yetenek, kişilik ve psikopati gibi bazı özelliklerin gelişimine doğrudan etki ettiğini bulmuştur.¹¹⁵ Burada altı çizilmesi gereken husus moleküler genetik çalışmalarının tek başına suça neden olan herhangi bir gen tespit etmediği, ancak genlerin suça meylettiren özelliklerin gelişmesine etki ettiğini gösterdiği.

Birçok araştırma, genlerin kişideki özelliklerin (zeka ve kişilik de dahil) gelişimine ciddi oranda katkı sunduğunu ileri sürmektedir.¹¹⁶ Buna göre DNA diğer genlerden ve çevreden gelen sinyallerle etkileşime girmektedir. Bireysel düzeyde, belirli genler kişideki bir özelliğin gelişimini belirli çevre koşullarında etkilemektedir. Dolayısıyla genetiğin etkisi her zaman aynı olmamakta, çevrenin özelliğine göre artmakta veya azalabilmektedir.¹¹⁷ Örnek vermek gerekirse, zekânın kalıtsallık oranı farklı sosyal sınıflarda büyüyen çocuklar açısından değişiklik göstermektedir. Zekâ için geçerli olan

¹¹³ CULLEN - AGNEW, s. 441 vd.

¹¹⁴ CULLEN - AGNEW, s. 441 vd. ayrıca MOFFIT, s. 42 vd.

¹¹⁵ Robert PLOMIN, "The role of inheritance in behavior", **Science**, 248, 1990, s. 183 vd.

¹¹⁶ Robert PLOMIN – Avshalom CASPI, "DNA and personality", **European Journal of Personality**, 12, 2001, s. 387 vd.

¹¹⁷ PLOMIN- CASPI, s. 387 vd.

bu durum suç davranışı için de geçerlidir. Genetiğin suç davranışı üzerindeki etkisi çevre koşullarına göre farklılık göstermektedir.

MAOA Geni

Bir dönem “suçlu gen bulundu” iddiasıyla basında yer alan MAOA genini istismar edilen çocuklardan oluşan bir örneklem temelinde inceleyen Caspi ve arkadaşları, bu genin tek başına antisosyal davranış üzerinde çok fazla bir etkiye sahip olmadığını ancak olumsuz çevre koşullarıyla birleşince antisosyal davranış ihtimalini ciddi oranda artırdığını bulmuşlardır.¹¹⁸ Örneğin bu gen, normal bir çocuğu antisosyal davranışa yönlendirmezken, kötü muamele gören bir çocuğun antisosyal davranış göstermesini kayda değer biçimde etkilemektedir. MAOA geni MAO (Monoamin oksidaz) enzimini salgılamaktadır. Caspi ve arkadaşlarının incelediği örneklemde hem bu enzimin düşük seviyede salgılandığı hem de çocukluğunda kötü muamele gören şahısların % 12’lik kısma tekabül ettikleri ancak örneklem toplamının işlediği suçun % 44’ünden sorumlu oldukları anlaşılmıştır. Gen-çevre etkileşimini incelemek amacıyla MAOA geninin antisosyal davranış üzerindeki etkisini araştıran 27 bilimsel çalışmayı meta-analiz yöntemiyle değerlendiren Byrd ve Manuck’un ulaştıkları sonuç, Caspi ve diğerlerini destekler niteliktedir.¹¹⁹ Bu durum, bireyin sahip olduğu kendine özgü bazı genlerin onu çevresindeki risk faktörlerine karşı daha hassas (korunaksız) hale getirdiğini göstermektedir.

MAOA geninin antisosyal davranış üzerinde etki etmesinin önemli bir nedeni olarak serotonin salınımında aldığı rol görülmektedir. Zira serotoninin, depresyondan, dürtüsel

¹¹⁸ Avshalom CASPI – Joseph McCLAY - Terrie MOFFIT - Jonathan MILL – Judy MARTIN, Ian CRAIG – Alan TAYLOR – Richie POULTON, “Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children”, **Science**, 297 (5582), 2002, s. 851.

¹¹⁹ Amy BYRD - Stephen MANUCK, “MAOA, childhood maltreatment, and antisocial behavior: meta-analysis of a gene-environment interaction”, **Biological Psychiatry**, 75(1), 2013, s. 9.

şiddete dek uzanan bir dizi psikolojik ve davranışsal duygu durumu üzerinde etkili olduğu bilinmektedir.¹²⁰

Spesifik bir genotip ile antisosyal davranış arasında bir bağlantı olduğunu gösteren ilk çalışma, çok şiddetli, saldırgan, dürtüsel davranışa eğilimli, çeşitli üyelere sahip (özellikle erkekler) çok nesilli Hollandalı bir aile üzerinde yapılmıştır.¹²¹ Bu çalışmada kavga, kundakçılık, tecavüz ve teşhircilik girişimleri gibi birçok antisosyal davranış incelenmiştir. İnceleme konusu Hollandalı aileye mensup bireylerin DNA örneklerinin analizinde, saldırgan davranış sergileyen erkeklerde MAOA (monaminoksidaz A) enzimini kodlayan genin mutant bir formu tespit edilmiştir. MAOA, dürtüsel davranışlarda ve ödül bağımlılığında önemli olduğu bilinen nörotransmitterleri (serotonin, nöroadrenalin ve dopamin dahil) parçalayan bir enzimdir. Kalıtsal olarak aktarılan mutant gen nedeniyle, MAOA enzimi yetersiz üretilmekte ve bu enzim kanda etkisiz çalışmaktadır. İşlevini yitiren MAOA enzimi nörotransmitterlerin (özellikle serotonin) kandaki seviyelerinin azalmasına neden olmaktadır.

Hollandalı aile üzerinde yapılan çalışmayı dikkate alarak savunma yapan ilk avukatlar Stephen Mobley'in avukatları olmuştur.¹²² Söz konusu davada Mobley, girdiği pizzacı dükkanında hırsızlık yaptıktan sonra adam öldüren bir sanıktır. Avukatları temyiz mahkemesinde her ne kadar müvekkilleri tarafından işlendiği sabit olan bir adam öldürme ve hırsızlık suçu bulunsa da mahkemenin kararını verirken hafifletici neden olarak Mobley'in genlerinin dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır. Mahkeme bu talebi ciddi bulmayarak ve kanunlarda yeri olmadığına vurgu yaparak söz konusu iddiayı araştırmadan reddetmiştir. Avukatların sundukları bilirkişi raporunda Mobley'in 24 yakınına ait genler incelenmiştir. Rapora göre sanığın

¹²⁰ WALSH, Approaches, s. 273 vd.

¹²¹ WALSH, Approaches, s. 274 vd.

¹²² WALSH, Approaches, s. 274 vd.

DNA tetkikinde de 1993 yılında incelenen Hollandalı aile ile benzer şekilde antisosyal davranışa neden olan mutant MAOA genine rastlanmıştır.

Her ne kadar MAOA geni ile antisosyal davranış arasında birebir ilişki olmasa da, suçlu davranışa etki eden bir faktör olabileceği değerlendirildiğinden, bu gene yönelik birtakım tıbbi müdahaleler tartışma konusu olmaktadır. Anne karnındaki fetüslerin DNA raporları dikkate alınarak, düşük ya da yüksek MAOA geni taşıyan fetüslerin seçilerek ayrıştırılmasına yönelik politikalar mevcuttur. Diğer yandan erişkinler bakımından dışarıdan MAOA proteinin enjeksiyonu gibi farmakolojik uygulamalar da gündemdedir. Bu şekilde olası müdahalelerin, bebeklerin genetik olarak taramasının önünü açacağına, dolayısıyla kişisel mahremiyete zarar verileceğine yönelik eleştiriler mevcuttur. Halihazırda yenidoğan bebeklerin genetik kodlarının raporlandığı ülkeler bulunmakla birlikte, suça karışmış çocukların kan analizlerinin saklandığı ülkeler de bulunmaktadır. Değişen politikalar ve gelişen tıp ile bu tartışmaların ve uygulamaların daha da artacağı öngörülmektedir.

1.4.GEN – ÇEVRE ETKİLEŞİMİ

İnsanlardaki karmaşık davranışları tek bir genle ilişkilendirmek ya da bu davranışların sadece çevresel faktörlerin etkisi sonucu geliştiğini söylemek mümkün değildir. Kişilik oluşumu ve davranışların temelinde genetik yapı ve çevrenin karşılıklı etkileşimi söz konusudur.¹²³ Literatürde, genetik ve çevre etkileşiminin üç farklı şekilde gerçekleşebileceği belirtilmektedir. Bunlar; *aktif*, *evokatif* ve *reaktif* etkileşimdir. *Aktif gen-çevre etkileşiminde*, birey kendi karakterine/özelliklerine uygun bulduğu ortamı/arkadaşları tercih etmektedir. Mesela içe dönük, çekingen bir karaktere sahip çocuklar agresif tavırlar sergileyen çocuklar yerine kendilerine benzer karakterdeki

¹²³ Duygu Onur CURA-Tufan ÇANKAYA, “Genetik Faktörlerin Şiddet Davranışı Üzerine Etkisi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Bilimleri Dergisi*, Cilt 31, Sayı 2, 2017, s. 97-102

çocuklara yönelmektedirler. Dolayısıyla proaktif bir şekilde kendi kişiliğine uygun çevreyi seçmektedir. Aslında bu durum sosyal bir kanun olarak görülmektedir. “*Self-seleksiyon*” olarak adlandırılan bu durum arkadaş gruplarıyla ilgili araştırmalarda ortaya çıkmaktadır. Suçlu arkadaşlarla birlikte hareket etmenin suça yönelme konusunda önemli bir belirleyici/faktör olduğu bilinmektedir. Peki, kişi bu arkadaş grubunu neye göre seçmektedir? Ya da arkadaş grubu neden o kişiyi seçmekte, arasına almaktadır? Aynı sınıfta, okulda, mahallede bulunan çocuklar birbirleriyle tesadüfen arkadaşlık kurmamaktadır. Bunun yerine, “kendi kişilik özelliklerine ve eğilimlerine uygun/yatkın aktiviteleri tercih etmekte ve kendilerine benzer arkadaşları seçmektedirler”.¹²⁴

Evokatif gen-çevre etkileşimi, çocuğun kalıtsal bir özelliği veya davranışına karşılık olarak çevresinde uyandırdığı tepkidir. Çocuğun kişiliği anne-babanın çocuk yetiştirme tarzını şekillendirir, bu tarz da çocuğun kişiliğine etki eder. Mesela, zor/tepkisel bir çocuğun ailesinden olumsuz tavırlar görme ihtimalinin daha yüksek olması buna örnek olarak gösterilebilir. Bu tarz çocuklar aileleri tarafından daha az destek/ilgi/bakım görme eğilimindedirler. Ailenin çocukla daha az ilgilenmesi, daha az vakit ayırması ve onunla bağının zayıf olması, çocukluktaki antisosyal davranışın ergenlikte ve yetişkinlikte devam etmesine neden olabilmektedir.¹²⁵

Reaktif gen-çevre etkileşimi ise bireylerin sahip oldukları genetik yapıya göre içinde bulundukları çevreyi diğerlerinden farklı yorumlamalarıyla gerçekleşmektedir. Kalıtsallık gösteren bazı nörolojik özelliklere sahip çocukların düşünme/anlama yeteneklerinde yaşanan sorunlara istinaden diğer çocuklara göre daha farklı davranışlar geliştirdikleri ileri sürülmektedir. Erkek çocuklardan oluşan ve 13 yaşından 18 yaşına kadar izlenen bir örneklem üzerinde yaptıkları araştırma sonucunda Moffit ve diğerleri

¹²⁴ Avshalom CASPI - Terrie MOFFIT, “When do individual differences matter? A paradoxical theory of personality coherence”, **Psychological Inquiry**, 4, 1993, s. 490.

¹²⁵ CASPI - MOFFIT, s. 490 vd.

nörolojik fonksiyonlarda problem yaşayan çocukların antisosyal davranış göstermeye erken yaşta başladıklarını ve bu davranışı büyüyünce de sürdürdüklerini bulmuşlardır.¹²⁶

Moffit, küçük yaşlarda suç (veya antisosyal) davranışı sergileyen çocukların büyüyünce suç işlemeye istikrarlı bir şekilde devam ettiklerini belirtmekte ve bu grubu “yaşam-boyu suç işleyenler” (Life-course persistent) şeklinde tanımlamaktadır.¹²⁷ Bu istikrarda nörolojik fonksiyon bozukluklarının payı büyüktür. Moffit’e göre suç işlemeye gençlik (adolescence) döneminde başlayanların ilk gruptakilere göre suç davranışını terk etmeleri daha olasıdır. Nitekim Moffit bu gruptakileri “sadece gençlik döneminde suç işleyenler” (adolescence limited) olarak tanımlamaktadır.¹²⁸

Moffit tarafından geliştirilen bu teori (ikili sınıflandırma) biyososyal yaklaşımı esas alan en dikkat çekici teorilerden biridir. Moffit, yaşam boyu suç işleyen grubun hem biyolojik hem de sosyolojik yönünü ortaya koymaktadır. Biyolojik boyut nörolojik bozukluklar, sosyolojik boyut ise olumsuz aile (ve diğer çevre) ortamıdır. Bu iki faktör yan yana geldiğinde kişinin suça yönelmesi ve bunu devam ettirmesi olasıdır.

Kalıtımsal özelliklerin etkisi diğer tüm canlılarda olduğu gibi çevresel koşullara göre değişkenlik arz etmektedir. Şiddet, şiddeti doğurur anlayışı kısmen doğru kabul edilse dahi, çevresel etkenleri yok sayması nedeniyle eleştiriye açıktır. İnsanların antisosyal özellik taşıyan genlerine rağmen çevresel koşulların etkisiyle normal olana yönelme ihtimalleri bulunmaktadır. Ters yönde bir örnek vermek gerekirse biyolojik genlerinde suç içeren özellik taşımayan kişilerin dezavantajlı çevresel koşullarda antisosyal davranışa meyli de gayet olasıdır. Dolayısıyla kalıtımsal ya da çevresel

¹²⁶ Terrie MOFFITT – Donald LYNAM – Phil SILVA, “Neuropsychological tests predict persistent male delinquency”, **Criminology**, 32, 1994, s.278.

¹²⁷ MOFFITT, “Pathways in the Life Course to Crime”, **Criminological Theory: Past to Present**, (ed: F.CULLEN- R. AGNEW), Los Angeles, Roxbury Publishing, (Crime), 2003, s. 450-469.

¹²⁸ MOFFITT, Crime, s. 450 vd.

özelliklerin pozitif veya negatif ayrıcalık doğurmasının önüne ancak bireyin davranışlarında gen ve çevre etkisi birlikte ele alınarak geçilebilir.

İKİNCİ BÖLÜM

BİYOSOSYAL YAKLAŞIM VE İNSAN HAKLARI ODAKLI ELEŞTİRİLER

Biyososyal yaklaşımın potansiyel sonuçlarına yönelik insan hakları temelli eleştiriler, biyososyal yaklaşımın, suçluları “rehabilite edilecek kişiler” olarak görmekten ziyade “tedavi edilmesi gereken” kişiler olarak gördüğünü iddia etmektedir.¹²⁹ Buna göre, eğer bireydeki bir takım biyolojik / genetik unsurlar (mesela düşük IQ) suça yol açıyorsa, bu durumda sorunun kaynağını yalnızca bireyde aramak gerekecek ve diğer tüm etkenler göz ardı edilecektir. Ayrıca, sorunun çözümü için bireye müdahale edilmesi kaçınılmaz bir hal alacak ve bu müdahaleler insan haklarına ilişkin ciddi sorunlara yol açacaktır.

Biyososyal yaklaşıma yönelik eleştiriler, bu teorinin “biyoloji kaderdir” anlayışına sahip olduğunu ileri sürmekte ve bu anlayışın modern toplumlar açısından kabul edilemez olduğunu belirtmektedir. Mesela, biyososyal yaklaşıma göre suç nasıl önlenecektir? Çözüm için ileri sürülen suç önleme politikaları insan haklarıyla bağdaşacak nitelikte mi olacaktır yoksa biyolojik olarak suça meyilli olduğu ileri sürülen bireylerin -geçmişte Nazilerin yaptığı gibi- tespit edilip toplumdan ayıklanması mı yönünde mi olacaktır? Bu ve benzeri sorular biyososyal kriminolojiyi savunanlara yöneltilmektedir.

Biyososyal kriminologlar ise kendilerine yöneltilen bu tür eleştirilerin doğru olmadığını, “biyolojinin kader olduğu” şeklinde bir anlayışı benimsemediklerini, biyososyal yaklaşımın tümüyle bilimsel verilere dayandığını, nitekim yapılan

¹²⁹ Adrian RAINE, et. al, ‘‘ Policy Implications of Biosocial Criminology: Crime Prevention and Offender Rehabilitation’’, https://www.researchgate.net/publication/261595842_Policy_Implications_of_Biosocial_Criminology_Crime_Prevention_and_Offender_Rehabilitation (01.09.2018).

araştırmalara göre IQ da dahil olmak üzere kişideki birçok özelliğin zamanla değişebilir/düzeltilerir olduğunun tespit edildiğini belirtmektedirler.¹³⁰

Biyososyal yaklaşımın önde gelen savunucularından Adrian Raine'ye göre "kriminolojideki en büyük ve yaygın mit biyolojinin kader olduğuna ilişkindir".¹³¹ Nitekim biyososyal perspektifi savunanlar, alınacak bazı tedbirler (tedavi, kişiye iyi bir çevre sunma, devlet/STK desteği vb.) sayesinde biyolojik risk faktörlerini ortadan kaldırmanın ya da en az zarar verecek hale getirmenin mümkün olduğunu, bu tür önleme ve tedavi mekanizmalarının suçun azaltılmasına ciddi katkı sunabileceğini ifade etmektedirler.¹³²

Bu çerçevede öncelikle, biyososyal yaklaşımın suç davranışını önlemeye yönelik olarak ileri sürdüğü politika, strateji ve uygulamalara (tedavi ve rehabilitasyon) kısaca değinilecektir. Sonrasında, biyososyal yaklaşımın halihazırda önerdiği ve gelecekte ortaya çıkması muhtemel bazı tedbir ve müdahalelerin, insan hakları açısından yaratabileceği problemlere/sorunlara yer verilecektir.

2.1. BİYOSOSYAL YAKLAŞIMIN ÖNERDİĞİ SUÇ ÖNLEME POLİTİKALARI

Raine, uzun yıllardan beri uygulanan suç önleme politikalarının başarısızlığını, bu politikaların suçun biyolojik kökenlerini reddetmesine bağlamaktadır.¹³³ Örneğin, beyinde meydana gelen hasarların ve/veya zayıf beyin fonksiyonlarının saldırgan davranışa neden olduğunu kanıtlayan çalışmalar, bu tarz sıkıntılar yaşayan suçluların

¹³⁰ S. RAMSDEN, F.M. RICHARDSON, G. JOSSE, M.S.C. THOMAS, C. ELLIS, C. SHAKESHAFT, et. all "Verbal and non-verbal intelligence changes in the teenage brain", **Nature**, 479, 2011, s.113-116, Aktaran ROCQUE et all, s. 433.

¹³¹ RAINE, Control, s.43-74.

¹³² ROCQUE et all, s.433.

¹³³ Mine ÖZAŞÇILAR," Şiddet Davranışının Nedenlerini Açıklamada Biyolojik Temelli Kuramların Rolü", **Türk Psikoloji Yazıları**, Kasım 2016, 19 (Özel Sayı), s. 25.

cezai tedbirler yoluyla caydırılamayacaklarını, esasen tedavi edilmeleri gerektiğini göstermektedir. Özellikle erken dönemlerde yapılacak önleyici müdahalelerle (doğum sonrası beyin taraması gibi) ilerde yaşanması muhtemel antisosyal davranışların önüne geçilebilecek, böylelikle suç daha ortaya çıkmadan önlenebilecektir.

Biyososyal yaklaşımı savunan kriminologların suçun önlenmesi için ileri sürdükleri politikaları kısaca üç ana başlık altında değerlendirmek mümkündür.

2.1.1. ERKEN GELİŞİM DÖNEMİNDEKİ UYGULAMALAR

Biyososyal yaklaşıma göre doğumdan sonra (hatta anne karnında) yapılacak bazı müdahalelerle bebeğin sağlıklı gelişimine katkıda bulunmak mümkündür. Çünkü erken dönemdeki gelişim süreci, kişinin ileride yaşayacağı bazı sorunların önüne geçilebilmesi açısından kritik bir öneme sahiptir. Ergenlik ve yetişkinlikte ortaya çıkan suç davranışı, çocukluk döneminde edinilen davranış ve tutumlardan büyük ölçüde etkilenmektedir. Bu dönemde, çevresel ve biyolojik faktörlerin olumsuz etkileşimi, ilerisi için ciddi sorunlar oluşturma potansiyeline sahiptir.

Araştırmalar erken dönemde yaşanan olumsuzlukların, sağlıklı bir beyin gelişimine ciddi zararlar verebileceğini göstermektedir.¹³⁴ Konuya ilişkin çok sayıda araştırma erken dönemdeki –doğum öncesi de dahil olmak üzere- müdahalelerin bireyin fiziksel ve bilişsel gelişimine olumlu katkılar sunabileceğini, böylelikle de suç davranışının ortaya çıkma riskini azaltabileceğini belirtmektedir.¹³⁵

¹³⁴ O. DOYLE, C.P. HARMON, J.J. HECKMAN & R.E. TREMBLAY, ‘‘Investing in early human development: Timing and economic efficiency’’, **Economics and Human Biology**, 7, 2009, s.1–6.

¹³⁵ ROCQUE et al, s.433.

2.1.1.1.Sağlık ve Beslenmeye Yönelik Uygulamalar

Dünya Sağlık Örgütüne göre bebeğin/çocuğun düzgün beslenmesi ve genel sağlık durumunun iyi olması gelişim süreci açısından oldukça önemlidir.¹³⁶ Erken yaşlardaki sağlıklı beslenme sonradan ortaya çıkacak davranışlarla yakından ilişkilidir. Bu kapsamda bazı erken dönem müdahale uygulamaları sağlıklı beslenmeyi hedeflemektedir. Örneğin, araştırmalar balık yağı gibi gıda takviyelerinin çocuğun zihinsel gelişimine olumlu katkı sunduğuna işaret etmektedir.¹³⁷

Gelişim döneminde balık yağı alan ve almayan kişiler üzerinde yapılan bir araştırma, balık yağı kullananların agresiflik ve öfke seviyelerinin almayanlara göre daha düşük olduğunu göstermiştir.¹³⁸ Dolayısıyla, erken dönemde gelişimsel sorunları tespit edilen çocukların ailelerini bu konuda bilinçlendirmek, onlara yönelik uygun bir beslenme programı hazırlamak, gereken durumlarda balık yağı gibi gıda takviyelerini kullanmak, maddi durumu elvermeyen ailelere ise devlet desteği vermek olumlu sonuçlar doğuracaktır.

Suç davranışıyla ilişkili olan ve birçok farklı şekilde ortaya çıkabilen zihinsel hastalıkların, bazı erken dönem tedavi programlarıyla kayda değer oranda geriletilebildiği ileri sürülmektedir. 2003 yılında yapılan bir araştırmada, üç yaşındaki yüz çocuğa iki yıl boyunca bir “destekleme programı” uygulanmış, bu kapsamda ana okulu öğretmenleri tarafından çocukların sağlık, zihinsel ve fiziksel durumlarının arttırılmasına yönelik çalışma yapılmıştır. Bu çocuklar 17 yaşına geldiklerinde bu programa tabi tutulmayan başka bir kontrol grubuyla karşılaştırılmış ve programa

¹³⁶ World Health Organization, **The World Health Report 2002:Reducing Risks, Promoting Healty Life**, 2002, s. 20-150.

¹³⁷ ROCQUE et all, s.433.

¹³⁸ A. ZAALBERG, H. NIJMAN, E. BULTEN, L. STROOSMA & C. van der STAAK, ‘‘Effects of nutritional supplements on aggression, rule-breaking, and psychopathology among young adult prisoners’’, **Aggressive Behavior**, 36(2), 2010, s. 117–126.

katılanların diğerlerine göre, daha az oranda davranış problemi ve şizofrenik kişilik sergiledikleri görülmüştür.¹³⁹

2.1.1.2. Ev Ziyareti Uygulamaları

Yeni annelerin veya anne adaylarının, uzmanlar tarafından evlerinde ziyaret edilerek bu kişilere destek sunulması, bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesi bebeğin sağlıklı gelişiminin desteklenmesine katkı sunmaktadır. Bu programlar genellikle ebeveynlik yeteneklerini geliştirerek anne-çocuk arasındaki bağı kuvvetlendirmeyi amaçlamaktadır.

Konuya ilişkin yapılan araştırmalar aile ziyaretlerinin çocuğun gelişimini pozitif yönde etkilediğine işaret etmektedir.¹⁴⁰ Ev ziyareti programları, bebeğin nöropsikolojik ve bilişsel gelişimine zarar verebilecek –ki bu tür zararlar agresifliğe ve okul başarısızlığına dolayısıyla da suç davranışına kapı aralamaktadır- etkenlerin azaltılmasını sağlayarak, bebeğin normal bir gelişim sağlamasına yardımcı olacaktır.¹⁴¹ Örneğin, gebelik sürecindeki kadınların sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımına dair bilgilendirilmeleri ve bu tür alışkanlıklarını bırakmaları sağlanarak doğacak bebek muhtemel nöropsikolojik hasarlardan korunacaktır.¹⁴² Bu yönde ülkemizde de aile sağlığı merkezleri tarafından gebelik takibi yapılmaktadır ve her anne adayına bir hemşire atanarak annenin sigara, alkol kullanımı takip edilmektedir. Böylelikle daha sağlıklı bir hamilelik süreci geçirilmesi hedeflenmektedir.

¹³⁹ Adrian RAINE- S.A. MEDNICK et al., ‘‘Preventing crime and schizophrenia using early environmental enrichment’’, **Crime and Schizophrenia: Causes and Cures**, (Ed. Adrian Raine), New York, NY:Nova Sciences, 2003.

¹⁴⁰ A.R. PIQUERO, L.E. DAIGLE, C.GIBSON, N.L. &S.G.TIBBETS , ‘‘ Research note: Are life-coursepersistent offenders at risk for adverse health outcomes? ’’, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 44(2),2007, s. 185–207.

¹⁴¹ ROCQUE et al, s.433.

¹⁴² K. M. BEAVER, M. DELISI, M.G. VAUGHN, J.P. WRIGHT, ‘‘The Intersection Of Genes and Neuropsychological Deficits In The Prediction Of Adolescent Delinquency and Low Selfcontrol’’, **International Journal Of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 54(1), 2010, s. 22-42.

ABD'nin New York Eyaletinde 1970'li yıllarda uygulamaya konulan ve sonuçları 1990'lı yıllarda test edilmeye başlayan bir proje kapsamında durumları risk arz eden gebelere (evlilik dışı çocuk sahibi olanlar, yoksullar, küçük yaşta hamile kalanlar vb.) ikinci trimester dönemlerinde hemşire ziyaretleri yapılmıştır. İki yıl süren program boyunca ev ziyaretine giden hemşireler, doğacak bebeklerin normal bir gelişim süreci yaşaması için anne adaylarına sağlıklı beslenme, bebek bakımı gibi konularda destek sunmuşlardır.¹⁴³ Bu programın sonucunu test eden bir araştırmaya göre, programa katılan annelerden doğan çocukların 15 yaşına geldiklerinde, kontrol grubundaki annelerden doğan çocuklara göre ciddi manada daha az sayıda suç davranışı sergiledikleri ortaya konulmuştur.¹⁴⁴ Yine programa katılan annelerden doğan çocukların diğer gruba göre daha iyi bir dil gelişimine sahip oldukları gözlenmiştir.

2.1.1.3.Okul Temelli Programlar

Bu programlar çocuğa okul ortamında yapılacak müdahaleleri içermektedir. Amaç özellikle daha riskli/dezavantajlı bölgelerde öğrenim gören (yoksul aileler/mahalleler) çocuklarda, suç davranışının ortaya çıkmasını azaltmak veya engellemektir. Bu uygulamalar genellikle bazı biyolojik özelliklerin (zeka, kişiliği etkileyen özellikler vb.) geliştirilmesine odaklanmaktadır.

Bu konudaki en popüler proje 1962 yılında Michigan da yapılan Perry Anaokulu projesidir.¹⁴⁵ Proje kapsamında yoksul ailelere sahip 123 Afro-amerikan çocuk belirlenerek bu gruptan rastgele seçilen 58'ine anaokulu eğitimi verilmiştir. Üç yaşındaki bahse konu çocukların zihinsel ve bilişsel gelişimini arttırmayı hedefleyen bu

¹⁴³ ROCQUE et all, s.433.

¹⁴⁴ D. OLDS, C.R. HENDERSON, R.COLE, J. ECKENRODE, H. KITZMAN, D. LUCKEY, J. POWERS, 'Long-term effects of nurse home visitation on children's criminal and antisocial behavior: 15-year follow-up of randomized controlled trial'', **Journal of the American Medical Association**, 280(14), 1998, s. 1238-1244.

¹⁴⁵ L.J.SCHWEINHART, D.P WEIKART, 'The High-Scope pre school curriculum comparison study through age 23.', **Early Childhood Research Quarterly**, 12(2), 1997, s. 117-143.

uygulama anaokulu eğitiminin yanısıra aile ziyaretlerini de içermiştir. Uygulamanın ardından çocukların 13-40 yaş aralığındaki hayatları suç davranışı kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre, programın suç davranışının önlenmesi açısından başarılı sonuç verdiği gözlenmiştir. Yine bu programın etkilerini ölçmek üzere 2005 yılında yapılan bir çalışmada, müdahale edilen grupla kontrol grubu arasında adli işleme maruz kalma oranı yüzde 33'e yüzde 55 iken, okul-iş başarısı ve yıllık gelir açısından da anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.¹⁴⁶

Okul temelli programların etkisini ölçmek üzere yapılan diğer bazı araştırmalar, bu programlara katılanların katılmayanlara göre okuma alışkanlığı geliştirme, öfkeye kapılmama, agresif davranışlarını kontrol etme, sosyal ilişki geliştirme gibi konularda daha başarılı olduklarını göstermektedir.¹⁴⁷

Dil gelişiminin zihinsel kapasiteyi artırdığı bilinmektedir. Okul temelli programlar sayesinde beynin düşünsel-bilişsel yönü geliştirilmeye çalışılmaktadır. Böylelikle kendini ifade etme, empati kurabilme, ani gelişen olaylara karşı çözüm üretebilme yeteneği artmaktadır. Bunun doğal sonucu olarak tepkilerini anlamlandırabilme ve yönetebilme kapasiteleri artan kişilerin antisosyal davranış sergileme riski azalmaktadır.

2.1.2.RİSK ALTINDAKİ ÇOCUK VE GENÇLERE YÖNELİK UYGULAMALAR

İleri yaşlarda suç davranışı sergileme potansiyeline sahip çocuk ve ergenlere yönelik olarak bir takım uygulamalar geliştirilmiştir. Erken gelişim dönemindeki uygulamalardan farklı olarak, bu dönemde bazı spesifik risk faktörlerinin varlığı irdelenmektedir. Örneğin çocukta biyolojik risk faktörleri (düşük kiloda doğmak, bilişsel yeteneklerde eksiklik vb.) ya da davranış bozuklukları (saldırganlık vb.) varsa,

¹⁴⁶ L.J. SCHWEINHART, J.MONTIE, Z. XIANG, W.S. BARNETT, C.R. BELFIELD, M. NORES, **Lifetime effects: The HighScope Perry Preschool study through age 40**, MI:HighScope Press, (Monographs of the Highscope Educational Research Foundation, 14),Ypsilanti, 2005.

¹⁴⁷ ROCQUE et all, s.433.

onu daha yakından takip ederek sorunun kaynağını tespit etmek, çözüme ilişkin yöntemler geliştirmek ve böylece geleceğe yönelik risk faktörlerini henüz büyümeden ortadan kaldırmak anlamlı olacaktır. Amaç, çocuk ya da ergenin içerisinde bulunduğu çevresel faktörleri olumlu yönde değiştirerek sağlıklı bir biyolojik gelişime imkan sağlamaktır.

2.1.2.1.Çocuk Merkezli Programlar

Çocuk merkezli programlar sağlık sorunu yaşayan bebek ya da çocuklara odaklanmaktadır. Mesela, bebek sağlığını iyileştirmeyi hedefleyen bir proje kapsamında düşük kiloda doğan bebeklerin ailelerine yardım edilmiştir.¹⁴⁸ Bu yardım, çocuk bakımı ve ebeveynlik eğitimi içermenin yanı sıra çocuk üç yaşına gelinceye kadar ücretsiz sağlık/gelişim hizmetleri de sunmuştur. Projeye dahil edilen 1028 bebekten, iki kilogramın altında doğanlar ve iki kilogramın biraz üstünde doğanlar olmak üzere iki grup oluşturulmuş; bu gruptaki rastgele seçilen bebeklerden yüzde 33'üne müdahale edilmiş, kalan yüzde 77'si ise kontrol grubu olarak belirlenmiştir. Araştırmanın ilk sonuçlarına göre müdahale edilen çocukların bilişsel kapasitesinde artış gözlenmiştir. Ancak daha sonra yapılan analizlerde bu etkinin kısa süreli olabileceği ileri sürülmüştür. Bu sonuçtan hareketle, bu tür müdahalelerin yalnızca ilk yaşları hedef almaktan ziyade uzun süreli yapılmasının daha faydalı olabileceği söylenebilir.¹⁴⁹

Başka bir çocuk merkezli projede bazı davranış bozuklukları sergileyen çocuklar hedef alınmıştır. Projede, çocuğa davranışlarını ve duygularını kontrol etme konusunda yardımcı olunarak, sağlıklı etkileşim ve iletişim kurması amaçlanmıştır.¹⁵⁰ Uygulama

¹⁴⁸ J. BROOKS-GUNN, P.K. KLEBANOV, F. LIAW, D. SPIKER, ‘‘Enhancing the development of low-birthweight, premature infants: Changes in cognition and behavior over the first three years’’, **Child Development**, 64(3), 1993, s. 736-753.

¹⁴⁹ ROCQUE et al, s.435.

¹⁵⁰ C. WEBSTER-STRATTON, M.J. REID, ‘‘The Incredible Years Parents, Teachers, and Children Training Series: A multi-faceted treatment approach for young children’’, **Evidence-based**

sonrasındaki incelemeler ışığında, müdahale edilen çocuklarda davranış bozukluğu açısından bir azalma gözlenmiştir. İmpulsivite (dürtüsel ataklık) ve hiperaktivite (aşırı hareketlilik) tanısı konulanlar kapsamında psikiyatri kliniğinde incelenen on yaşındaki çocuklara ilişkin olarak yapılan başka bir araştırmada ise çocuklara erken yaşlarda müdahale etmenin davranış bozukluklarını gidermek açısından etkili olduğu ve gelecekteki suçluluğu azaltıcı yönde etki doğurabileceği ileri sürülmüştür.¹⁵¹

2.1.2.2.Ebeveynlik Programları

Ebeveynlik programları anne-babaya odaklanmak suretiyle çocuktaki mevcut risk faktörlerinin gelişmesini engellemeye çalışır. Böylece çocuğun risk faktörlerinden etkilenmemesini ya da mümkün olduğu kadar az etkilenmesini sağlayarak gelecekteki muhtemel suçluluğun önüne geçmeyi amaçlar.¹⁵² Ebeveynler çocuğun sorunlu davranışını ev ortamında değiştirmek üzere eğitilirler. Bu tür programlar genellikle çocukta davranış ve tutum bozukluğu görülmeye başlandıktan sonra uygulanmaktadır.

Suç işlemeye etki eden bir takım risk faktörlerine sahip çocukların ailelerini hedef alan bir proje kapsamında, ebeveynlere çocuklarını daha iyi gözlemleme, olumsuz davranışları azaltma, olumlu davranışları pekiştirme böylece çocuğun davranışlarını değiştirmeye/dönüştürmeye yönelik bir eğitim programı uygulanmıştır.¹⁵³ Buna göre, daha önceden agresiflik tanısı konulmuş çocuklara sahip ailelerden rastgele seçim yöntemiyle iki ayrı grup oluşturulmuştur. Bu gruplardan birine ebeveynlik eğitimi verilmiş diğeri de kontrol grubu olarak kullanılmıştır. Programın sonuçlarına ilişkin olarak yapılan incelemede, ebeveynlik eğitimi gören ailelerin çocuklarına nazaran

psychotherapies for children and adolescents, (Ed. J. WEISTZ-A.KAZDIN), 2nd ed., NY: Guilford Press, New York, 2010, s. 194-210.

¹⁵¹ P.C. KENDALL, M.REBER, S.MCLEER, J. EPPS, K.R. RONAN, ‘‘ Cognitive-behavioral treatment of conduct-disordered children’’, **Cognitive Therapy and Research**, 14(3), 1990, s. 279-297.

¹⁵² ROCQUE et al, s.435.

¹⁵³ G.R. PATTERSON, P. CHAMBERLAIN, J.B.REID , ‘‘A comparative evaluation of a parent-training program’’, **Behaviour Therapy**, 13(5), 1982, s. 638-650.

eğitim görmeyen ailelerin çocuklarının daha yüksek oranda antisosyal davranış sergiledikleri saptanmıştır.¹⁵⁴ Konuya ilişkin olarak yapılan başka bazı araştırmalarda, biyolojik ya da psikolojik risk faktörlerine sahip çocukların ailelerine yönelik düzenlenen ebeveynlik eğitimlerinin olumlu sonuçlar verdiği ortaya konulmuştur.¹⁵⁵

Ebeveynlik eğitimleri ile çocukların hem olumsuz çevresel faktörlere maruz kalma ihtimallerinin hem de fiziksel yetersizliklerinin önüne geçilmesi hedeflenmektedir. Bilinçlendirilen anne-babanın, çocuğun kişisel gelişimine katkısı olumlu yönde olmaktadır. Zira antisosyal davranışa zemin hazırlayan etmenler, ebeveynlerin yardımıyla en aza indirgenmeye çalışılmaktadır.

2.1.2.3.Okul Temelli Programlar

Biyolojik risk faktörlerine sahip çocuklara yönelik olarak okul ortamında gerçekleştirilen bazı programları içerir. Bu kapsamda yapılan bir projede, daha önceden impulsivite (dürtüsellik) tanısı konulmuş 13 - 16 yaş arasındaki 732 çocuk rastgele iki gruba ayrılmış; bir gruba doksan dakikalık terapi seansları uygulanmış, diğer grup ise kontrol grubu olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak, terapi seansı uygulanan çocukların kontrol grubundaki çocuklara nazaran daha az problemlili davranış (uyuşturucu madde kullanımı gibi) geliştirdikleri gözlenmiştir.¹⁵⁶

Çocuklarda problemlili davranış gelişimine odaklanan başka bir proje kapsamında daha önceden impulsivite tanısı konulmuş olan çocuklar öğretmenleri tarafından problem çözme, yaratıcı drama ve çeşitli oyunlardan oluşan bir eğitime tabi tutulmuşlardır. Üç-dört yaş grubundaki 113 Afro-Amerikan çocuğa iki yıl boyunca bu

¹⁵⁴ PATTERSON et al, s. 638-650.

¹⁵⁵ D.P. FARRINGTON, "Developmental criminology and risk-focused prevntion", **The Oxford handbook of criminology**, (Ed. M.MAGUIRE, R.MORGAN, R.REINER), Vol.4, UK: Oxford University Press, Oxford,2007, s. 657-701.

¹⁵⁶ P.J. CONROD, N. CASTELLANOS-RYAN, J.STRANG, "Brief, personality-targeted coping skills interventions and survival as a non-drug user over a 2-year period during adolescence", **Archives of General Psychiatry**, 67(1), 2010, s. 85-93.

eğitim uygulanmıştır. Araştırma kapsamında 106 kişilik bir kontrol grubu kullanılmıştır. Sonuç olarak programın işe yaradığı ileri sürülmüştür. Nitekim hedef alınan çocuklardaki bir takım biyolojik temelli özelliklerin (IQ, impulsivite ve başka davranışlar gibi) kontrol grubundaki çocuklara nazaran daha yüksek oranda bir gelişim/değişim (olumlu yönde) gösterdiği bulunmuştur. Buna göre, programa dahil olan çocuklardaki olumlu gelişimin yüzde 77 civarında, programa dahil olmayan çocuklardaki olumlu gelişimin ise yüzde 30 civarında olduğu gözlenmiştir.¹⁵⁷

Eğitim hakkı devlete olumlu bir edim yükleyen sosyal haklardandır. Bu hakkın Anayasalarda yer alması tek başına bir değer taşımamakta, ancak gerekli faaliyetler ve şartlar sağlandığında anlam kazanmaktadır.¹⁵⁸ Okul temelli programlar ile, biyolojik olarak dezavantajlı olan çocukların pozitif etkenler (tiyatro, kurslar, öğretmenlerin birebir ilgisi vb.) sayesinde antisosyal davranıştan uzaklaştırılması amaçlanmaktadır. Çevresel ve bilişsel yönleri kuvvetlenen çocukların suçlu davranışı sergileme oranları azalır.

2.1.3.SUÇLULARIN REHABİLİTESİNE YÖNELİK UYGULAMALAR

Bu uygulamalar, yukarıda açıklanan programlardan farklı olarak, suç işlemiş kişilere odaklanmaktadır. Amaç, kişinin suç işlemesine etki eden faktörlere odaklanarak, bunların ortadan kaldırılması ya da etkisinin en aza indirilmesi, böylece tekrar suça yönelme riskinin azaltılmasıdır. Suçluları rehabilite etmeye çalışan bu uygulamaların genel olarak olumlu sonuçlar verdiği ileri sürülmektedir. Ancak suçlunun kişisel özellikleri ve işlenen suçun niteliği, bahse konu programlardan elde edilecek faydayı etkilemektedir.

¹⁵⁷ M.B. SHURE- G. SPIVACK, “Interpersonal problem-solving in young children: A cognitive approach to prevention”, **American Journal of Community Psychology**, 10(3), 1982, s. 341-356.

¹⁵⁸ Bülent ALGAN-Müberra ALGAN, “Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü Bağlamında Eğitim Hizmetlerinin Ruhsat Usulü ile Özel Kişilere Gördürülmesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Y.2013, Sa.3, s. 147-194.

2.1.3.1.Bilişsel Davranışçı Terapi

Suçlulara ve/veya davranış bozukluğu gösterenlere yönelik olarak başta ABD olmak üzere birçok ülkede yaygın bir şekilde uygulanan bu tedavinin olumlu sonuçlar verdiği belirtilmekte ve geniş bir destek görmektedir. Ülkemizde de konuya ilişkin araştırma ve uygulamalar yapılmaktadır. Türkiye Psikiyatri Derneğine göre bilişsel davranışçı tedavi;

*“İnsan davranışını ve duygularını inceleyen psikolojik modellerden yararlanılarak geliştirilmiştir. Bu yaklaşım bilimsel bir zemin üzerine kurulu olup birçok psikiyatrik bozukluk ve geniş bir sorun alanında etkili olduğu kanıtlanmış bir tedavi yöntemidir. Davranışçı tedavide bireye tedavinin mantığı aktarılıp, kaygı verici durumlarla karşılaştığında kaçmak yerine, kaygıyla başa çıkmak konusunda ne tür yöntemler uygulayabileceği aktarılır.”*¹⁵⁹

Yapılan araştırmalar, davranışçı terapi uygulanan suçluların gelecekte tekrar suç işleme ihtimalinin yüzde 22 oranında azaldığını ortaya koymaktadır.¹⁶⁰ Genellikle depresyon, anksiyete bozuklukları, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, travma ve travma sonrası stres bozukluğuyla ilişkili semptomların tedavisinde kullanılan bu terapi yönteminin yetişkinlerin yanı sıra çocuk ve ergenlerde de oldukça iyi sonuçlar verdiği belirtilmektedir.¹⁶¹ Ancak bu terapi, biyososyal değil de daha çok psikolojik bir yaklaşım olarak görülmektedir. Biyososyal yaklaşımı benimseyen kriminologlar ise terapinin hedeflediği birçok bilişsel fonksiyonun (impulsivite, self-kontrol gibi) nörolojik kökenli olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla, bu terapinin esasen bazı nörolojik özellikleri değiştirerek, suçlunun istenmeyen davranışlarını değiştirmesine imkan verdiği, dolayısıyla da biyososyal yaklaşım çerçevesinde ele alınabileceği iddia edilmektedir.¹⁶² Öte yandan biyososyal kriminologlar antisosyal davranışı önlemek

¹⁵⁹ Türkiye Psikiyatri Derneği, “**Bilişsel Davranışçı Psikoterapi**”, <http://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/36/bilissel-davranisci-psikoterapi>, (26.08.2019).

¹⁶⁰ N.A. LANDERBERG- M.W. LIPSEY, “ The positive effects of cognitive-behavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment”, **Journal of Experimental Criminology**, 1(4), 2005, s. 451-476.

¹⁶¹ Türkiye Psikiyatri Derneği, “**Bilişsel Davranışçı Psikoterapi**”, <http://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/36/bilissel-davranisci-psikoterapi>, (26.08.2019)

¹⁶² J.VASKE, K.GALYEAN, F.T. CULLEN,” Toward a biosocial theory of offender rehabilitation: Why does cognitive-behavioral therapy work?”, **Journal of Criminal Justice**, 39(1), 2011, s. 90-102.

amacıyla tüm bilim dallarından faydalanılması gerektiğini savunmaktadırlar. Dolayısıyla, psikolojik veya nörolojik faktörler sebebiyle ortaya çıkan hastalıkların tedavisinde hangi bilim dalı daha iyi ve insancıl bir çözüm sunuyorsa biyososyal yaklaşım bu yöntemi kolaylıkla benimseyecektir.

2.1.3.2. Madde Bağımlılığına Yönelik Tedaviler

Uyuşturucu madde Yunanca Narke (uyku) kelimesinden gelmektedir. Birçok çeşidi bulunan uyuşturucu maddelerin ceza hukuku kapsamında tanımı tıp uzmanlarının ve hukukçuların ortak kararlarıyla oluşmaktadır.¹⁶³ Araştırmalar suçla yakından ilişkili olduğu bilinen uyuşturucu madde kullanımının beynin belirli bölümlerini etkilemek suretiyle beyin fonksiyonlarında değişime yol açtığını göstermektedir.¹⁶⁴ Bu etkileri gidermek üzere kişinin uyuşturucu madde bağımlılığından kurtulması gerekmektedir. Bu amaca yönelik olarak bilişsel davranışçı terapiye benzer bir şekilde uygulanan bağımlılık tedavilerinin kayda değer sonuçlar ürettiği ve gelecekte tekrar suç işleme ihtimalini azalttığı belirtilmektedir.¹⁶⁵ Hapishanedeki uyuşturucu ve diğer madde bağımlılarına yönelik olarak yapılan yetmişten fazla araştırmayı derleyen bir çalışma, tedavinin mahkumların gelecekte tekrar suç işleme ihtimalini azalttığını göstermiştir.¹⁶⁶ Cezaevinde olmayan bağımlılara yönelik olarak yapılan çalışmalar, bu uygulamaların –

¹⁶³ Sulhi DÖNMEZER, "Uyuşturucu maddelerin Hukuk ve Kriminoloji ile İlgili bazı yönleri", Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96865>, s.1-14, (01.09.2019).

¹⁶⁴ G.F. KOOB-M. LE MOAL, Plasticity of reward neurocircuitry and the 'dark side' of drug addiction", **Nature Neuroscience**, 8(11), 2005, s. 1442-1444.

¹⁶⁵ M.MAGILL- L.A. RAY, "Cognitive-behavioral treatment with adult alcohol and illicit drug users: A meta-analysis of randomized controlled trials", **Journal of Studies on Alcohol and Drugs**, 70(4), 2009, s. 516-527.

¹⁶⁶ O. MITCHELL, D.B.WILSON, D.L. MACKENZIE, **The effectiveness of incarceration-based drug treatment on criminal behaviour: A systematic review.**, Campell Collaboration, 2012

tüm bağımlılar için olmasa da- gelecekteki suçluluğu azaltma bakımından kayda değer bir etkiye sahip olduğunu öne sürmektedir.¹⁶⁷

Uyuşturucu madde kullanımı beynin daha az uyarılmasına sebep olmaktadır. Beynin daha az uyarılması ise yukarıda açıklanan korkusuzluk ve uyarım arayan teorilere göre antisosyal davranışa neden olabilmektedir. Uyuşturucu madde kullanımının engellenmesi ile beynin sağlıklı çalışması ve bu sayede antisosyal davranış sergileme riskinin azaltılması hedeflenmektedir.

2.1.3.3.Fiziksel Sağlığın Geliştirilmesi

Suçluların rehabilitesine yönelik bazı uygulamalar, suç işlemeyi etkileyen bir risk faktörü olması bakımından fiziksel sağlığa odaklanmaktadır. Örneğin, İngiltere’de “Sağlıklı Çocuk, Güvenli Toplum” adı altında yürütülen bir proje, davranış bozukluklarını önlemek maksadıyla çocukların fiziksel sağlığını iyileştirmeye/geliştirmeye odaklanmıştır.¹⁶⁸ Bu tür programların, özellikle yetersiz imkanlara sahip dezavantajlı çocukların sağlıklı gelişim göstermeleri bakımından faydalı olacağı söylenebilir. “İçinde bulunduğu olumsuz çevresel şartların”, çocuğun fiziksel sağlığına ve de gelecekteki hayatına etkisinin asgari düzeye indirilmesi önem arz etmektedir. Nitekim araştırmalar hayat boyu devam eden (kronik) “kötü sağlık durumunun” suçlulukla bağlantılı olduğunu göstermektedir.¹⁶⁹ Öte yandan fiziksel sağlığın iyileştirilmesinin, problemli davranışların azaltılmasını sağlayarak, suçluluğa doğrudan değil de dolaylı bir şekilde etki ettiğini söylemek daha doğru olacaktır.

Yukarıda biyososyal yaklaşımın elde ettiği bir takım veriler kullanılarak geliştirilen ve bireylerin antisosyal davranışlarının daha ortaya çıkmadan engellenmesini

¹⁶⁷ N.EGLI, M.PINA, P. SKOVBO CHRISTENSEN, M. AEBI, M. KILLIAS, **Effects of drug substitution programs on offending among drug-addicts.**, Campell Collaboration, 2009.

¹⁶⁸ ROCQUE et al, s.433.

¹⁶⁹ A.R. PIQUERO, D.P. FARRINGTON, D.S. NAGIN, T.E. MOFFIT, “Trajectories of offending and their relation to life failure in late middle age: Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development”, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 47(2), 2010, s. 151-173.

hedefleyen ayrıca antisosyal davranış sergilendikten sonra bu davranışın rehabilitesini amaçlayan yöntemlere değinilmiştir. Söz konusu yöntemlerin iddia edildiği şekilde sınırlı kalmayacağına dolayısıyla insan hakları temelli birçok soruna yol açacağına dair eleştirel düşüncelere aşağıda yer verilecektir.

2.2.BİYOSOSYAL KRİMİNOLOJİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Bu bölümde, biyososyal kriminolojinin suç davranışının önlenmesi açısından faydalı gördüğü tedbir ve müdahalelerin, özellikle insan haklarına ilişkin olarak yaratacağı problemler üzerinde durulacaktır. Yukarıda detayları verilen önleyici mahiyetteki tedbirler/uygulamalar çeşitli nedenlerle eleştirilmektedir. Bu eleştirilerin odağında kişi haklarının korunmasına dair kaygılar yer almaktadır. Öte yandan, biyososyal kriminolojiye yönelik eleştirilerin yalnızca yukarıda sayılan suç önleme politikaları/stratejileriyle sınırlı olmadığını belirtmek gerekir.

Eleştirilerin diğer bir odak noktası, bu yaklaşımın temelini oluşturan anlayışın (biyolojinin suç davranışına önemli ölçüde etki ettiği) geçmişte yol açtığı vahim sonuçlardan (öjenik hareketler, Nazi Almanyası vb.) hareketle, gelecekte benzeri uygulamaların yeniden gündeme gelme ihtimalidir. Özellikle milliyetçiliğin, ırkçılığın ve popülizmin giderek artmaya başladığı bir dünyada biyolojinin suçla fazlaca ilişkilendirilmesi tehlikeli bir yaklaşım olarak görülmekte ve bu yaklaşımın gelecekte oldukça hatalı uygulamalara kapı aralayabileceği düşünülmektedir.

Biyososyal kriminolojiye *suç davranışını biyolojik kökenlerde*¹⁷⁰ araması nedeniyle akademik çevrelerde bir karşıtlık söz konusudur. Bu karşıtlığın temelinde –diğer nedenlerle birlikte- geçmişte yaşanan öjenik hareketler / Nazi uygulamaları yer

¹⁷⁰ Genetik yapının esasen impulsivite, agresyon, hiperaktivite, duyarsızlık/umursamazlık, madde bağımlılığı gibi antisosyal tutum ve davranışları etkilediği, bu davranışların da suç davranışına yol açtığı ileri sürülmektedir.

almaktadır. Bu minvalde biyososyal kriminoloji tehlikeli sularda yüzmekle, geçmişte büyük trajediler/sorunlar yaratan anlayışlara yeniden kapı aralamakla itham edilmektedir. Mesela 2000’li yıllardan önce konuya ilişkin olarak ABD’de düzenlenen bir bilimsel konferans protestolar nedeniyle erkenden bitirilmek zorunda kalmıştır.¹⁷¹ Ancak bu alandaki akademik çalışma ve tartışmalar son bulmamış aksine artarak devam etmiştir.

Biyososyal kriminolojinin, iddia edildiği gibi yenilikçi, paradigma değiştiren bir anlayıştan ziyade, geçmişteki biyolojik kökenli suç teorileri üzerine bina edilen ve kapsamlı değişiklikler içermeyen bir yaklaşım olduğu, bu yönüyle Lombroso’nun izinden gidildiğine dair eleştiriler de söz konusudur.¹⁷² Carrier ve Walby, biyososyal kriminolojinin, temelde yine Lombroso’nun çizdiği çerçevede hareket ettiğini, sadece bazı küçük değişiklikler ve komplikasyonlar eklendiğini ifade etmişlerdir. Lombroso’nun “Suçlu İnsan” anlayışı, Batlamyus’un dünya merkezli evren görüşüne benzeterek temelde yanlış olan bir yaklaşımdan yeni bir düşünce devrimi çıkarmanın mümkün olmadığını (Kopernikçi evren modeli gibi), dolayısıyla biyososyal yaklaşımın hakiki bir devrimden ziyade ancak sözde bir devrim olabileceğini belirtmişlerdir. Ayrıca bu yaklaşımın iki açıdan istenmeyen/olumsuz sonuçlar doğuracağını vurgulamışlardır; birincisi bilimsel araştırmaların potansiyel olumsuz sonuçları, ikincisi ise idari (önleyici/polisiye tedbirler)¹⁷³ ve adli (yargılama ve infaz) alanlarda ortaya çıkması muhtemel problemlili uygulamalardır.

¹⁷¹ D. BIRCH, Crime, genetics link not found Conference closes amid unusual quiet after weekend protest. Baltimore Sun. 09. 25. 1995, http://articles.baltimoresun.com/1995-09-25/news/1995268062_1_genetics-violence-genes-exist, (06/07/2019).

¹⁷² CARRIER- WALBY, s. 1-45.

¹⁷³ Her ne kadar bazı biyososyal kriminologlar, biyoloji eksenli suç teorilerinin kayda değer bir suistimal potansiyeli taşıdığını belirtse de, bu risklerin ancak manipulatif/popülist politikacılar ile umursamaz vatandaşların varlığı durumunda mümkün olabileceğini söylemektedirler. Günümüz dünyasındaki siyasi konjonktürün bahsi geçen koşullardan çok da uzak olmadığı dikkate alındığında, konuya ilişkin risklerin arttığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Biyososyal kriminolojinin önde gelen savunucularından Walsh ve Wright, bu eleştiriye yönelik olarak yayınladıkları makalede biyososyal kriminolojinin tümüyle bilimsel nitelikteki araştırmalara dayandığını ve önemli bir meseleyi anlamayı/aydınlatmayı amaçladığını belirterek, biyososyal kriminolojinin geçmişteki hatalı düşünce ve teorilerden (biyolojik teoriler) uzak olduğunu dile getirmişlerdir.¹⁷⁴ Ayrıca eleştiride kullanılan Batlamyus benzetmesinden yola çıkarak, görüşü yanlış olsa bile Batlamyus'un faydalı çalışmalar yaparak başkalarını da düşünmeye ittiğini ve bilimsel ilerlemeye ciddi katkı sunduğunu, bu minvalde biyososyal yaklaşımın da gelecekteki bilimsel gelişmelere kayda değer biçimde katkıda bulunacağını belirtmişlerdir.¹⁷⁵

Öte yandan, biyososyal kriminolojiye yönelik bu tür eleştirilerin bilimsel değil ideolojik olduğunu, özellikle eleştirel kriminoloji yaklaşımını benimseyen ve sol dünya görüşünden beslenen akademisyenlerin bilimsel verilerle desteklenmeyen bir takım tabulara (sacred values/kutsal değerler), ön kabul ya da varsayımlara (eşitlikçilik¹⁷⁶ gibi) itibar ettiklerini, bu doğrultuda biyososyal kriminolojiye yönelik bu gibi eleştirilerin bilimsellikten oldukça uzak olduğunu vurgulamışlardır.

Özetle, suçun önlenmesine ilişkin çözüm arayışlarında yalnızca sosyolojik/çevresel etkenlere değil biyolojik/genetik unsurlara da odaklanılması gerektiğini vurgulayan biyososyal kriminolojistler, suç davranışının kökenlerine ilişkin bilimsel bulguların gözardı edilerek gerçekçi bir sonuca ulaşılamayacağını ileri sürmektedirler. Kısaca

¹⁷⁴ A.WALSH-J.P. WRIGHT, "Rage against reason: Addressing critical critics of biosocial research.", **Journal of Theoretical and Philosophical Criminology**, 7(1), 2015, s. 61-72.

¹⁷⁵ WALSH- WRIGHT, s. 61-72.

¹⁷⁶ Zeka, davranış ve yetenek açısından toplumdaki tüm bireylerin, cinsiyetlerin, ırkların eşit olduğu varsayımı. Yazarlar bu durumu "eşitlikçilik kurgusu" (egalitarian fiction) olarak nitelemektedir. Kritik kriminoloji anlayışını benimseyen akademisyenlerin bu ve benzeri varsayımları –bilimsel verilerle destekleme zahmetine katlanmadan- benimsediklerini ve bilimsel gerçekleri görmezden geldiklerini ileri sürmektedir.

aktarılan bu tartışmalar aşağıdaki başlıklar altında detaylı olarak incelenecektir. Bu aşamada, biyososyal kriminolojiye yönelen başlıca eleştirileri ele almak uygun olacaktır.

2.2.1.GENETİK KADERCİLİK (DETERMİNİZM) TEHLİKESİ

İnsanların genetik yapıları ile davranışları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla davranışsal genetik çalışmaları yapılmaktadır. Bu çalışmalarda, ayrıca özel olarak genetik yapı ile suç davranışı arasındaki ilişki incelenmektedir. Nitekim biyososyal kriminoloji teorisini savunan akademisyenler, yayınladıkları makalelerde davranışsal genetik alanında yapılan, kendi tezlerini doğrular nitelikteki araştırmalara sıklıkla yer vermektedirler. Bununla birlikte medya organlarının konuya ilişkin gelişmeleri daha çok sansasyonel açıdan ele almaları nedeniyle, kamuoyunda bir takım yanlış algılar da oluşabilmektedir. Örneğin geçmiş yıllarda, yazılı ve görsel medyada yer bulan “suçun kanda mı gizli?”, “suç geni bulundu”¹⁷⁷ gibi haber ve manşetler, konuya hakim olmayan kesimlerde kafa karışıklığına yol açmakta, suç işleyen kişilerin çevresel etkiler veya yapısal eşitsizliklerden değil de yalnızca genetik faktörlerden etkilendikleri gibi yanlış bir varsayımın/algının oluşmasına neden olabilmektedir.¹⁷⁸

2012 yılında Erzurum'da Emniyet Müdürlüğü'nce düzenlenen “Huzur Toplantısı”nda söz alan İlkokul Müdürü'nün; *"Belki biraz anormal gelebilir ama ben şunu istiyorum. Tıp bu kadar gelişti, yüz nakli yapılıyor. Emniyette suçluların kanını alıp gen haritası çıkarsınlar. Çocuk doğduktan sonra analizi yapılsın. Vatana, millete, bu ülkeye zararlıysa yürümeden yok edilsin"*¹⁷⁹ şeklindeki sözleri, bahsedilen yanlış

¹⁷⁷ Hürriyet , Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suc-geni-bulundu-88792>, (10.06.2019).

¹⁷⁸ Kamuoyunun bilim ve insan genetiğine ilişkin görüşlerini ciddi biçimde etkilemesi ve şekillendirmesi noktasında, insan genetiğine ilişkin gelişmelerin medyada nasıl karşılık bulduğunu inceleyen bir çalışma için bkz. A.ANDERSON, ‘ ‘ In search of the Holy Grail: Media discourse and the new human genetics.’ ’ , **New Genetics and Society**. 21(3), 2002.

¹⁷⁹ DOLU, s.150 vd.

algıların dışavurumuna bir örnek olarak gösterilebilir. Genetik ve tıp bilimindeki popüler bilginin bu tür kanaatlerin oluşmasında ne denli etkili olduğu, bu söylemlerde açıkça görülmektedir. Bu konuşma, her ne kadar tepki çekmiş olsa da, salondaki bazı izleyiciler tarafından alkışlanması gerçeği, konuya ilişkin algı ve yaklaşımların hafife alınamayacağına işaret etmektedir. Başta kadın ve çocuklar olmak üzere şiddet/cinsellik eksenli suç mağduriyetlerinin arttığı, popülizmin, ırkçılığın, yabancı ve mülteci karşıtlığının dünyada giderek yükseldiği bir zaman diliminde, suçu yalnızca genetiğe indirgeyen deterministik bir yaklaşımın/algının insan hakları açısından ciddi ihlallere sebebiyet verebileceğinden endişe edilmektedir.

Geçmişte, bir toplumda farklı din, dil, ırk veya etnik kökene sahip grupların etiketlendiği ve onlara karşı köktenci politikaların uygulandığı bilinmektedir (Öjenik hareketler, Nazi Almanyası-Yahudiler, ABD-Afrika kökenliler vb.). Genetik-suç ilişkisinin olduğundan farklı bir şekilde yansıtılması, özellikle toplumdaki azınlıklara, dezavantajlı ve yoksul kesimlere yönelik kabul edilemez uygulamaların tekrar gündeme gelmesine zemin hazırlayabilecektir. Yine bu tarz deterministik bir yaklaşım, -geçmişte yapıldığı gibi- hiyerarşik/sınıf temelli ve adil olmayan (ırkçı ve ayrımcı) toplum düzenlerine meşruiyet kazandırabilecektir.¹⁸⁰

Öte yandan konu bireysel seviyede ele alındığında, “bireylerin suç davranışını kalıtsal olarak edindikleri” algısının, kendini gerçekleştiren bir kehanet (self-fulfilling prophecy) işlevi görebileceği belirtilmektedir.¹⁸¹ Diğer bir ifadeyle, suçlu kalıtıma sahip olduğu ya da genetik olarak diğerlerinden farklı (kusurlu) olduğu düşünülen kişiye bu etiket yapışacak ve bir süre sonra suç işlemeyi kaderin kendisine biçtiği bir rol olarak

¹⁸⁰ Nazife ŞİŞMAN, Genetik kader ve Irkçı kriminoloji, <https://www.haksozhaber.net/genetik-kader-ve-irkci-kriminoloji-24188yy.htm>, (10.06.2019).

¹⁸¹ Colleen M. BERRYESSA, Nicole A.MARTINEZ-MARTIN, Megan A. ALLYSE, “Ethical, Legal and Social Issues Surrounding Research on Genetic Contributions to Anti-Social Behavior”, **Aggress Violent Behav**, 18(6), 2013.

görebilecektir. Böylece, suç işlemenin kendi bireysel tercihinden ziyade, biyolojik yapının kaçınılmaz bir sonucu olduğunu düşünecek ve herhangi bir pişmanlık duymadan suç işlemeye devam edebilecektir.

Ayrıca bu tarz fikirleri mahkemelerde savunma amaçlı dahi kullanabilecektir. ABD’de “beni değil beynimi suçlayın”¹⁸² tarzı savunmalarda önemli ölçüde artış gözlenmektedir. Bir araştırmaya göre 2005 – 2015 yılları arasında ABD’de çeşitli suçlardan yargılanan 2800 sanık mahkemelerde kendisine ait biyolojik özelliklerinin suç işlemesine neden olduğu (ya da en azından katkı sunduğu) yönünde savunma yapmıştır.¹⁸³

Bu çerçevede, biyososyal kriminolojiyi “determinist” olduğu iddiasıyla eleştirenlere göre, suçun kökeninin biyolojide saklı olduğuna inanan genetik kaderci bir anlayış, çözümü -kapsamı ve ilerde nasıl bir boyut alacağı belirsiz olan- biyolojik müdahalelerde arayacaktır. Gen değişimi, anne karnındaki embriyoya müdahale, genetik kusurlardan arındırma gibi müdahaleler ise başka sorun ve tartışmalara neden olabilecektir.

Herşeyi genetik kadere bağlayan bir yaklaşım, diğer yandan kaçınılmaz olarak kişiyle ilgili determinist bir yargının oluşmasına yol açacaktır. Böylelikle, politika yapıcılar suçluları ıslah etmeye çalışmak, eğitim veya rehabilitasyon tedbirleri almak yerine biyoloji eksenli önlemlere odaklanacaklardır. Dikkatlerin ve tedbirlerin biyoloji

¹⁸² 2012 yılında ABD/New Mexico Eyaletinde 75 yaşındaki bir adamı döverek öldüren Anthony Blas Yepez, Mahkemede yaptığı savunmada beyninin öldürmeye programlı olduğunu dolayısıyla asıl suçlunun kendisi değil beyni olduğunu iddia etmiştir. Yepez’in avukatı, suç davranışıyla bağlantılı olan “MAOA” geninin müvekkilinde düşük düzeyde olduğunu gösteren uzman raporlarını Mahkemeye sunmuştur. Bu raporlara istinaden, müvekkilinin şiddet davranışı sergilemeye genetik olarak meyilli olduğunu, kendini kontrol edemediğini belirterek daha düşük bir ceza talep etmiştir. Mahkeme raporları dikkate alınarak sanığı suçlu bulmuştur. Bahse konu delilin dikkate alınmadığı gerekçesiyle Eyalet Yüksek Mahkemesine yapılan temyiz başvurusu kabul edilir bulunmuştur. Duruşması Temyiz Mahkemesinde yeniden görülecektir. İlgili haber için bkz. <https://www.nbcnews.com/news/us-news/blame-my-brain-killer-s-bold-defense-gets-court-hearing-n998676>

¹⁸³ Henry T. Greely and Nita A. Farahany, Neuroscience and the Criminal Justice System, Vol. 2:451-471 (Volume publication date January 2019), Erişim Adresi: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-criminol-011518-024433>, (20.08.2019).

alanında yoğunlaşması ise tarihte görüldüğü üzere genellikle ırkçı ve öjenik hareketlere katkı sunmuştur.¹⁸⁴ Nihayetinde biyososyal kriminoloji tarafından ileri sürülen tezlerin, bahsi geçen olumsuz uygulama ve deneyimlere benzer nitelikte olayların yeniden yaşanmasına zemin hazırlayabileceği endişesi insan hakları temelli eleştirilerin odağında yer almaktadır.

2.2.2.TIBBİ MÜDAHALELER

Suç davranışının biyolojik yapıyla ilişkilendirilmesi, konunun tıbbileştirilmesini¹⁸⁵ de beraberinde getirmektedir. Diğer bir ifadeyle, suç davranışına etki eden çevresel/toplumsal faktörler göz ardı edilerek, suçluların tedavi edilmesi gereken bir hasta gibi ele alınıp tıbbi çerçeveye hapsedilmesidir. Konunun tıbbileştirilmesi, determinizm başlığında da bahsedildiği üzere suç davranışı sergileyen bireylerin muhtemel cezai yaptırımlardan kurtulmak amacıyla bir tercih olarak suç işlediklerini kabullenmek yerine biyolojilerini suçlamalarına yol açabilecek, ayrıca sorunlu davranışlarını değiştirmenin mümkün olmadığına kendilerini de inandırmaları riskini ortaya çıkaracaktır.¹⁸⁶ Bireysel farklılıkları, tıbbileştirmeye ortadan kaldırmaya, düzeltmeye çalışmanın; yaşamın çeşitliliğini de bozabileceği ifade edilmektedir.¹⁸⁷

Öte yandan ‘eğer suç davranışı biyolojik bir özellikten kaynaklanıyorsa, o halde bu durum tedavi edilmek suretiyle düzeltilebilir’ şeklinde bir çıkarsama söz konusu olabilmektedir. Bu durumda, suç davranışını ortadan kaldırmaya yönelik tıbbi müdahaleler gündeme gelmektedir. Bu müdahalelerin kapsamı, ne ölçüde gerekli

¹⁸⁴ Nazife ŞİŞMAN, Genetik kader ve ırkçı kriminoloji, <https://www.haksozhaber.net/genetik-kader-ve-irkci-kriminoloji-24188yy.htm> , (10.06.2019).

¹⁸⁵ Tıbbileştirme (medikalizasyon), bir meselenin tıbbi çerçevede ele alınması ve konunun tıbbi müdahale ile tedavi edilecek bir durum olarak ifade edilmesidir.

¹⁸⁶ B. MULLER-HILL, ‘Human behavioural genetics—past and future.’, **Journal of Molecular Biology** 319., 4, 2002, s. 927–929.

¹⁸⁷ Deniz SEZGİN, Tıbbileştirme, Toraks Bülteni <https://www.toraks.org.tr/uploadFiles/book/file/2012014171230-2729.pdf>, (10.06.2019).

olduğu, gerekli olup olmadığına kimin karar vereceği, nasıl etkiler/sonuçlar doğuracağı gibi hususlar tartışma yaratmaktadır.

Suç davranışına hangi genin ya da biyolojik özelliğin ne ölçüde etki ettiği tam olarak ortaya konulabilmiş değildir. Dolayısıyla neden-sonuç ilişkisi tam olarak ortaya konulamayan bir durumda tedavi mekanizmalarını devreye sokmanın kişi haklarına müdahaleyi doğuracağı endişesi ortaya çıkmaktadır. Bahse konu tıbbi müdahalelerin sorunu ortadan kaldıracağı da şüphelidir. Aksine, tedavi gören bireyin toplumsal olarak etiketlenmesine de yol açabilmektedir. Suç davranışının önlenmesine yönelik tıbbi müdahaleleri dört başlık altında incelemek uygun olacaktır.

2.2.2.1.Farmakolojik Müdahaleler

Suç davranışına etki eden bir takım özelliklerin farmakolojik ilaçlar yardımıyla tedavi edilmesi tıbbileştirme başlığı altında değerlendirilebilir. Örneğin, suç davranışı ile bağlantılı olduğu belirtilen¹⁸⁸ “Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu”nun (DEHB)¹⁸⁹ ilaç kullanımıyla tedavi edilerek impulsif ve agresif davranışların kontrol altına alınması, böylece suçluluğun azaltılması/önlenmesi güncel bir araştırmaya konu edilmiştir¹⁹⁰.

İsveç’te yapılan ve İsveç Araştırma Konseyi tarafından fonlanan araştırma kapsamında DEHB teşhisi konulmuş 25.656 kişiye ait veriler toplanmış ve bu kişilerin aldıkları ilaç tedavisiyle 2006-2009 yılları arasında işledikleri suçlar incelenmiştir. Örneklemi oluşturan kişilerde, suç işleme açısından, bahse konu ilaç tedavisini aldıkları

¹⁸⁸ JH. SATTERFIELD, KJ. FALLER, FM. CRINELLA, AM.SCHELL, JM. SWANSON, LD. HOMER, “A 30-year prospective follow-up study of hyperactive boys with conduct problems: adult criminality.”, *J Am Acad Child Adolesc Psychiatry*, 2007;46, s.601-610.

¹⁸⁹ Giderek yaygınlaşan bu bozukluğun çocukların yüzde beşinde görüldüğü tahmin edilmektedir.

¹⁹⁰ P. LICHTENSTEIN, L. HALLDNER, J. ZETTERQVIST, A. SJOLANDER, E.SERLACHIUS, S. FAZEL, N. LANGSTROM, H. LARSSON, “Medication for Attention Deficit–Hyperactivity Disorder and Criminality.”, *The New England Journal of Medicine*, 367, 2012, s. 2006–2014.

dönemle almadıkları dönemde farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Sonuç olarak, örneklemelerde yer alan kişilerin, suç işleme oranının ilaç tedavisi aldıkları dönemde kayda değer bir biçimde azaldığı (erkeklerde %32, kadınlarda %41 azalma) tespit edilmiştir. Bu sonuç, tedavinin (tıbbi müdahalenin) DEHB hastaları için, suç işleme ihtimalini azaltabilecek etkili bir yöntem olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.¹⁹¹

Her ne kadar suç davranışını kontrol etmek üzere halihazırda proaktif bir şekilde uygulanan bu tür tıbbi programlar olmasa da, bu tarz araştırmaların artması ve ortaya koydukları bulgular, gelecek açısından kaygı yaratmaktadır. Tıp ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler dikkate alındığında, yakın gelecekte ilaçlar yardımıyla davranışların değiştirilmesi ve/veya dönüştürülmesi fikri güç kazanabilecektir. Biyolojik risk faktörlerine sahip bireylerin tıbbi müdahaleler çerçevesinde tedavi edilerek suçluluğun önlenmesi bir kazanım olarak görülebilirse de, bu durum başka tartışmaları (zorla tedaviye tabi tutulma, potansiyel suçlu görünme vb.) da beraberinde getirecektir. Toplumsal düzen amacıyla, henüz suç davranışı sergilememiş olsa dahi, sahip olduğu bir takım hastalıklar/özellikler nedeniyle kişinin ruhsal ve fiziksel bütünlüğüne müdahale edilmesi yasal hale getirilebilecektir.

Ancak araştırmalar, ileri seviyede akıl hastalığı bulunan kişilerin ilaç kullanma düzenlerinin sorunlu olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla yukarıda bahsi geçen zorunlu tedavi mekanizmalarının bu tarz hastaları ilaç kullanmaya ne ölçüde zorlayacağı, ilaç kullanmak istemeyen hastaya zorla verilen ilaçların faydalı olup olmayacağı, duygusal durumu dikkate alınmayan hastaya zorla yapılan müdahalenin hastanın iyiliği için mi yoksa toplum açısından “kabul edilebilir / zararsız” hale getirmek için mi yapılacağı şeklindeki soruları/sorunları gündeme getirebilecektir.¹⁹²

¹⁹¹ LICHTENSTEIN et al, s. 2006-2014.

¹⁹² BERRYESSA et al, s.3.

Yine önemli bir husus toplumsal düzen uğruna bireyin karakterini/davranışını değiştirmenin doğru olup olmadığıdır. Bunun zoraki bir şekilde yapılıp yapılmayacağı bir yana, “toplumsal düzen”in ne olduğu ve hangi noktada bireyin ruhsal ve fiziksel bütünlüğüne müdahale etmeyi gerektirdiği de tartışmalıdır. Bu nedenle antisosyal/olumsuz davranışların giderilmesine yönelik uzun süreli zorunlu tedavilerin ne tür sorunlara/tepkilere yol açacağı bilinmemektedir.

2.2.2.2.Hadım Uygulamaları

Sanık/hükümlü haklarıyla toplum düzeninin karşı karşıya geldiği cerrahi ve kimyasal hadım konusu da, tıbbi müdahalelere örnek olarak verilebilir. Zorunlu ve gönüllü cerrahi hadım 20. yüzyılda ABD’nin bazı eyaletlerinde ve bazı Avrupa ülkelerinde belirli kriterler dahilinde uygulanmıştır. Halen ABD’nin bazı eyaletlerinde gönüllü cerrahi hadım uygulaması legal olarak varlığını sürdürmektedir¹⁹³. Çekya’da ise bir dönem yaygın bir şekilde uygulanmıştır.¹⁹⁴ Cerrahi hadımın, benzeri suç işlemeyi tekrarlama oranını kayda değer biçimde azalttığı ileri sürülmektedir¹⁹⁵. Cinsel suç işleyen kişilere yönelik 1-35 yıl arasında değişen gözlem sürelerine dayalı olarak yapılan araştırmaları meta-analize tabi tutan bir rapora göre, kimyasal hadım uygulanan

¹⁹³ California, Florida, Iowa, Louisiana ve Texas eyaletlerinde hadım uygulaması yapılmaktadır ancak daha çok kimyasal hadım yönünde sınırlı olarak uygulanmaktadır. (Thomas Douglas, Pieter Bonte, Farah Focquaert, Katrien Devolder, and Sigrid Sterckx, “Coercion, Incarceration, and Chemical Castration: An Argument From Autonomy”, **Journal of Biomedical Inquiry**, 2013; 10(3), s. 393–405.

¹⁹⁴ 2001-2006 yılları arasında 50’den fazla cinsel suçluya cerrahi hadım uygulanmıştır. (Thomas Douglas, Pieter Bonte, Farah Focquaert, Katrien Devolder, and Sigrid Sterckx, “Coercion, Incarceration, and Chemical Castration: An Argument From Autonomy”, **Journal of Biomedical Inquiry**, 2013; 10(3), s. 393–405.

¹⁹⁵ LE. WEINBERGER, S. SREENIVASAN, T. GARRICK, H.OSRAN, “The impact of surgical castration on sexual recidivism risk among sexually violent predatory offenders”, **Journal of American Academy od Psychiatry and Law**, 2005;33(1), s. 16-36.

sanıkların kimyasal hadım uygulanmayan sanıklara göre aynı nitelikte suç işleme oranları önemli biçimde düşüktür (%2.5-%7.5; %60-%84).¹⁹⁶

1960’lardan sonra cerrahi hadımın yerini çeşitli ilaçlar ya da hormonal iğneler vasıtasıyla testosteron seviyesini düşürüp cinsel arzuları körelten kimyasal hadım uygulaması almaya başlamıştır. Araştırmalar bu ilaçların işe yaradığını, benzer suçların işlenmesini ciddi oranda düşürdüğünü göstermektedir. Kimyasal hadım büyük oranda parafililere¹⁹⁷ uygulanmaktadır. ABD’nin bazı eyaletlerinde¹⁹⁸, Avrupa’da¹⁹⁹ ve başka bazı ülkelerde²⁰⁰ kimyasal hadımın belirli kriterler dahilinde uygulanmasına izin veren yasal mevzuat bulunmaktadır. Tekrar eden suç olması, topluma yönelik bir tehdit oluşturması, yaşı, başkaca bir yöntemle tedavisinin mümkün olmaması gibi kriterler ülkeden ülkeye, eyaletten eyalete farklılık göstermektedir.

Karşıt tezler bu durumun insan/hükümlü haklarına aykırı olduğunu iddia etmektedir. Buna göre cerrahi ya da kimyasal hadımın, mahkum tarafından gönüllü olarak istenmesi de hak ihlalini ortadan kaldırmamaktadır. Buna göre mahkum, denetimli serbestlikten faydalanabilmek için, kimyasal hadımı kabul etmek zorunda kalmaktadır. Özgürlüğün,

¹⁹⁶ Thomas DOUGLAS, Pieter BONTE, Farah FOCQUERT, Katrien DEVOLDER and Sigrid STERCKX, “Coercion, Incarceration, and Chemical Castration: An Argument From Autonomy”, **Journal of Biomedical Inquiry**, 2013; 10(3), s. 393–405.

¹⁹⁷ Parafili, bir kişinin yoğun fantezi, anormal/sapkın arzular içinde bulunmasını tanımlayan psikoloji terimidir. Bu kişinin arzuları cansız varlıklara, hayvanlara (zoofili), ölümlere (nekrofil), kendine veya eşine işkence yapmaya (sodomazoizm) ya da çocuklara (pedofili) karşı olabilir.(Erişim Adresi: <https://tr.m.wikipedia.org>.)

¹⁹⁸ Georgia, Montana, Oregon, Wisconsin ve Alabama eyaletleri sadece kimyasal hadıma izin vermektedir. California, Iowa, Florida ve Louisiana da hem cerrahi hem kimyasal hadım bulunmaktadır. Texas eyaletinde ise sadece kimyasal hadım uygulanmaktadır. (Thomas Douglas, Pieter Bonte, Farah Focquaert, Katrien Devolder, and Sigrid Sterckx, “Coercion, Incarceration, and Chemical Castration: An Argument From Autonomy”, **Journal of Biomedical Inquiry**, 2013; 10(3), s. 393–405.

¹⁹⁹ İsveç, Finlandiya, Almanya, Danimarka, Norveç, Macaristan, Fransa, İzlanda, Litvanya, Birleşik Krallık, Belçika, Polonya (kaynak erişim adresi; <https://factcheckeu.info/en/article/salvini-ha-ragione-sulla-castrazione-chimica>)

²⁰⁰ Arjantin, Avustralya, İsrail, Yeni Zellenda. (kaynak erişim adresi; <https://factcheckeu.info/en/article/salvini-ha-ragione-sulla-castrazione-chimica>)

zorunlu bir tedaviye bağı kılınması “gönüllülük” unsurunu sakatlamaktadır²⁰¹. Ayrıca mahkumun “rızası” alınırken, kullanacağı ilacın ciddi yan etkilerinin bulunduğuna dair ne ölçüde bilgilendirildiği de şüphelidir.

Öte yandan, gelecekte, cinsel dürtülerini kontrol edemediği tespit edilen (parafili teşhisi konulan) şahıslara henüz bir suç işleyip işlemediğine bakılmaksızın bu tür zorunlu tedavilerin uygulanması gündeme gelebilecektir. Böylece bu kişiler –belki de yanlış bir teşhisle- potansiyel suçlu olarak görülecek, temel hak ve özgürlükleri geri dönülmez bir şekilde ihlal edilecektir.²⁰²

2.2.2.3. Genetik Müdahaleler

Embriyonun ve anne karnındaki bebeğin, kusurların giderilmesi adına genetik müdahalelere maruz kalması -ebeveynin rızası olsa dahi- oldukça tartışmalı bir konudur. Mesela liberal öjenikler daha zeki ve özürsüz/problemsiz çocuklar için genetik modifikasyonları kabul edilebilir bulmaktadır.²⁰³ Bu anlayışın klasik öjenizmden farkı, genetik müdahaleye devletin değil de ailenin karar veriyor olmasıdır. Ancak ebeveynin genetik müdahaleye herhangi bir nedenle karar vermesi / rıza göstermesi, tartışmayı bitirmemektedir. Genetik müdahaleye maruz kalan çocuğun, gelecekte karşılaşacağı bir takım sorunlardan, karakterinden, tutum ve davranışlarından ailesini sorumlu tutma ihtimali ortaya çıkabilecektir.

İnsan genomuna müdahale, aynı zamanda, felsefi tartışmalara da konu olmaktadır. İnsan genomuna müdahaleyi yepyeni bir imkan olarak gören Habermas, bu imkanın

²⁰¹ CL SCOTT, T. HOLMBERG “Castration of sex offenders: prisoners' rights versus public safety”, *Journal of American Academy of Psychiatry and Law*, 2003;31(4), s 504 vd.

²⁰² Michelle A. MCMANUS, Paul HARGREAVES, Lee RAINBOW and Laurence J. ALISON “Paraphilias: definition, diagnosis and treatment”, *F100 Prime Reports*, 2013;5, s.36, Erişim adresi; https://www.researchgate.net/publication/256765517_Paraphilias_Definition_diagnosis_and_treatment, (17.08. 2019).

²⁰³ Karen E. BALTER, *Biosocial criminology Versus the Constitution*, All Regis University Theses, 2018 s.41.

“varoluş”, “modern özgürlük” ve “sorumluluk” kavramlarını tümüyle değiştireceğini belirtmektedir. Habermas’a göre “Avrupa modernitesinde hem seküler düşünce, hem de dinsel inanç, şimdiye dek bir yenidoğanın genetiğinin ve bununla birlikte onun ilerideki hayat öyküsünün organik başlangıç koşullarının 'öteki kişiler'in programlama ve kasti manipülasyonundan bağışık olduğunu varsayıyordu.”²⁰⁴ Oysa artık günümüzde, iki farklı kromozom setinin *önceden belirlenemez* kombinasyonundan oluşan bir *olumsal dölleme* sürecinin ortadan kalkması söz konusudur.

*Pek dikkat çekmeyen bu olumsuzluk, ona egemen olduğu andan itibaren, insanın kendi olma imkânının zorunlu koşulunu ve kişiler-arası ilişkilerimizin esasen eşitlikçi doğasını tehdit eder bir niteliğe kavuşmaktadır. Çünkü günün birinde yetişkinler, çocuklarının genetik donanımını kişisel arzu ve isteklerine göre seçip, bu çocukları âdeta belirli bir tasarıma sahip biçimlendirilebilir ürünler haline dönüştüğünde, anneler, genetik olarak manipüle edilmiş bu ürünler üzerindeki spontane özilişkilerinin somatik temellerine ve 'öteki kişi'nin etik özgürlüğüne müdahale etmiş olurlar. Halbuki şimdiye kadar insanda değil, sadece eşya üzerinde uygulanmasına izin verilen bir tasarruftu bu. Bu durumda çocuklar, genom üreticilerinden hesap sorabilecek, hayat öykülerinin kendileri için uygun olmayan organik başlangıç şartlarının doğurduğu sonuçlardan onları sorumlu tutabileceklerdir.*²⁰⁵

İnsan tabiatının olumlu yönde değiştirilmesi ve kusursuz bir toplum inşası bir ütopya olarak hedeflenmektedir. Ancak burada önemli olan konu, dünyaya gelmeden önce fikirleri alınmayan bireylerin, aynı zamanda yaşamları boyunca nasıl biri olmalarına da anne-babaları ya da otorite tarafından karar verildiği gerçeğidir. Amaçlanan yarar ne kadar iyi olsa da ve kişi normal şartlar altında da aynı karaktere sahip olacak idiyse de sunulan yapaycılık/belirlilik nedeniyle kişinin kendisini, ailesini ve toplumu reddetmesi ya da olanlardan sorumlu tutması sonucu doğabilecektir. Neticeten kronik hastalıkların engellenmesi, suçlu davranışlara neden olabilecek genlere müdahale edilmesi gibi salt iyi yönde kullanımı hedeflenen genetik müdahaleler sebebiyle toplumlar bir ütopyadan ziyade distopyaya evrilebilecektir.

²⁰⁴ Jürgen HABERMAS, *İnsan Doğasının Geleceği*, Çev. Kaan ÖKTEN, Everest Yayınevi, 2003, s. 21.

²⁰⁵ HABERMAS, s. 21-22.

2.2.2.4.Nörolojik Müdahaleler

Tıbbi müdahaleler kapsamında gündeme gelen bir diğer konu, suçluların –özellikle şiddet suçu işleyenlerin- zorunlu nörolojik tedaviyle düşünce ve davranış değişimine tabi tutulmalarının düşünce özgürlüğüne müdahale oluşturup oluşturmayacağıdır? Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, en önde gelen insan haklarından biri olan ‘düşünce özgürlüğünü’, ‘demokratik toplumun temeli’²⁰⁶ olarak görmekte ve bu özgürlüğe yönelik müdahaleleri kabul edilemez bulmaktadır. Teorik bir hak olması itibariyle uygulamada bu özgürlüğe yönelik müdahalelere pek rastlanmadığı söylenebilir. Daha çok bu özgürlüğün dışı vurumu olan konuşma ve ifade özgürlüğüne yönelik sınırlamalar gündeme gelmektedir. Ancak nöroloji alanında yaşanan ilerlemeler, düşünce özgürlüğünün kısıtlanmasına izin verecek bazı uygulamaları beraberinde getirmiştir.

Mesela bunlardan biri beyin sinyallerinin izlendiği manyetik rezonans görüntülemeleridir (magnetic resonance imaging-MRI). Bu yöntem halihazırda bitkisel hayatta olan hastalarda, iletişim kurma ve ne hissettiklerini anlama amaçlı kullanılmaktadır. Başka bazı çalışmalarda ise bu yöntemle incelenen kişilerin ne düşündükleri tahmin edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda yapılan ve eleştirilere neden olan bir deneyde, beyin görüntülemeleri izlenen deneklerin, zihinlerinde yapacakları bazı işlemler (rakamları toplama, çıkarma gibi) -henüz denekler bilinçli olarak bu işlemleri düşünmeden birkaç saniye önce- tahmin edilebilmiştir.²⁰⁷

Bu doğrultuda, yakın gelecekte, suç işleyen veya suç işleme riski taşıdığı belirlenen kişilere yönelik olarak, suça yönelten düşünceleri okumak ve değiştirmek maksadıyla,

²⁰⁶ HUDOC, Nolan v. Russia (App. 2512/04) Jud. 12 Feb. 2009, para 61. Erişim Adresi: [https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91302#{“itemid”:\[“001-91302”\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91302#{“itemid”:[“001-91302”]}), (17.08.2019).

²⁰⁷ Jan Christoph BUBLITZ, Freedom of Thought in the Age of Neuroscience, **Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie**, 2014, ERİŞİM ADRESİ: https://www.researchgate.net/profile/Christoph_Bublitz/publication/261950057_Freedom_of_Thought_in_the_Age_of_Neuroscience/links/55e5d32008aec74dbe74db32/Freedom-of-Thought-in-the-Age-of-Neuroscience.pdf, (21.09.2019).

zorunlu beyin görüntüleme uygulamalarının gündeme gelebileceği belirtilmektedir. Jan Christoph Bublitz, bu tür uygulamaların düşünce özgürlüğünü ihlal eder nitelikte olduğunu belirtmektedir. Bublitz'e göre; devletin bireyin düşüncesine (arzular, hayaller, duygular, fantaziler vs.) müdahale hakkı yoktur; kimse belirli düşüncelere sahip diye yaptırıma tabi tutulamaz; birey zihinsel bütünlüğüne yönelik her türlü müdahaleyi (elektromanyetik ya da farmakolojik) reddetme hakkına sahiptir; hiçbir kişi ya da kurumun beyin okuma faaliyetleri yürütme gibi bir görevi ya da hakkı yoktur.²⁰⁸

Her ne kadar düşünce özgürlüğüne yönelik müdahaleler modern hukuk açısından teoride kabul edilemez bulunsa da yaşanan gelişmeler bu tartışmanın çok boyutlu bir hal alacağını göstermektedir. Örneğin, Çin'de bazı okullarda çocuklara ders esnasında elektronik taç takılarak öğrencilerin hangi duygu durumunda oldukları, dikkatli olup olmadıkları gibi hususlar öğretmenler ve sınıftaki diğer öğrenciler tarafından taçın renginden (kırmızı-mavi) kolaylıkla anlaşılabilmektedir. Bu gibi anlık düşünce okumaya yönelik uygulamaların ve daha fazlasının gelişen teknoloji ve bilimsel araştırmalarla gündelik hayatta daha fazla karşımıza çıkacağı dolayısıyla bu tarz müdahalelere karşı nasıl önlemler alınacağı bilinmemektedir.

2.2.2.5. Tıbbi Müdahaleler ve Zorunlu Aşı

Suç işlemiş bireylere yönelik olarak yukarıda bahsi geçen tıbbi müdahaleler, “hastalık ve zorunlu aşı” meselesine benzetilmektedir. Günümüz toplumlarında zorunlu aşı yaygın bir şekilde uygulanmakta ve genel kabul görmektedir. 1900’lü yılların başında çiçek hastalığına karşı uygulanan zorunlu aşının anayasaya (kişi hak ve özgürlükleri açısından) aykırı olduğu iddiası ile ABD Yüksek Mahkemesine yapılan bir başvuruda, mahkeme salgın hastalıkları topluma yönelik bir tehdit olarak

²⁰⁸ Jan Christoph BUBLITZ, Freedom of Thought in the Age of Neuroscience, **Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie**, 2014, ERİŞİM ADRESİ: https://www.researchgate.net/profile/Christoph_Bublitz/publication/261950057_Freedom_of_Thought_in_the_Age_of_Neuroscience/links/55e5d32008aec74dbe74db32/Freedom-of-Thought-in-the-Age-of-Neuroscience.pdf, (21.09.2019).

değerlendirmiş ve bu tür risklerin ortadan kaldırılması adına zorunlu aşı uygulamalarının anayasaya aykırı olmadığı yönünde karar vermiştir.²⁰⁹

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi zorunlu aşı uygulamalarını vücut bütünlüğüne bir müdahale olarak görmekle birlikte, toplum sağlığının korunması amacıyla ve yasal düzenleme olması koşuluyla AİHS madde 8/2'ye uygun bulmaktadır.²¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi ise 2015 yılında verdiği bir kararla ebeveynin rızası olmaksızın sağlık tedbiri yoluyla çocuğa aşı yapılmasının Anayasa'nın "*kişinin dokunulmazlığı, maddi ve manevi varlığı*" başlıklı 17. maddesine aykırı olduğuna hükmetmiştir.²¹¹ Kararın gerekçesi incelendiğinde, Anayasa Mahkemesi'nin başvuru kapsamındaki zorunlu aşının kanuni dayanaktan yoksun olması²¹² nedeniyle ihlal kararı verdiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla, zorunlu aşı uygulamasının bir kanunla açıkça düzenlenmesi halinde böyle bir ihlalin ortadan kalkacağını söylemek mümkündür.

Bu noktada, devlet, “kamu yararı/sağlığı açısından tehlike arz eden durumlarda bireylere (suçlulara) başka türlü tıbbi müdahaleleri (farmakolojik, kimyasal/cerrahi hadım, genetik, nörolojik) de zorunlu kılabilir mi?” sorusu gündeme gelmektedir. Ayrıca kamu yararının kim tarafından hangi ölçütlere göre belirleneceği, olası hataların/istenmeyen sonuçların kime fatura edileceği de tartışmalıdır.

Biyososyal kriminoloji potansiyel olarak genlere/DNA'ya müdahaleyi içermektedir. Dolayısıyla, genetik bilimindeki hızlı ilerlemeler dikkate alındığında, gelecekte, sorunlu olduğu düşünülen bireylere (suç işleyenler ya da suç işleme potansiyeline sahip olduğu

²⁰⁹ BALTER, s.41.

²¹⁰ Mine Kasapoğlu TURHAN, “İdari Kolluk Yetkisi Bağlamında Zorunlu Aşı Uygulaması”, **Hacettepe HFD**, 9(1) 2019, s.1 -40 Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/681279> , (20.08.2019).

²¹¹ “... ebeveyni tarafından bebeklik dönemi aşılarının uygulanmasına muvafakat edilmeyen başvuru hakkında, bebeklik dönemi aşılarının yapılması hususunda zorunlu sağlık tedbiri uygulanmasının, başvuruçunun maddi ve manevi varlığın korunması ve geliştirilmesi hakkına bir müdahale oluşturduğu açıktır.” Erişim Adresi: <http://www.kararlaryeni.anayasa.gov.tr/BireyselKarar/Content/3153eea8-45d4-405d-904e-278df6360d37?wordsOnly=False>, (20.09.2019).

²¹² Anayasanın 17. maddesine göre; “Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tabi tutulamaz.”

belirlenenler) yönelik genetik müdahalelerin günümüzdeki zorunlu aşı uygulamalarına benzer bir hal alması ihtimal dahilindedir. Kamu yararı kapsamında bireylere ait genetik verilerin toplanması/depolanması, bu veriler üzerinde araştırma/analiz yapılması ve ceza adalet sisteminde kullanılması da ilerde gündeme gelebilecektir.

Zorunlu aşıda amaç bireylere hastalıklara karşı bağışıklık kazandırmak böylece hastalığın önüne geçmektir. Suçların önlenmesi için de “genlerin ayıklanması ya da değiştirilmesi” ileri sürülebilir. Halihazırdaki genetik teknoloji, sorunlu bir genin sağlıklı bir genle değişimini mümkün kılmaktadır.²¹³ Sadece laboratuvar hayvanlarına ait embriyolar üzerinde uygulanmakta olan bu teknolojinin, 2015 yılında Çinli araştırmacılar tarafından insan embriyosu üzerinde denenmesi, bilim dünyasında şok yaratmış ve etik/ yasal tartışmalara neden olmuştur. Bu tür genetik müdahalelerin insan embriyosunda kullanılmasına izin verilmesi durumunda, “tasarlanmış bebekler”in (designer babies) ortaya çıkacağından ve öjenik hareketlerin yeniden canlanacağından endişe edilmektedir. Günümüzde bazı ülkeler insan embriyosu üzerindeki genetik müdahaleleri yasaklamış olsa da, ABD ve Çin dahil olmak üzere çok sayıda ülkede böyle bir yasak söz konusu değildir.²¹⁴ İlerleyen dönemlerde hem daha sağlıklı olmak isteyen insanlar hem de sağlıklı bir toplum isteyen otorite/kamuoyu tarafından genetik müdahalelere talep artabilecektir.

2.2.3. İRKCİLİK VE CİNSİYETÇİLİK TEHLİKESİ

Suç davranışının kalıtsal olduğu anlayışının, ırkçılık ve cinsiyetçilik temelli problemleri/riskleri artırıcı bir rol oynayacağının göz önünde tutulması gerekir. Mesela geçmişte yaşananlar nedeniyle, ırkçılık konusu ABD’de halen oldukça hassas ve

²¹³ Jill U. ADAMS, “Manipulating the human genome”, **CQ Researcher**, 2015, 25, S. 529-552. Erişim Adresi: <https://library.cqpress.com/cqresearcher/document.php?id=cqresrre2015061900>, (08.09.2019).

²¹⁴ ADAMS, s. 529-552.

tartışmalı bir konudur. Diğer birçok ülkede de ırkçılık vakalarının ve nefret suçlarının artış eğiliminde olduğu söylenebilir. Araştırmalar, ABD'deki mevcut ceza adalet sisteminin halihazırda Afrika kökenlilere karşı ön yargılı olduğunu ve bu ön yargıların sistematik bir hal alarak ciddi sonuçlar doğurduğunu göstermektedir.²¹⁵ Örnek vermek gerekirse, yakın zamanda hazırlanan bir rapora göre: zencilerin beyazlara göre yakalanma, yakalandıktan sonra tutuklanma, benzer suçlardan yüksek ceza alma ihtimali daha yüksektir; beyaz ırktan bir çocuğun hayatının ilerleyen dönemlerinde hapse girme ihtimali on yedide bir iken, zencilerde bu durum üçte birdir²¹⁶.

Geçmiş yıllarda yapılan bilimsel açıdan zayıf bir takım araştırmalarda beyazlarla zenciler arasında “bilişsel yetenek” ve “sosyal davranış” açısından kalıtsallık içeren farklılıklar olduğu ileri sürülmüştür.²¹⁷ Her ne kadar genel kabul görmese ve bilimsel geçerlilikten yoksun olsa da, bu araştırmaların yayınlanması ve bunlara yönelik kısmi destek, antisosyal davranışın kalıtsal olup olmadığını inceleyen genetik araştırmalara eleştirel bir bakış açısı doğurmuştur. Konuyla ilgili akademik çevrelerde, bu tür araştırmaların esasen bazı ırkların diğer ırklara göre suça daha meyilli olduklarını göstermek için yapıldığı kanaati/endişesi oluşmuştur.

Öte yandan davranışsal genetik çalışmaları, antisosyal davranışın cinsiyete göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğini de incelemiştir. Biyososyal kriminolojinin önde gelen isimlerinden Terrie Moffit'in konuya dair modern araştırmaları derlediği bir çalışma; erkeklerin antisosyal davranış (ya da suç davranışı) geliştirme ihtimalinin kadınlara nazaran çok daha yüksek olduğunu ortaya koymaktadır; bu durum erkeklerin

²¹⁵ Konuya ilişkin çok sayıda araştırma bulunmaktadır. Araştırmaların kısa özeti için bkz. 1) <https://www.vera.org/publications/for-the-record-unjust-burden> 2) <https://www.washingtonpost.com/opinions/2019/04/09/more-studies-showing-racial-disparities-criminal-justice-system/>

²¹⁶ The Sentencing Project, Report to the United Nations on Racial Disparities in the U.S. Criminal Justice System, 2018, Erişim Adresi: <https://www.sentencingproject.org/publications/un-report-on-racial-disparities/>, (08.09.2019).

²¹⁷ BERRYESSA et al, s.1-14.

aileden ve okul/arkadaş çevrelerinden hiperaktivite, nörolojik sorunlar ve sosyal davranış bozuklukları edinme risklerinin daha yüksek olmasıyla açıklanmaktadır.²¹⁸ Yine araştırmalar erkeklerin şiddet suçlarına daha meyilli olduklarını göstermektedir.

Ancak bu veriler zaman zaman yanlış analizlere ve çıkarımlara (şiddetin erkeğin fitratında var olduğu, bu yönüyle kısmen de olsa mazur görülebileceği vb.) yol açmaktadır. Bu noktada, insan hakları temelli eleştiriler, şiddetin “erkeğin doğasında var olduğu” anlayışına ve bu anlayışın erkek şiddetini meşrulaştırma amaçlı kullanımına yöneliktir. Buna göre kadınlar ve erkekler arasında antisosyal davranış geliştirme hususunda doğuştan varolan bir takım farklılıklar yanlış yorumlanmaktadır. Mesela, doğadan gelen veyahut doğanın işleyişinde var olanın (erkeğin doğası gereği şiddete meyilli olması gibi) “iyi” ya da “ahlaken meşru” olduğuna dayanan “doğal yanlışlık” (naturalistic fallacy) tuzağına düşülmektedir.²¹⁹ Dolayısıyla, suç davranışını biyolojide arayan yaklaşımın bu tür hatalı yorumları da beraberinde getirebileceği, özellikle erkeklerin kadınlara yönelik şiddetini meşru kılma amaçlı kullanılabileceği ileri sürülmektedir.

2.2.4.ÖZEL HAYATIN GİZLİLİĞİNİ İHLAL

Genetik araştırmaların, ceza adalet sisteminde özel hayatın gizliliğini ihlal edecek nitelikte kullanılma potansiyeli, insan hakları açısından diğer bir endişe kaynağıdır. Bahse konu çalışmaların ceza adalet sisteminde kullanımı esasen yeni bir gelişme değildir. DNA’ya ilişkin bulguların uzun zamandır mahkemelerde delil olarak kullanıldığı bilinmektedir. Ancak endişe edilen husus, bu tür çalışmaların, bireyin rızası dışında ve özel hayatın gizliliğini ihlal eder nitelikte kullanılabilecek olma

²¹⁸ Terrie E. MOFFITT, Avshalom CASPI, Michael RUTTER, Phil A. SILVA, **Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study**, Cambridge, UK, Cambridge University Press; 2001, s. 1-278.

²¹⁹ D.WILSON, E. DIETRICH, A.CLARK, “On the inappropriate use of the naturalistic fallacy in evolutionary psychology” ,**Biology and Philosophy**, 2003; 18, s.669–682.

potansiyelidir. Örneğin, Amerika Birleşik Devletlerinde suçluların DNA bilgilerini barındıran veri bankaları çok sayıda eyalette oluşturulmuş durumdadır. Şimdilik bu verilerin kullanımı yalnızca adli vakalarda kullanılma amacıyla sınırlandırılmış olsa da gelecekte kanuni sınırların genişletilmesi uzak bir ihtimal değildir. Kaldı ki, bazı eyaletlerdeki yasal düzenlemeler, DNA verilerinin “bilimsel araştırmalar” için ya da “başka insani nedenlerle” kullanımına izin vermektedir.²²⁰ Dolayısıyla şu an için bile ABD’de bireyin DNA bilgilerinin rızası dışında kullanımı mümkündür.

California’da 2004 yılında kabul edilen bir referandumla çocuklar da dahil olmak üzere orta ve ağır ceza gerektiren suçlardan mahkum olanlara (geçmişteki mahkum olanlar da dahil olmak üzere) ve yine orta ve ağır ceza gerektiren bir suçtan tutuklananlara ait DNA verilerinin toplanmasına ve muhafazasına izin verilmiştir.²²¹ Veri bankasının kapsamının bu şekilde genişletilmesinin, hem özgürlükler hem de kişi güvenliği ve mahremiyeti bakımından ciddi tehditler oluşturduğu/oluşturacağı ileri sürülmektedir²²². Bu tarz adımlar genetik verilerin kullanımının gelecekte daha da genişleyeceği endişesini beraberinde getirmektedir.

Bu çerçevede, ceza adalet sisteminde işleme maruz kalan şüpheli/sanık/hükümlülere ilişkin genetik verilerin bu kişilerin mahremiyetini ihlal edecek biçimde kullanılma riski söz konusudur. Ceza adalet sisteminde şüpheli/sanık olarak işlem görenlerin ciddi bir kısmının yargılama sonunda beraat ettiği de gözden kaçırılmamalıdır. Her ne kadar şu an için genetik veri toplama faaliyetleri yalnızca suçluları (ve/veya suç şüphesi altında olanları) kapsıyor görünse de gelecekte bu uygulamaların nereye evrileceği belirsizdir.

²²⁰ BERYYESSA et al, s.5.

²²¹ T. SIMONCELLI - B. STEINHARD, California’s Proposition 69: A Dangerous Precedent for Criminal DNA Databases. JL Med & Ethics. 2005; 33(2)s.279–293, .(Erişim Adresi: <https://tr.m.wikipedia.org>.)

²²² SIMONCELLI - STEINHARD, s.279–293.

2007 yılında Amerikan Kongresine sunulan ancak kabul edilmeyen bir tasarıda çocuklara karşı şiddet ve cinsel nitelikli suçlardan mahkum olan suçlular için ayrı bir DNA veri bankası kurulması teklif edilmiştir²²³. İleride farklı suçlu tipleri için kurulabilecek bu tarz veri bankaları, kuşkusuz genetik bilimine ciddi imkanlar sunacaktır. Ancak bu veriler üzerinde yapılan araştırmalar, toplumda yaygın olarak görülebilen bazı özelliklerin (renk, boy, saç ya da göz rengi gibi) belirli suçlu profilleriyle eşleştirilmesi riskini doğuracak, böylelikle de benzer tipolojiye sahip kişilerin haksız bir biçimde etiketlenmesine, ön yargı ve ayrımcılığa maruz kalmasına yol açabilecektir.²²⁴

2.2.5.POTANSİYEL SUÇLULUK VE GÖZETLENME

Topluma ya da risk arzettiği düşünülen bazı gruplara yönelik izleme/gözetleme faaliyetleri davranışsal genetik araştırmalarından elde edilen bulguların diğer bir tartışmalı kullanım alanıdır²²⁵. Teknoloji, güvenlik alanında giderek daha yaygın ve etkin bir biçimde kullanılmaktadır. Birçok ülkenin güvenlik birimleri kurdukları kamera sistemleriyle kayda değer bir izleme faaliyeti icra etmektedir. Ülkemizdeki mobese sistemine benzer uygulamalar diğer birçok ülkede de aktif biçimde kullanılmaktadır. Suçu henüz gerçekleşmeden yok etme amacı güden önleyici polislik uygulamaları giderek artmaktadır.

Bu uygulamaların, ilerleyen dönemlerde genetik araştırmalardan elde edilecek verilerle daha farklı boyutlara taşınabileceğinden endişe edilmektedir. Geçmişte suç/sapma davranışı göstermiş kişilerin belirlenip kategorize edilmeleri ve gelişmiş

²²³ Save Our Children: Stop the Violent Predators Against Children DNA Act of 2007, Erişim Adresi: <https://www.govtrack.us/congress/bills/110/hr252> , (01.01.2019).

²²⁴ BERRYESSA et al, s.6.

²²⁵ Nicholas ROSE, “Screen and intervene: governing risky brains”, **History of the Human Sciences**, Vol 23, Issue 1, 2010, s.79-105.

teknolojik imkanlar sayesinde daha yoğun bir gözetime maruz kalmaları (ve bazı haklardan mahrum bırakılmaları) mümkün olabilecektir. Örneğin İngiltere’de geçmiş yıllarda başlatılan bir gözetleme uygulaması yakın zamana dek sürdürülmüştür. 1998 yılında çıkarılan “Suç ve Düzensizlik Yasası” kapsamında uygulanan “Antisosyal Davranış Emirleri” geçmişte suç davranışı (suçların yanı sıra dilencilik, intihar teşebbüsü, ırkçılık gibi davranışlar da dahil olmak üzere) sergilemiş kişilerin gelecekte benzer davranışlar sergilemelerini önlemek amacıyla çeşitli kısıtlamalar (belirli yerlere gitmekten alıkoymak, bıçak vb. şeylerin alımını yasaklamak gibi) getirmiş ve yine bu çerçevede bahse konu kişiler güvenlik birimleri tarafından -toplumun diğer üyelerine göre- daha yakından izlenmişlerdir.²²⁶ Bu uygulama, kişi özgürlüklerini soyut tehlikelere/risklere dayalı olarak sınırladığı ve özel hayatın gizliliğine müdahale oluşturduğu gerekçesiyle eleştirilmiştir.

Diğer taraftan, suç davranışının biyolojik kökenli olduğuna dair bir anlayışın sonucu olarak, toplumun tüm üyelerine ait genetik bilgilerin (DNA gibi) toplanması, bu veriler üzerinde inceleme yapılması, gelecekte suç işleme potansiyeli taşıyan, diğer bir ifadeyle genetik kodları itibariyle suç işlemeye meyilli olan kişilerin belirlenmesi ve bu kişilere yönelik olarak bazı düzenlemelerin gündeme gelmesi mümkündür.²²⁷ Henüz bir suç işlememiş kişilerin, biyolojik özelliklerine göre sınıflandırılarak farklı muamelelere tabi tutulmaları ve bir takım temel haklardan mahrum bırakılmaları, insan hakları açısından ciddi ihlallere yol açabilecek niteliktedir.

2.2.6.AKIL HASTALIĞI VE ETİKETLENME

Temyiz kudretini ortadan kaldıran ve genellikle kendine zarar verme biçiminde dışa vuran “akıl sağlığından yoksunluk” ile başka insanlara zarar verme biçiminde

²²⁶ BERYESAA et al, s.7.

²²⁷ ROSE, s.79-105.

gerçekleşen “suç davranışı” arasındaki belirsiz ilişki önem arz etmektedir. Akıl sağlığı (beyin fonksiyonlarındaki bozukluk) ile şiddet davranışı arasında bağlantı olduğunu iddia eden araştırmalar bulunmaktadır. Bu konuya ilişkin bilimsel nitelikteki araştırmaları derleyen bir makaleye göre, akıl sağlığı ile şiddet davranışı sergileme ihtimali arasında bir bağdan söz etmek mümkündür.²²⁸ Ancak bu durumu bir neden-sonuç ilişkisi olarak yorumlamak doğru olmayacaktır. Çünkü diğer araştırmalar akıl hastalığının, şiddet davranışı sergilemek için gerekli ve/veya yeterli bir unsur olarak sunulamayacağını belirtmektedir.²²⁹ Akıl hastalığı olan bireylerin şiddet davranışı sergileme ihtimalini etkileyen esas faktör uyarıcı/uyuşturucu madde kullanımıdır.²³⁰

Bu tür araştırmaların, geçmişte iddia edildiği gibi, suç davranışını sergileyen bireylerin akli melekelerinde sorun olduğu, dolayısıyla suç davranışını sergileyen bireyin kendini tam olarak kontrol edemediği (serbest iradesinin sınırlı olduğu) şeklindeki hatalı önermelere yol açabileceği düşünülmektedir²³¹. Nitekim suç davranışının akıl sağlığı ile ilişkilendirilmesi, bizi ceza adaleti bakımından kişinin temyiz kudretinin kısıtlı olduğu ve suçtan kaçınamayacağı sonucuna götürebilir. Böylece suç davranışı bireyin özgür iradesinin bir sonucu (tercihi) olarak görülmekten ziyade akıl sağlığından ileri gelen kaçınılmaz (ve kabul edilebilir) bir durum olarak yorumlanabilir. Oysa ki, modern toplum düzeni suç davranışını kabul edilemez görmekte ve yaptırıma tabi tutmaktadır. Bu nedenle suç davranışının akıl sağlığıyla bağlantılı olduğu iddiası tepki çekmektedir.

²²⁸ Edward P. MULVEY, Assessing the Evidence of a Link Between Mental Illness and Violence, 2006, Erişim Adresi: <https://ps.psychiatryonline.org/doi/abs/10.1176/ps.45.7.663>, (02.09.2019).

²²⁹ Heather STUART , “Violence and mental illness: an overview”, **World Psychiatry**, 2003 Jun; 2(2), s. 121–124.

²³⁰ MULVEY, s. 663.

²³¹ BERRYSSA et al, s. 7.

Ayrıca suç davranışı sergileyen bireylerin toplum tarafından yaftalanması başka olumsuz sonuçlar da doğuracaktır. Araştırmalar, antisosyal davranış sergilediği için “suçlu” olarak damgalanan/etiketlenen gençlerin, hayatlarının ilerleyen dönemlerinde bu etiketin olumsuz sonuçlarıyla karşılaştıklarını ve onların nasıl bir insan olacağına etki ettiğini göstermektedir.²³² Genç yaşlarda hatalı bir davranışta bulunmanın bedeli, yaftalanmak suretiyle hayat boyu devam edecek bir cezaya dönüşmemelidir. Bu durum kişi hakları açısından kabul edilemezdir.

2.2.7.KUSUR VE CEZAI SORUMLULUK

Modern ceza hukuku “kusur” unsurunu cezalandırma için zorunlu kılmaktadır. İşlenen fiilden failin sorumlu tutulup tutulmayacağını belirlemek için kusurun varlığı aranmaktadır.²³³ Ceza hukukuna göre, iki olgunun mevcudiyeti kusurun varlığını gösterir; algılama yeteneği ve irade yeteneği.²³⁴ Algılama yeteneği kişinin yaptığı eylemin sonuçlarını anlayabilecek bilince sahip olması, iyi ile kötüyü ayırt etmesidir.²³⁵ İrade yeteneği ise kişinin fiili işlediği esnada hareketlerini serbest olarak tayin etme, yönlendirme kudretine sahip olmasıdır.²³⁶ Türk Ceza Kanunu’nda, kusurun cezai sorumluluk bakımından önemi “... işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması halinde ceza sorumluluğu yoktur.” (TCK m.31/2) şeklinde belirtilmiştir.

²³² MS ADAMS, CT ROBERTSON,P. GRAY-RAY, MC RAY,“Labeling and delinquency”, **Adolescence**, 2003;38:171–186. [PubMed: 12803461]; Farrington DP. The effects of public labeling. *British Journal of Criminology*. 1977; 17, s.112–125.

²³³ Selami TURABI,“ Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Haller”, **TBB Dergisi**, s. 268-288, Erişim Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-101-1205>, (01.09.2019).

²³⁴ İzzet ÖZGENÇ, **Türk Ceza Hukuku Gazi Şerhi.**, Seçkin Yayıncılık, Ankara. 2005.

²³⁵ M. E. ARTUK ve diğerleri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008.

²³⁶ Hakan HAKERİ, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Astana Yayınları, Ankara, 13. Baskı, 2018, s. 180-230.

Dolayısıyla ceza yargılamalarında hakimler, suça konu eylemi gerçekleştiren kişinin vücudunda/beyninde ne olup bittiğiyle, ne tür hormonlar salgılandığıyla ilgilenmemektedir. Dışarıdan bakıldığında eğer herhangi bir akıl sorunu yoksa kişi “cezalandırılabilir” görülmektedir. Bununla birlikte ceza hukukundaki “özgür irade” kavramının, genetik alanında yapılan araştırmalardan etkilenme ihtimali söz konusudur. Nitekim, davranışsal genetik alanında yapılan araştırmaların, yakın gelecekte spesifik gen ya da genlerin kişinin suça konu davranışına neden olduğunu ortaya koymaları durumunda, kişisel kusur (sorumluluk) ve ceza arasında genel kabul gören illiyet bağının yeniden tartışılması/tanımlanması gündeme gelebilecektir.²³⁷

Bu durumda, kişinin, sahip olduğu ve kontrolünde olmayan genlerin etkisiyle işlemiş olduğu bir suç (özgür iradesinin bulunmadığı) yüzünden cezalandırılması problem teşkil edecektir. Böylece modern ceza hukukunun en temel ilkelerinden biri olan “kusur” unsuru radikal bir değişime uğrayacaktır. Ceza yargılamaları da amaç ve kapsam bakımından bu değişimden ciddi biçimde etkilenecektir.

Ceza hukukunun mevzuat ve içtihat olarak oluşturulmasında ülkede yaşanan politik koşullar, değişim ve sorunlar önem arz etmektedir. Yaşanan bu değişimler ceza hukukunu etkileyerek, devletlerin yapısına göre baskıcı ya da özgürlükçü normların oluşmasına neden olmaktadır.²³⁸ Her ne kadar, davranışsal genetik çalışmaları, ceza adalet sistemini etkileyecek nitelikte deterministik bir yaklaşımı şimdilik desteklemiyor olsa da²³⁹, bu durumun hep böyle devam edip etmeyeceği belli değildir. Kaldı ki, son yıllarda özellikle ABD’deki ceza yargılamalarında genetik yapının suç işlemeye neden

²³⁷ BERRYSSA et al, s. 10.

²³⁸ Türkan YALÇIN, “Ceza Hukuku-Politika ilişkisi ve TCK’nın 301. maddesi Bağlamında Düşünce Özgürlüğü Sorunu”, **HFSA**, s.96-111, Erişim Adresi:<http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA15-Sancar.pdf>, (01/09/2019).

²³⁹ S. MORSE, “Genetics and Criminal Responsibility”, **Trends in Cognitive Science**, 2011; 15(9), s.378–380. Erişim adresi; https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1088&context=neuroethics_pubs , (08.08.2019).

olduğuna dair savunmalarda artış gözlenmektedir.²⁴⁰ Bu savunmalarda ön plana çıkan husus sanığın suç işlemesine neden olan bazı özelliklerinin (agresiflik, öfke, umursamazlık, madde bağımlılığı gibi) genetik faktörlerden kaynaklandığıdır.²⁴¹ Jüri ve hakimler, bu tür savunmaları, cezai sorumluluğun ortadan kalkması bakımından henüz yeterli görmemektedir. Ancak diğer taraftan genetik temelli delillerin sanığın alacağı cezayı kısmen de olsa etkilediğı belirtilmektedir.²⁴²

Bu konuda gündeme gelebilecek diğer bir problem ise bahse konu genetik/biyolojik temelli delillerin, sanığın aleyhine sonuçlar da doğurabilecek olmasıdır. Çünkü bu tür deliller, jüriyi ve hakimleri, sanığın sahip olduğı özellikler nedeniyle toplum için ciddi bir tehlike arzettiğı düşüncesine sevk ederek, daha uzun süreli hapse yol açabilecektir.²⁴³ Ayrıca bu tür delillerin, mahkemelerde, savunma avukatlarınca usulüne uygun (konuya vakıf olması, hakikate uygun bir şekilde anlatması vb.) olarak anlatılıp anlatılamayacağı da belirsizdir.

2.2.8.RİSK VE TEHLİKE ANALİZİ

Genetik verilere dayalı risk ve tehlike analizinin, ilerde suçluların ceza adalet sisteminde maruz kalacakları uygulama ve yaptırımları kayda değer biçimde etkilemesi söz konusudur. Bu tür analizlerin mahkemelerde adli kapsamda kullanımı uzak bir ihtimal değildir. Nitekim, tümüyle genetik verilere dayalı olmamakla birlikte, ABD’de halihazırda suçlularla ilgili verilecek bir takım kararlarda (ceza miktarı, denetimli

²⁴⁰ Henry T. GREELY- Nita A. FARAHANY, **Neuroscience and the Criminal Justice System**, Vol. 2:451-471 (Volume publication date January 2019), erişim adresi; <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-criminol-011518-024433>, (27.08.2019).

²⁴¹N. FARAHANY- B. WILLIAM, “Behavioural Genetics in Criminal Cases: Past, Present, and Future”, **Genomics, Society and Policy**, 2006; 2(1),s.72–79.

²⁴² Amanda EVANSBURG, “But Your Honor, It's in His Genes - The Case for Genetic Impairments as Grounds for a Downward Departure under the Federal Sentencing Guidelines”, **American Criminal Law Review**, Fall 2001, 38(4), s.1565-1584.

²⁴³L. ASPINWALL, T. BROWN, J.TABERY , “The Double-Edged Sword: Does Biomechanism Increase or Decrease Sentences for Psychopaths? ‘’, **Science.**, 2012; 337(6096), [PubMed: 22904010], s.846-849.

serbestlik, şartlı salıverme, aile içi şiddet suçları, cinsel suçlar vb.) suçlunun risk ve tehlike analizi mahkeme ve jüri üyelerince dikkate alınmaktadır. Bu analizlerde, MAOA geni, XYY kromozomu ve diğer bazı genetik belirteçler de yer bulmaktadır.²⁴⁴ Ancak, risk ve tehlikenin tespiti için kullanılan yöntemlerin bilimsel geçerlilik ve güvenilirliği, mahkeme ve jüri tarafından nadiren inceleme konusu yapılmaktadır.²⁴⁵ Bu durum, özellikle genetik kaynaklı analizlerin ilerde yaygınlaşması ve ağırlığını arttırması dikkate alındığında, endişe yaratmaktadır. Ayrıca, genetik veriye dayalı analizler, mahkeme ve jüri üyelerinde, suçlunun “çok tehlikeli olduğu” algısını güçlendirerek daha yüksek hapis cezası verilmesinin gerekliliğine dair bir kanıya yol açabilecektir.

Yine gelecekte çocukların, suç işleme konusunda taşıdıkları risk ve tehlikeleri tespit etmek üzere davranışsal genetik tarama testleri kullanılabilecektir. Bu tür testlerin ilerde uygulama alanı bulması ve yaygınlaşması bir endişe kaynağıdır. Çünkü bu sebeple çocuklar, suç işleme açısından potansiyel tehlike taşıdıkları gerekçesiyle etiketlenip, izlenebileceklerdir. Kaldı ki belirtilen testlerin ne kadar doğru sonuçlar vereceği de tartışmalıdır. Risk ve tehlike analizlerinin hatalar içermesi her zaman için mümkündür.

2.2.9. BİLİRKİŞİ GÖRÜŞÜNÜN YARGILAMAYA ETKİSİ

Genetik araştırmalara dayalı bulguların/delillerin yargılama süreçlerindeki rolünün artmasının doğal bir sonucu olarak genetik uzmanlarının görüşlerine başvurma durumu ortaya çıkabilecektir. Kişinin genetik özelliklerinin işlediği suçla ilişkili olup olmadığını ortaya koyacak bulguları değerlendirmek, konuya ilişkin yeterli bilgiye sahip olmayan mahkemeler ve jüri açısından ciddi bir zorluk teşkil edecektir.²⁴⁶ Ayrıca ilgili bulguların

²⁴⁴ BERYSAA et al, s.10.

²⁴⁵ E. BEECHER- E. MONAS- E. GARCIA-RILL, ‘‘Genetic Predictions of Future Dangerousness’’, **Law & Contemporary Problems**, 2006; 69, s.301 vd.

²⁴⁶ M. JACOBS, **Testing the Assumptions Underlying the Debate about Scientific Evidence: A Closer Look at Juror Incompetence and Scientific Objectivity**, 25 Conn L Rev. 1992–1993; s.1083–1116.

hangi uzman tarafından nasıl yorumlanacağı, uzman görüşünün ne ölçüde bilimsel olduğu, doğruyu yansıtır yansıtmadığı, aynı delillerin başka uzmanlarca daha farklı yorumlanabilecek olması gibi hususlar da tartışmaya neden olabilecektir.

Öte yandan adli tıp ya da başka bir kuruluşun konuya ilişkin verdiği raporun ya da bilirkişi görüşünün yargılama faaliyetini kayda değer bir biçimde etkilemesi de söz konusudur. Jüri sistemine sahip ülkelerde bu durumun daha ciddi sorunlar oluşturabileceği ileri sürülmektedir. Nitekim, araştırmalar jürinin muhtevasını tam olarak anlayamasa dahi uzmanların mahkemede yaptıkları bilimsel nitelikli sunumlardan bir hayli etkilendiklerini göstermektedir.²⁴⁷ Böylece, yargılanmakta olan sanığın, genetik yapısından kaynaklanan bazı özellikler nedeniyle suça meyletmış olabileceğini anlatan bir uzman, özellikle jüriyi ciddi biçimde etkileyebilecektir. Bu durumda sanığın cezai sorumluluğunun tespiti ve alacağı ceza daha karmaşık ve tartışmalı bir hal alacaktır.

Bununla birlikte genetik delillerin medyada ve kamuoyunda nasıl yankı bulacağı da önemlidir. Bahse konu deliller basında konunun uzmanı olmayan kişilerce haberleştirilecek ve kamuoyu algısı oldukça yanlış/tafırlı bir biçimde oluşabilecektir. Henüz suçluluğu kesinleşmeyen, belki de beraat edebilecek bir kişi, peşinen suçlu ilan edilebilecek, yargılama sonucunda aklansa bile kendisine yapışan etiketten tam olarak kurtulamayabilecektir.

²⁴⁷S.IVKOVIC- Hans V. JURORS , ‘‘Evaluations of Expert Testimony: Judging the Messenger and the Message’’, **Law & Social Inquiry**, Apr; 2003, 28(2), s.441–482.

S O N U Ç

Suç davranışının nedenine dair farklı tezler ileri süren çok sayıda teori geliştirilmiştir. Bu teorilerden bazıları suçu açıklamak üzere bireysel farklılıklara veya suçlunun biyolojik yapısına odaklanmış, diğer bazıları ise suçu daha çok sosyolojik/çevresel faktörlerde aramıştır. Altı çizilmesi gereken husus, güçlü ve zayıf yanları bulunan söz konusu teorilerden hiçbirinin, tek başına suç davranışını açıklayamadığıdır. Dolayısıyla insanların neden suç işlediklerini daha iyi anlamak/açıklamak ve böylece daha etkili suç önleme politikaları geliştirmek için çok-disiplinli bir yaklaşımın benimsenmesi gerektiği söylenebilir.

İnsanların hem genlere sahip biyolojik bir organizma hem de toplum içerisinde yaşayan sosyal bir varlık olduğu gerçeğinden hareket eden biyososyal yaklaşım, suç davranışının anlaşılabilmesi için bu iki faktörün birlikte ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Suçluluğu incelerken biyoloji, moleküler genetik, davranışsal genetik, biyokimya, nöroloji ve psikiyatri gibi alanlarda yapılan nitelikli bilimsel araştırmaları dikkate almak gerektiğine inanan bu yaklaşım, biyolojiyi dışlamanın veya sosyolojiyi görmezden gelmenin kriminoloji alanındaki ilerlemeye herhangi bir katkı

sunmayacağını belirtmektedir.

Son yıllarda gelişmiş bilimsel tekniklere dayalı olarak yapılan araştırmalar, beyindeki fonksiyon bozuklukları, hormonlar, kalp atış hızı ve deri iletkenliği gibi bazı biyolojik belirteçlerin bireyde suça eğilimli bir kişiliğin ya da özelliklerin gelişmesine katkı sunabileceğini göstermektedir.

Davranışların, fiziksel özellikler (boy, ten ve göz rengi vb.) gibi kalıtsallık içerip içermediğini inceleyen davranışsal genetik çalışmaları, kişinin suça meyletme ihtimalini artıran bazı davranış ve özelliklerin (impulsivite, öfke, hiperaktivite/dikkat eksikliği, düşük IQ, duyarsızlık, empati yoksunluğu, heyecan arzusu vb.) belirli bir ölçüde kalıtsallık içerdiğini işaret etmektedir. 100'den fazla davranışsal genetik çalışmasına göre bu oran yaklaşık %50'dir. Ancak bu durum, suçun %50 oranında kalıtsal olduğu manasına gelmemektedir. Çünkü bu özelliklerin –suç işleme riskini arttırsa da– doğrudan suç işlemeye neden olduğunu söylemek tam olarak mümkün değildir.

Davranışlar üzerinde hangi gen ya da genlerin etkili olduğunu bulmaya çalışan moleküler genetik çalışmaları ise tek başına suça neden olan herhangi bir gen tespit edememekle birlikte, genlerin, suça meylettiren özelliklerin gelişmesine kayda değer oranda etki ettiğini göstermektedir. Nihayetinde, genelde kişilik ve davranış, özelde ise suçlu kişilik ve suç davranışıyla ilgili olarak yapılan nitelikli bilimsel çalışmalar, bireyin sahip olduğu kalıtsallık içeren bazı biyolojik, nörolojik ve hormonal hususiyetlerin belirli bir oranda suç davranışına etki ettiğine işaret etmektedir. Bu etki ağırlıklı olarak bahse konu özelliklerin çevreyle girdiği etkileşim sonucunda ortaya çıkmaktadır. Genetiğin, davranış/özellik üzerindeki etkisi çevresel koşullara göre artmakta veya azalabilmektedir.

Bu noktada devreye başta aile olmak üzere okul, arkadaş, mahalle ortamı, yetiştirme

tarzı, sosyalleşme süreci gibi sosyolojik etkenler girmektedir. Biyososyal yaklaşımı benimseyenlere göre, hangi genetik (biyolojik) özelliklerin ne tür çevresel koşullarda çocuğa olumsuz etki edeceğini bilmek, risk altındaki çocukları tespit ederek onlara daha uygun/pozitif çevresel koşullar sunulmasına imkan sağlayacak, böylece bilimsel tabanlı suç önleme politikaları geliştirilmesine de katkı verecektir.

Nitekim biyososyal kriminologlar, uzun yıllardan beri uygulanan suç önleme politikalarının başarısız olduğunu, çünkü bu politikaların suçun biyolojik kökenlerini dikkate almadığını iddia etmektedirler. Örneğin, beyinde meydana gelen hasarların ve/veya zayıf beyin fonksiyonlarının saldırgan davranışa neden olduğunu kanıtlayan çalışmalar, bu tarz sıkıntılar yaşayan suçluların cezai tedbirler yoluyla caydırılamayacağını, esasen tedavi edilmeleri gerektiğini göstermektedir. Bu doğrultuda, erken dönemde yapılacak önleyici nitelikteki müdahaleler (doğum sonrası beyin taraması gibi) ve alınacak bazı tedbirler (tedavi, kişiye iyi bir çevre sunma, devlet/STK desteği vb.) sayesinde biyolojik risk faktörlerini ortadan kaldırmak ya da bireye en az zarar verecek hale getirmek mümkün olacak, böylelikle suç daha ortaya çıkmadan önlenilebilecektir.

Ancak, karşıt tezler, meselenin bu kadar basit olmadığını, biyososyal yaklaşımın üzerine bina edildiği ana düşüncenin (biyolojinin suç davranışına önemli ölçüde etki ettiği), özellikle insan hakları bağlamında etik ve yasal açıdan önemli sorun ve tartışmalara yol açacağını belirtmektedir. Bu açıdan, biyososyal kriminolojiye, suç davranışını biyolojik kökenlerde araması nedeniyle akademik çevrelerde bir eleştiri söz konusudur. Bu karşıtlığın temelinde, geçmişte yaşanan öjenik hareketler ve Nazi uygulamaları yer almaktadır.

Buna ek olarak, biyososyal kriminolojiye yönelik eleştirilerde, bu yaklaşımı benimseyen araştırmacıların halihazırda iyiniyetle ileri sürdükleri argümanların,

ilerleyen dönemlerde özellikle popülist politikacılar/yönetimler tarafından yanlış uygulamaları gerekçelendirme ve meşrulaştırma amaçlı kullanılabileceği, bu kapsamda ırkçı, cinsiyetçi, azınlık ve yabancı karşıtı uygulamaların gündeme gelebileceği, böylelikle ciddi boyutlarda insan hakları ihlallerinin yaşanabileceği dile getirilmektedir. Benzer düşüncelerin geçmişte yol açtığı trajediler, konuya ilişkin endişeleri canlı tutmaktadır.

Suçun kaynağını bireysel özelliklerde arayan bir anlayışın, çözümü bireye müdahale de göreceği, bu çerçevede suçun önlenmesi (kamu yararı) adına bireylere yönelik önleyici mahiyette bir takım tıbbi/genetik müdahalelere başvurulabileceği ifade edilmektedir. Bu tür müdahalelerin kapsamı, ne ölçüde gerekli olduğu, gerekli olup olmadığına kimin karar vereceği, nasıl etkiler/sonuçlar doğuracağı gibi hususlar tartışma yaratmaktadır. Nitekim, hangi genin ya da biyolojik özelliğin suça ne ölçüde etki ettiği bilinmemektedir. Dolayısıyla neden-sonuç ilişkisi tam olarak ortaya konulamayan bir durumda, önleyici müdahaleleri ya da tedavi mekanizmalarını devreye sokmanın yanlış uygulamalara ve geri dönülmez nitelikte hak ihlallerine neden olacağı endişesi ortaya çıkmaktadır.

Özellikle tıp ve teknoloji alanındaki hızlı gelişmeler dikkate alındığında, yakın gelecekte, suç işleyen veya suç işleme riski taşıdığı belirlenen kişilere yönelik olarak, farmakolojik ilaçlar ya da beyin görüntüleme uygulamaları yardımıyla, davranışların değiştirilmesi ve/veya dönüştürülmesi fikri güç kazanabilecektir. Toplumsal düzen amacıyla, henüz suç davranışı sergilememiş olsa dahi, sahip olduğu bir takım hastalıklar/özellikler nedeniyle kişinin ruhsal ve fiziksel bütünlüğüne yönelik zorunlu müdahaleler yasal bir zemine kavuşabilecektir.

Genetik ve suç arasındaki ilişkinin, medya tarafından daha çok sansasyonel boyutlarıyla ele alındığı göz önünde bulundurulduğunda, kamuoyunda hatalı algı ve

düşünceler oluşabilecek ve bu durum hak ihlallerine yol açabilecek popülist politikalara kamuoyu desteği sağlamak amacıyla kullanılabilir. Yine genetik-suç ilişkisinin, olduğundan farklı bir şekilde yansıtılması, özellikle toplumdaki azınlıklara, dezavantajlı ve yoksul kesimlere yönelik kabul edilemez uygulamalar ile hiyerarşik/sınıf temelli ve adil olmayan (ırkçı ve ayrımcı) toplum düzenlerine meşruiyet kazandırma amaçlı kullanılabilir.

Bazı genetik çalışmalarında, antisosyal davranışın ırka ve cinsiyete göre anlamlı farklılıklar gösterip göstermediğinin incelenmiş olması nedeniyle, biyososyal yaklaşımın, ceza adalet sisteminde, ırkçılık ve cinsiyetçilik temelli problemleri/riskleri artırıcı bir rol oynayacağından endişe edilmektedir. Örneğin araştırmalar erkeklerin şiddet suçlarına daha meyilli olduklarını göstermektedir. İnsan hakları temelli eleştiriler, bu tarz verilerin erkek şiddetini meşrulaştırma amaçlı kullanılabilmesine yöneliktir.

Genetik araştırmaların, ceza adalet sisteminde özel hayatın gizliliğini ihlal edecek nitelikte kullanılma potansiyeli, insan hakları açısından diğer bir endişe kaynağıdır. Ceza adalet sisteminde işleme maruz kalan şüpheli/sanık/hükümlülere ilişkin genetik verilerin toplanması ve bu verilerin kişilerin mahremiyetini ihlal edecek biçimde kullanılması riski söz konusudur. Ayrıca, suç davranışının biyolojik kökenli olduğuna dair bir anlayışın sonucu olarak, toplumun tüm üyelerine ait genetik bilgilerin (DNA gibi) toplanması, bu veriler üzerinde inceleme yapılması, gelecekte suç işleme potansiyeli taşıyan kişilerin belirlenmesi ve bu kişilere yönelik bazı düzenlemelerin gündeme gelmesi mümkün olacaktır.

Genetik araştırmalarında elde edilen bulguların, toplumun geneline ya da risk arzettiği düşünülen bazı gruplara yönelik izleme/gözetleme faaliyetleri kapsamında kullanılması ve bu çerçevede önleyici polislik uygulamalarının daha farklı boyutlara taşınması da ihtimal dahilindedir. Yine gelecekte çocukların, suç işleme konusunda

taşıdıkları risk ve tehlikeleri tespit etmek üzere davranışsal genetik tarama testleri kullanılabilecektir. Bu tür testlerin ileride uygulama alanı bulması ve yaygınlaşması da diğer bir endişe kaynağıdır. Çünkü bu şekilde çocuklar, suç işleme açısından potansiyel tehlike taşıdıkları gerekçesiyle etiketlenip, izlenebileceklerdir.

Sonuç olarak, biyoloji ve suç davranışı arasındaki ilişkiyi inceleyen bilimsel nitelikteki araştırmalar giderek artmaktadır. Bu araştırmalardan elde edilen bulgular, yeni suç teorilerinde yoğun bir şekilde kullanılmakta ve böylece kriminoloji alanında teorik açıdan önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Teorideki bu değişimin, mevcut ceza adalet sistemlerini nasıl etkileyeceği, pratikte nasıl sonuçlar doğuracağı ise henüz belirsizdir. İstenmeyen sonuç, bahse konu araştırma ve bulguların, insan hak ve özgürlüklerini sınırlayıcı/ihlal edici bir biçimde kullanımıdır. Diğer taraftan, biyososyal yaklaşım tarafından ileri sürülen ve bilimsel verilerle desteklenen görüşlerin, niyet okuyuculuğuna varan bir boyutta toptan reddedilmesi de doğru olmayacaktır.

KAYNAKÇA

ADAMS Jill U., “Manipulating the human genome”, **CQ Researcher**, 2015, 25, S. 529-552. Erişim Adresi:

<https://library.cqpress.com/cqresearcher/document.php?id=cqresrre2015061900>, (08.09.2019).

ADAMS MS, CT ROBERTSON,P. GRAY-RAY, MC RAY,“Labeling and delinquency”, **Adolescence**, 2003;38:171–186. [PubMed: 12803461]; Farrington DP. The effects of public labeling. *British Journal of Criminology*. 1977; 17, s.112–125.

AKINCI Füsün Sokullu, **Kriminoloji**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 2014.

ALGAN Bülent-Müberra ALGAN, “Eğitim Hakkı ve Özgürlüğü Bağlamında Eğitim Hizmetlerinin Ruhsat Usulü İle Özel Kişilere Gördürülmesi”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C. XVII, Y.2013, Sa.3, s. 147-194.

ARTUK M. E. ve diğerleri, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Adalet Yayınevi, Ankara, 2008.

ASPINWALL L., T. BROWN, J.TABERY , “The Double-Edged Sword: Does Biomechanism Increase or Decrease Sentences for Psychopaths? ‘’, **Science.**, 2012; 337(6096), [PubMed: 22904010], s.846-849.

BALTER Karen E., **Biosocial criminology Versus the Constitution**, All Regis University Theses, 2018.

BEAVER Kevin, “*Nonshared environmental influences on adolescent delinquent involvement and adult criminal behavior*”, **Criminology**, 46(2), 2008, s.341-369.

BEAVER K. M., M. DELISI, M.G. VAUGHN, J.P. WRIGHT, “The Intersection Of Genes and Neuropsychological Deficits In The Prediction Of Adolescent Delinquency and Low Selfcontrol”, **International Journal Of Offender Therapy and Comparative Criminology**, 54(1), 2010, s. 22-42.

BEECHER E. - E. MONAS- E. GARCIA-RILL,“Genetic Predictions of Future Dangerousness”, **Law & Contemporary Problems**, 2006; 69, s.301-341.

BERRYESSA Colleen M., Nicole A.MARTINEZ-MARTIN, Megan A. ALLYSE,“Ethical, Legal and Social Issues Surrounding Research on Genetic Contributions to Anti-Social Behavior”, **Aggress Violent Behav**, 18(6), 2013.

BIRCH D., Crime, genetics link not found Conference closes amid unusual quiet after weekend protest. *Baltimore Sun*. 09. 25. 1995, http://articles.baltimoresun.com/1995-09-25/news/1995268062_1_genetics-violence-genes-exist (06/07/2019).

BOOTH Alan - Wayne OSGOOD, “*The Influence Of Testosterone On Deviance In Adulthood: Assessing and Explaining the Relationship*”, **Criminology**, 31, 1993, s. 93-117.

BROOKS J. -GUNN, P.K. KLEBANOV, F. LIAW, D. SPIKER, “Enhancing the development of low-birthweight, premature infants: Changes in cognition and behavior over the first three years”, **Child Development**, 64(3), 1993, s. 736-753.

BUBLITZ Jan Christoph, Freedom of Thought in the Age of Neuroscience, **Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie**, 2014, ERIŞİM ADRESİ: https://www.researchgate.net/profile/Christoph_Bublitz/publication/261950057_Freedom_of_Thought_in_the_Age_of_Neuroscience/links/55e5d32008aec74dbe74db32/Freedom-of-Thought-in-the-Age-of-Neuroscience.pdf, (21.09.2019).

BYRD Amy - Stephen MANUCK, “MAOA, childhood maltreatment, and antisocial behavior: meta-analysis of a interaction”, **Biological Psychiatry**, 75(1), 2013, s. 9-17.

CADORET Remi -Colleen CAIN - Raymond CROWE, “Evidence for gene-environment interaction in the development of adolescent antisocial behavior”, **Behavior Genetics**, 13(5), 1983, s. 301-310.

CARRIER Nicolas - Kevin WALBY, “Ptolemying Lombroso: The pseudo-revolution of biosocial criminology”. **Journal of Theoretical and Philosophical Criminology**, 6(1), 2014, s. 1-45.

CASPI Avshalom – Joseph McCLAY - Terrie MOFFIT - Jonathan MILL – Judy MARTIN, Ian CRAIG – Alan TAYLOR – Richie POULTON, “Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children”, **Science**, 297(5582), 2002, s. 851-854.

CASPI Avshalom - Terrie MOFFIT, “When do individual differences matter? A paradoxical theory of personality coherence”, **Psychological Inquiry**, 4, 1993, s. 247-271.

CHRISTIANSEN Karl, “Preliminary Study of Criminality Among Twins”, **Biosocial Bases of Criminal Behavior**, (Ed. MEDNICK, AS. - CHRISTIANSEN, K.), Gardner Press, New York, 1977.

CONROD P.J., N. CASTELLANOS-RYAN, J.STRANG, “Brief, personality-targeted coping skills interventions and survival as a non-drug user over a 2-year period during adolescence”, **Archives of General Psychiatry**, 67(1), 2010, s. 85-93.

COYNE Michelle – John Paul WRIGHT, “**Nature versus Nurture**”, 2013, Erişim Adresi: <http://www.oxfordbibliographies.com/view/document/obo-9780195396607/obo-9780195396607-0163.xml>, (12.06.2019).

CULLEN Francis - Robert AGNEW-Pamela WILCOX, **Criminological Theory: Past to Present: Essential Readings**, Sixth Edition, New York: Oxford University Press, 2017, s.50-100.

CULLEN Francis, “Foreword”, **Biosocial Criminology: New Directions In Theory And Research**, (Ed.) Anthony Walsh - Kevin Beaver, NY: Routledge, New York, 2009, s. xv-xvii.

CURA Duygu Onur -Tufan ÇANKAYA, “Genetik Faktörlerin Şiddet Davranışı Üzerine Etkisi”, **Dokuz Eylül Üniversitesi Tıp Bilimleri Dergisi**, Cilt 31, Sayı 2, 2017,s. 97-102

DILALLA Lisabeth Fisher - Irving I. GOTTESMAN, “Biological and Genetic Contributors to Violence- Widom’s Untold Tale”, **Psychological Bulletin**, Vol.109, No.1, 1991, s. 125-129.

DOLU Osman, **Suç Teorileri**, Global Politika ve Strateji Yayınları, Ankara, 2015.

DOUGLAS Thomas , Pieter BONTE, Farah FOCQUERT, Katrien DEVOLDER and Sigrid STERCKX, “Coercion, Incarceration, and Chemical Castration: An Argument From Autonomy”, **Journal of Biomedical Inquiry**, 2013; 10(3), s. 393–405.

DOYLE O., C.P. HARMON, J.J. HECKMAN & R.E. TREMBLAY, “Investing in early human development: Timing and economic efficiency”, **Economics and Human Biology**, 7, 2009, s.1–6.

DÖNMEZER Sulhi, **Kriminoloji**, Beta Yayınevi, İstanbul, 1994, 8. Bası.

DÖNMEZER Sulhi,” Uyuşturucu maddelerin Hukuk ve Kriminoloji ile İlgili bazı yönleri”, Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/96865>, s.1-14, (01.09.2019).

EGLI N., M.PINA, P. SKOVBO CHRISTENSEN, M. AEBI, M. KILLIAS, **Effects of drug substitution programs on offending among drug-addicts.**, Campell Collaboration, 2009.

ELLIS Lee, “A Theory Explaining Biological Correlates of Criminality”, **European Journal of Criminology**, 2(3), London, 2005, s. 287-315.

ELLIS Lee - Shymal DAS - Hasan BUKER, “Androgen-promoted physiological traits and criminality: A test of the evolutionary neuroandrogenic theory”, **Personality and Individual Differences**, 44, 2008, s. 701-711.

ELLIS Lee - Anthony WALSH, “Crime, delinquency, and intelligence: A review of the worldwide evidence”, **The scientific study of general intelligence: Tribute to Arthur R. Jensen**, (Ed. H. NYBORG), Elsevier Publishing, New York, 2003.

EVANSBURG Amanda, “But Your Honor, It's in His Genes - The Case for Genetic Impairments as Grounds for a Downward Departure under the Federal Sentencing Guidelines”, **American Criminal Law Review**, Fall 2001, 38(4), s.1565-1584.

FARAHANY N. - B. WILLIAM, “Behavioural Genetics in Criminal Cases: Past, Present, and Future”, **Genomics, Society and Policy**, 2006; 2(1),s.72–79.

FARRINGTON D.P., "Developmental criminology and risk-focused prevntion", **The Oxford handbook of criminology**, (Ed. M.MAGUIRE, R.MORGAN, R.REINER), Vol.4, UK: Oxford University Press, Oxford,2007, s. 657-701.

GREELY Henry T. - Nita A. FARAHAANY, **Neuroscience and the Criminal Justice System**, Vol. 2:451-471 (Volume publication date January 2019), Erişim Adresi: <https://www.annualreviews.org/doi/10.1146/annurev-criminol-011518-024433>, (27.08.2019).

HABERMAS Jürgen, **İnsan Doğasının Geleceği**, Çev. Kaan ÖKTEN, Everest Yayınevi, 2003.

HAKERİ Hakan, **Ceza Hukuku Genel Hükümler**, Astana Yayınları, Ankara, 13. Baskı, 2018.

HANNAY, Timo, 2014:What scientific idea is ready for retirement?, Erişim Adresi: <https://www.edge.org/response-detail/25365/>, (10.10.2019.)

HUDOC, Nolan v. Russia (App. 2512/04) Jud. 12 Feb. 2009, para 61. Erişim Adresi: [https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91302#{%22itemid%22:\[%22001-91302%22%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/rus?i=001-91302#{%22itemid%22:[%22001-91302%22%22]}), (17.08. 2019).

HÜRRİYET , Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/suc-geni-bulundu-88792>, (10.06.2019).

IVKOVIC S.- Hans V. JURORS , "Evaluations of Expert Testimony: Judging the Messenger and the Message", **Law & Social Inquiry**, Apr; 2003, 28(2), s.441–482.

JACOBS M., **Testing the Assumptions Underlying the Debate about Scientific Evidence: A Closer Look at Juror Incompetence and Scientific Objectivity**, 25 Conn L Rev. 1992–1993; s.1083–1116.

JACOBSON Kristen – David ROWE, "Genetic and environmental influences on the relationships between family connectedness, school connectedness, and adolescent depressed mood: sex differences", **Developmental Psychology**, 35 (4), 1999, s. 926-939.

KENDALL P.C., M.REBER, S.MCLEER, J. EPPS, K.R. RONAN, " Cognitive-behavioral treatment of conduct-disordered children", **Cognitive Therapy and Research**, 14(3), 1990, s. 279-297.

KOOB G.F.-M. LE MOAL, Plasticity of reward neurocircuitry and the 'dark side' of drug addiction", **Nature Neuroscience**, 8(11), 2005, s. 1442-1444.

LANDERBERG N.A.- M.W. LIPSEY, " The positive effects of cognitive-bahavioral programs for offenders: A meta-analysis of factors associated with effective treatment", **Journal of Experimental Criminology**, 1(4), 2005, s. 451-476.

LICHTENSTEIN P., L. HALLDNER, J. ZETTERQVIST, A. SJOLANDER, E.SERLACHIUS,S. FAZEL, N. LANGSTROM, H. LARSSON, "Medication for

Attention Deficit–Hyperactivity Disorder and Criminality.”, **The New England Journal of Medicine**, 367, 2012, s. 2006–2014.

MAGILL M.- L.A. RAY, “Cognitive-behavioral treatment with adult alcohol and illicit drug users: A meta-analysis of randomized controlled trials”, **Journal of Studies on Alcohol and Drugs**, 70(4), 2009, s. 516-527.

MCMANUS Michelle A. , Paul HARGREAVES, Lee RAINBOW and Laurence J. ALISON “Paraphilias: definition, diagnosis and treatment”, F100 Prime Reports, 2013:5, s.36, Erişim adresi; https://www.researchgate.net/publication/256765517_Paraphilias_Definition_diagnosis_and_treatment, (17.08. 2019).

MEDNICK Sarnoff - William GABRIELLI - Barry HUTCHINGS, “Genetic Influences in Criminal Convictions: Evidence From an Adoption Cohort”, **Science**, 224, 1984. s. 891-894.

MITCHELL O., D.B.WILSON, D.L. MACKENZIE, **The effectiveness of incarceration-based drug treatment on criminal behaviour: A systematic review**, Campell Collaboration, 2012

MOFFITT Terrie - BRAMMER GL. - CASPI A. - FAWCETT JP. - RALEIGH M. - YUWILER A. - SILVA P., “Whole blood serotonin relates to violence in an epidemiological study”, **Biological Psychiatry**, 43(6), 1998, s. 446-457.

MOFFITT Terrie, “Genetic and Environmental Influences on Antisocial Behaviors: Evidence from Behavioral-Genetic Research”, **Advances in Genetics**, Vol.55, 2005, s. 41-104.

MOFFITT Terrie– Donald LYNAM – Phil SILVA, “Neuropsychological tests predict persistent male delinquency”, **Criminology**, 32, 1994, s.277-300.

MOFFITT Terrie, “Pathways in the Life Course to Crime”, **Criminological Theory:Past to Present**, (ed: F.CULLEN- R. AGNEW), Los Angeles, Roxbury Publishing, (Crime), 2003, s. 450-469.

MOFFITT Terrie E., Avshalom CASPI, Michael RUTTER, Phil A. SILVA, **Sex differences in antisocial behaviour: Conduct disorder, delinquency, and violence in the Dunedin longitudinal study**, Cambridge, UK, Cambridge University Press; 2001, S. 1-278.

MORSE S., “Genetics and Criminal Responsibility”, **Trends in Cognitive Science**, 2011; 15(9), s.378–380. Erişim adresi; https://repository.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1088&context=neuroethics_publications, (08.08.2019).

MULLER-HILL B., “Human behavioural genetics—past and future.”, **Journal of Molecular Biology** 319., 4, 2002, s. 927–929.

MULVEY Edward P., **Assessing the Evidence of a Link Between Mental Illness and Violence**, 2006, Erişim Adresi: <https://ps.psychiatryonline.org/doi/abs/10.1176/ps.45.7.663>, (02.09.2019).

OLDS D., C.R. HENDERSON, R.COLE, J. ECKENRODE, H. KITZMAN, D. LUCKEY, J. POWERS, ‘‘Long-term effects of nurse home visitation on children’s criminal and antisocial behavior: 15-year follow-up of randomized controlled trial’’, **Journal of the American Medical Association**, 280(14), 1998, s. 1238-1244.

ÖZAŞÇILAR Mine, ‘‘ Şiddet Davranışının Nedenlerini Açıklamada Biyolojik Temelli Kuramların Rolü’’, *Türk Psikoloji Yazıları*, Kasım 2016, 19 (Özel Sayı), s. 16-28.

ÖZGENÇ İzzet, **Türk Ceza Hukuku Gazi Şerhi**, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.

ÖZTÜRK Gürkan, ‘‘Nurture ve Nature (Genetik ve Çevre)’’, **Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Dergisi**, 2013-2014, s.18-21, erişim adresi: <http://www.sdplatform.com/Dergi/753/Nurture-ve-nature-Genetik-ve-cevre-.aspx>, (20.08.2018).

PATTERSON G.R., P. CHAMBERLAIN, J.B.REID , ‘‘A comparative evaluation of a parent-training program’’, **Behaviour Therapy**, 13(5), 1982, s. 638-650.

PIQUERO A.R., L.E. DAIGLE, C.GIBSON, N.L. &S.G.TIBBETS , ‘‘ Research note: Are life-coursepersistent offenders at risk for adverse health outcomes? ’’, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 44(2),2007, s. 185–207

PIQUERO A.R., D.P. FARRINGTON, D.S. NAGIN, T.E. MOFFIT, ‘‘Trajectories of offending and their relation to life failure in late middle age: Findings from the Cambridge Study in Delinquent Development’’, **Journal of Research in Crime and Delinquency**, 47(2), 2010, s. 151-173.

PLOMIN Robert, ‘‘The role of inheritance in behavior’’, **Science**, 248, 1990, s. 183-188.

PLOMIN Robert – Avshalom CASPI, ‘‘DNA and personality’’, **European Journal of Personality**, 12, 2001, s. 387-407.

RAINE Adrian, ‘‘The Biological Basis of Crime’’, **Chapter in Crime:Public Policies for Crime Control** , (Ed. J.Q.Wilson and J. Petersilia), ICS Press, Oakland-California, (Control), 2002, s. 43-74.

RAINE Adrian - Jiang Hong LUI, ‘‘Biological Predispositions to Violence and their implications for Biosocial Treatment and Prevention’’, in *Psychology*, **Crime and Law**, 4, 1998, s. 107-125.

RAINE Adrian, ‘‘The Biological Crime: implications for society and the criminal justice system’’, **Revista de Psiquitria do Rio Grande do Sul**, vol.30, no.1, Jan-Apr 2008,(Implications), syf 1-4.

RAINE Adrian, et. all, ‘‘ Policy Implications of Biosocial Criminology: Crime Prevention and Offender Rehabilitation’’,

https://www.researchgate.net/publication/261595842_Policy_Implications_of_Biosocial_Criminology_Crime_Prevention_and_Offender_Rehabilitation, (01.09.2018).

RAINE Adrian - S.A. MEDNICK et al., "Preventing crime and schizophrenia using early environmental enrichment", **Crime and Schizophrenia: Causes and Cures**, (Ed. Adrian Raine), New York, NY: Nova Sciences, 2003.

RAMSDEN S., F.M. RICHARDSON, G. JOSSE, M.S.C. THOMAS, C. ELLIS, C. SHAKESHAFT, et. al "Verbal and non-verbal intelligence changes in the teenage brain", **Nature**, 479, 2011, s.113–116, Aktaran ROCQUE et al, s. 433.

ROSE Nicholas, "Screen and intervene: governing risky brains", *History of the Human Sciences*, Vol 23, Issue 1, 2010, s.79-105.

ROWE David, "Does the Body Tell? Biological Characteristics and Criminal Composition" , **Criminological Theory: Past to Present**, (Ed. CULLEN and AGNEW), Roxbury Publishing, Los Angeles, 2003, (Present), s. 64-73.

ROWE David, **Biology and Crime**, Roxbury Publishing, Los Angeles, 2002.

SATTERFIELD JH., KJ. FALLER, FM. CRINELLA, AM.SCHELL, JM. SWANSON, LD. HOMER, "A 30-year prospective follow-up study of hyperactive boys with conduct problems: adult criminality.", **J Am Acad Child Adolesc Psychiatry**, 2007;46, s.601-610.

SAVE Our Children: Stop the Violent Predators Against Children DNA Act of 2007, Erişim Adresi: <https://www.govtrack.us/congress/bills/110/hr252>, (01.01.2019).

SCHWEINHART L.J, D.P WEIKART, " The High-Scope pre school curriculum comparison study through age 23.", **Early Childhood Research Quarterly**, 12(2), 1997, s. 117-143.

SCHWEINHART L.J, J.MONTIE, Z. XIANG, W.S. BARNETT, C.R. BELFIELD, M. NORES, **Lifetime effects: The HighScope Perry Preschool study through age 40**, MI:HighScope Press, (Monographs of the Highscope Educational Research Foundation, 14), Ypsilanti, 2005.

SCOTT CL, T. HOLMBERG "Castration of sex offenders: prisoners' rights versus public safety", **Journal of American Academy of Psychiatry and Law**, 2003;31(4): s. 502-509.

SEZGİN Deniz, Tıbbileştirme, Toraks Bülteni

<http://www.toraks.org.tr/uploadFiles/book/file/2012014171230-2729.pdf>, (10.06.2019).

SHURE M.B.- G. SPIVACK, "Interpersonal problem-solving in young children: A cognitive approach to prevention", **American Journal of Community Psychology**, 10(3), 1982, s. 341-356.

SIMONCELLI T., Steinhardt B. California's Proposition 69: A Dangerous Precedent for Criminal DNA

Databases. JL Med & Ethics. 2005; 33(2)s.279–293, .(Erişim Adresi: <https://tr.m.wikipedia.org>.)

STUART Heather , “Violence and mental illness: an overview”, **World Psychiatry**, 2003 Jun; 2(2), s. 121–124.

ŞİŞMAN Nazife, Genetik kader ve ırkçı kriminoloji, <https://www.haksozhaber.net/genetik-kader-ve-irkci-kriminoloji-24188yy.htm>, (10.06.2019).

THE Sentencing Project, Report to the United Nations on Racial Disparities in the U.S. Criminal Justice System, 2018, Erişim Adresi: <https://www.sentencingproject.org/publications/un-report-on-racial-disparities/>, (08.09.2019).

TURABİ Selami, ” Kusurluluk ve Kusurluluğu Etkileyen Haller”, **TBB Dergisi**, s. 268-288, Erişim Adresi: <http://tbbdergisi.barobirlik.org.tr/m2012-101-1205>, (01.09.2019).

TURHAN Mine Kasapoğlu, “İdari Kolluk Yetkisi Bağlamında Zorunlu Aşı Uygulaması” , **Hacettepe HFD**, 9(1) 2019, s.1 -40 Erişim adresi <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/681279>.

TÜRKİYE Psikiyatri Derneği, “**Bilişsel Davranışçı Psikoterapi**”, <http://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/36/bilissel-davranisci-psikoterapi>, (26.08.2019).

VASKE J., K.GALYEAN, F.T. CULLEN, ” Toward a biosocial theory of offender rehabilitation: Why does cognitive-behavioral therapy work?”, **Journal of Criminal Justice**, 39(1), 2011, s. 90-102.

WALSH Anthony, “Editor’s Introduction: Tingen’s Four Questions and the Holism of Biosocial Criminology”, **Journal of Contemporary Criminal Justice**, 28(3), 2012, s. 232-236.

WALSH Anthony - Kevin BEAVER, **Biosocial criminology: New directions in theory and research**, NY: Routledge, New York, 2009.

WALSH Anthony , “Biosocial Approaches”, **Introduction to Criminology**, (Ed. Anthony WALSH & Craig HEMMENS), 2008, Section 8, (Approaches).

WALSH A.-J.P. WRIGHT, “Rage against reason: Addressing critical critics of biosocial research.”, **Journal of Theoretical and Philosophical Criminology**, 7(1), 2015, s. 61-72.

WASSERMAN David, “Is There Value in Identifying Individual Genetic Predispositions to Violence?”, **The Journal of Law, Medicine & Ethics**, Spring 2004:32, s. 24-33.

WATSON John, **Behaviorism**, (Revised edition), University of Chicago Press, Chicago, 1930, s. 104, Erişim

Adresi:<https://education.stateuniversity.com/pages/2543/Watson-John-B-1878-1958.html>, (20.08.2018).

WEBSTER C.-STRATTON, M.J. REID, “The Incredible Years Parents, Teachers, and Children Training Series: A multi-faceted treatment approach for young children”, **Evidence-based psychotherapies for children and adolescents**, (Ed. J. WEISTZ-A.KAZDIN), 2nd ed., NY: Guilford Press, New York, 2010, s. 194-210.

WEINBERGER L.E, S. SREENIVASAN, T. GARRICK, H.OSRAN, “The impact of surgical castration on sexual recidivism risk among sexually violent predatory offenders”, **Journal of American Academy of Psychiatry and Law**, 2005;33(1), s. 16-36.

WILSON D., E. DIETRICH, A.CLARK, “On the inappropriate use of the naturalistic fallacy in evolutionary psychology” ,*Biology and Philosophy*, 2003; 18, s.669–682.

WORLD Health Organization, **The World Health Report 2002:Reducing Risks, Promoting Healthy Life**, 2002, s. 20-150.

WRIGHT John Paul - Francis T. CULLEN, “The Future of Biosocial Criminology: Beyond Scholars’ Professional Ideology ”, **Journal of Contemporary Criminal Justice**, 28(3), 2012, s. 237-253.

WRIGHT John Paul - BEAVER, KM. - DELISI, M. - VAUGHN, M. - BOISVERT, D., - VASKE, J., “Lombroso’s legacy: The miseducation of criminologists”, **Journal of Criminal Justice Education**, 19, 2008, s. 325-338.

YALÇIN Türkan, “Ceza Hukuku-Politika İlişkisi ve TCK’nın 301. maddesi Bağlamında Düşünce Özgürlüğü Sorunu”, **HFSA**, s.96-111, Erişim Adresi:<http://hfsa-sempozyum.com/wp-content/uploads/2019/02/HFSA15-Sancar.pdf>, (01/09/2019).

ZAALBERG A., H. NIJMAN, E. BULTEN, L. STROOSMA & C. van der STAAK, “Effects of nutritional supplements on aggression, rule-breaking, and psychopathology among young adult prisoners” , **Aggressive Behavior**, 36(2), 2010, s. 117–126.

ÖZET

Bu çalışmada, son yıllarda kriminoloji alanında giderek daha fazla ilgi çeken biyososyal kriminolojik yaklaşım ve bu yaklaşıma yönelik insan hakları temelli eleştiriler incelenmiştir. Suç davranışının kökenine dair çok sayıda teori bulunmaktadır. Bu teorilerden bazıları suçu açıklamak üzere yalnızca bireysel farklılıklara, diğer bazıları ise sosyolojik/çevresel faktörlere odaklanmıştır. Biyososyal yaklaşım ise, suç davranışının nedenini genetik ve çevresel faktörlerin etkileşiminde aramaktadır. İnsanların hem genlere sahip biyolojik bir organizma hem de toplum içerisinde yaşayan sosyal bir varlık olduğu gerçeğinden hareket eden biyososyal yaklaşım, suç davranışının açıklanabilmesi için bu iki faktörün birlikte ele alınması gerektiğini ileri sürmektedir. Nitekim, son yıllarda yapılan bilimsel araştırmalar, bireyin sahip olduğu kalıtsallık içeren bazı biyolojik, nörolojik ve hormonal hususiyetlerin suç davranışına belirli bir oranda etki ettiğini göstermektedir.

Diğer taraftan, biyososyal yaklaşımın, genetik ve suç davranışı arasında bağlantı kurmasının, gelecekte deterministik bir suç anlayışına, zorunlu tıbbi müdahalelere, ırkçılığa, ayrımcılığa ve daha bir çok soruna neden olabileceği belirtilmektedir. Suçun kaynağını bireysel özelliklerde arayan bir anlayışın, çözümü bireye müdahale de göreceği, bu çerçevede suçun önlenmesi adına bireylere yönelik önleyici mahiyette bir takım tıbbi/genetik müdahalelere başvurulabileceği ifade edilmektedir. Bu tür müdahale ve/veya önleyici tedbirlerin geri dönülmez nitelikte hak ihlallerine neden olacağından endişe edilmektedir.

Anahtar kelimeler: suç teorileri, biyososyal yaklaşım, antisosyal davranış, biyolojik belirteçler, davranışsal genetik, moleküler genetik, insan hakları, suç önleme politikaları, ayrımcılık, ırkçılık, determinizm, tıbbi müdahaleler.

ABSTRACT

In this study, the biosocial criminological approach, which has become increasingly popular in the field of criminology in recent years, and human rights-based criticisms towards this approach have been examined. There are many theories suggesting different theses about the origin of criminal behavior. Some of these theories focused solely on individual differences or on the biological structure of the offender to explain crime, while others sought crime on sociological / environmental factors. The biosocial approach, seeks the cause of crime in the interaction of genetic and environmental factors. taking into account that humans are both a biological organism with genes and a social being living in society, the biosocial approach suggests that these two factors should be used together in order to explain criminal behavior. As a matter of fact, recent scientific research shows that some biological, neurological and hormonal features that contain heredity have an effect on criminal behavior.

On the other hand, it is stated that the connection between biosocial approach and genetic and criminal behavior may cause a deterministic crime understanding, compulsory medical interventions, racism, discrimination and many other legal and/or ethical problems. Critics also claim that an understanding that seeks the source of the crime in individual characteristics is very likely to propose a number of preventive medical / genetic interventions can be applied to individuals on behalf of the prevention of crime. There is concern that such intervention and / or preventive measures will lead to irreversible violations of rights.

Key words: crime theories, biosocial approach, antisocial behavior, biological markers, behavioral and molecular genetic, human rights, crime prevention policies, discrimination, racism, determinizm, medical interventions